Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Навчальний посібник

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2022

УДК 336.76(075.8)
Р519

Друкується за ухвалою Вченої ради Економічного факультету
(протокол № 17 від 12.08.2022р.)

Рецензенти:
Поченчук Г.М., доктор економічних наук, доцент кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці;
Василинчук А.М., директор відділення Центрального відділення Чернівецької філії АТКБ Приватбанк, м. Чернівці.

Ринок фінансових послуг: навч. посібник./ укл. О.В. Третякова., В.М. Харабара., Р.І. Грешко – Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 118 с.

Навчальний посібник підготовлено з урахуванням вимог кредитно-трансфертної системи організації навчального процесу та містить перелік короткого змісту лекційного матеріалу, запитань і завдань для самоконтролю, тестові завдання, літературу для поглибленого вивчення матеріалу.

Для студентів економічних спеціальностей ЗВО, а також викладачів.

@Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2022
@Третякова О.В., 2022
@Харабара В.М., 2022
@Грешко Р.І., 2022

ЗМІСТ

Вступ…….6

Тема 1. Ринок фінансових послуг та його роль в економіці……...9
1.1.Ринок фінансових послуг: функції та структура…….....9
1.2.Суть і класифікація фінансових послуг……13
1.3.Учасники ринку фінансових послуг……14
Запитання та завдання для самоконтролю……17
Практичні заняття……17
Теми індивідуальних робіт……..17

Тема 2. Суб'єкти ринку фінансових послуг…….....18
2.1.Суб'єкти ринку фінансових послуг, їх класифікація……...18
2.2. Організаційні правила діяльності фінансових установ…….22
2.3. Порядок створення та види діяльності фінансових установ…….24
Запитання та завдання для самоконтролю……27
Практичні заняття……28
Теми індивідуальних робіт……..28

Тема 3. Інституційна та сегментарна структура ринку фінансових послуг…….28
3.1. Характеристика інституційної та сегментарної структури ринку фінансових послуг……29
3.2. Економічна суть і місце ринку банківських послуг у структурі ринку фінансових послуг……....31
3.3. Небанківські фінансові установи в інституційній структурі ринку фінансових послуг……37

Запитання та завдання для самоконтролю……41
Практичні заняття……42
Теми індивідуальних робіт……..42

Тема 4. Державне регулювання та саморегулювання ринку фінансових послуг……43
4.1. Органи державного регулювання й основні форми державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг в Україні……43
4.2. Зарубіжний досвід організації регулювання та нагляду за діяльністю фінансових посередників……47
4.3. Розвиток саморегулювання на ринку фінансових послуг……49
Запитання та завдання для самоконтролю……52
Практичні заняття……52
Теми індивідуальних робіт……..52

Тема 5. Фінансові послуги на грошовому ринку……...53
5.1. Організація та особливості функціонування депозитного ринку….53
5.2. Послуги для здійснення грошових платежів і розрахунків……...58
5.3. Операції з інструментами грошового ринку……...61
Запитання та завдання для самоконтролю……64
Практичні заняття……64
Теми індивідуальних робіт……..65

Тема 6. Фінансові послуги на валютному ринку……65
6.1. Характеристика учасників валютного ринку послуг……65
6.2.Валютні операції та фінансові послуги на валютному ринку……68
6.3.Фінансові послуги на ринку банківських металів……...72
Запитання та завдання для самоконтролю……73

Практичні заняття……73
Теми індивідуальних робіт……..73

Тема 7. Фінансові послуги на ринку позик……75
7.1. Кредитування як фінансова послуга ринку позик……..75
7.2. Факторингові послуги……...77
7.3. Форфейтинг як послуга ринку позик……...78
7.4. Лізингові операції на ринку позик……...79
7.5. Інші фінансові послуги на ринку позичкового капіталу……...81
Запитання та завдання для самоконтролю……82
Практичні заняття……83
Теми індивідуальних робіт……..83

Тема 8. Фінансові послуги на фондовому ринку……...84
8.1.Фінансові послуги на фондовому ринку……..84
8.2.Інструменти фондового ринку……..86
8.3.Професійна діяльність з торгівлі цінними паперами……..88
Запитання та завдання для самоконтролю……89
Практичні заняття……90
Теми індивідуальних робіт……..90

Тема 9. Фінансові послуги з перейняття ризику……...90
9.1.Види ризиків та умови їх виникнення у процесі здійснення операцій на ринку фінансових послуг……91
9.2.Методи управління фінансовими ризиками……92

Тестові завдання……...94
Література……114

Вступ

Дисципліна “Ринок фінансових послуг” внесена як основна до навчального плану підготовки фахівців відповідно до освітньо-професійної програми підготовки “магістр” напряму (спеціальності) 072 “Фінанси, банківська справа та страхування”.

Метою навчальної дисципліни “Ринок фінансових послуг” є вивчення суті та особливостей функціонування фінансових послуг, поглиблення знань здобувачів про способи грошових розрахунків та інфраструктуру фінансових послуг, визначення ролі ринку фінансових послуг інституційному розвитку фінансової системи країни, набуття теоретичних знань і практичних навиків у сфері управління фінансами за допомогою фінансових посередників.

Завдання дисципліни допомогти майбутнім фахівцям сформувати комплексне розуміння взаємозв’язків на ринку фінансових послуг і системи спеціалізованих фінансових інститутів; визначити роль держави й основні напрями державної політики в галузі регулювання ринку фінансових послуг.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є вивчення діяльності фінансових інститутів, особливостей їх взаємодії між собою та з іншими учасниками ринку фінансових послуг, ознайомлення з механізмом надання окремих видів фінансових послуг.

У результаті вивчення дисципліни здобувачі повинні:

знати:

- суть і класифікація фінансових послуг, дати характеристику основних учасників ринку фінансових послуг;
- класифікацію суб'єктів ринку фінансових послуг, організаційні правила, порядок створення та види діяльності фінансових установ;
- особливості інституційної та сегментарної структури ринку фінансових послуг в цілому та його окремих сегментів;
- сутність ринку банківських послуг у структурі ринку фінансових послуг;
- роль небанківських фінансових установ в інституційній структурі ринку фінансових послуг;
- органи державного регулювання та основні форми державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг в Україні;
- види ризиків, умови їх виникнення та методи управління фінансовими ризиками в процесі здійснення операцій на ринку фінансових послуг.

вміти:

- використовувати та інтерпретувати інформацію, необхідну для вирішення професійних і наукових завдань у сфері фінансів, банківської справи та страхування;
- відшуковувати, обробляти, систематизувати та аналізувати інформацію, необхідну для вирішення професійних і наукових завдань у сфері фінансів, банківської справи та страхування;

- застосовувати міждисциплінарні підходи при розв'язанні складних задач і проблем у сфері фінансів, банківської справи та страхування;
- розкрити суть фінансових інструментів, що обертаються на окремих сегментах ринку фінансових послуг;
- характеризувати діяльність інституціональних посередників та розкрити особливості інституційної та сегментарної структури ринку фінансових послуг.

Бути готовим застосовувати набуті знання при вивченні професійно зорієнтованих дисциплін, під час практик, у бізнесовій діяльності.

Вивчення дисципліни “Ринок фінансових послуг” побудоване на основі викладання лекційних і практичних занять. Окреме місце посідає самостійна робота студента.

Вивчення теоретичного матеріалу “Ринок фінансових послуг” із здійсненням самоконтролю та самоперевірки здобувачів на основі контрольних питань із самостійним виконанням практичних завдань.

МОДУЛЬ 1. Теоретичні засади організації та функціонування ринку фінансових послуг

Тема 1. Ринок фінансових послуг та його роль в економіці
Лекція

1.1.Ринок фінансових послуг: функції та структура
1.2.Суть і класифікація фінансових послуг
1.3.Учасники ринку фінансових послуг

Основні терміни та поняття: Передумови виникнення ринку фінансових послуг. Ринок фінансових послуг: функції та структура. Роль і місце ринку фінансових послуг в ринковій економіці. Суть і класифікація фінансових послуг. Учасники ринку фінансових послуг. Фінансова установа. Кредитна установа. Саморегулівні організації. Перетворення тимчасово вільних фінансових ресурсів на інвестиції та інші форми фінансування, кредитування, страхування.

1.1.Ринок фінансових послуг: функції та структура

Відповідно до нарративно-правового забезпечення: «**Ринки фінансових послуг** - сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг. До ринків фінансових послуг належать професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів» [5].

Учасники ринків фінансових послуг - юридичні особи та фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності, які відповідно до закону

мають право здійснювати діяльність з надання фінансових послуг на території України, та споживачі таких послуг.

Фінансові послуги мають такі ознаки:

- операції здійснюються на користь третіх осіб, тобто мають посередницький характер;
- предметом операції є фінансові активи;
- метою операції є отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансового активу.

Ринок послуг – це певна сукупність економічних відносин з приводу надання, споживання і купівлі-продажу послуг. Фінансова послуга – це результат виконання відповідних операцій з фінансовими активами.

За економічною сутністю «ринок фінансових послуг - це економічні відносини, що виникають між фінансовими посередниками та іншими економічними учасниками ринку з приводу формування попиту та пропозиції на специфічний продукт - фінансові послуги, які пов'язані з розподілом та перерозподілом фінансових ресурсів, купівлею-продажем тимчасово вільних грошових коштів і цінних паперів.

Об'єктами ринку фінансових послуг виступають фінансові послуги, що надаються юридичним та фізичним особами, які є власниками та користувачами фінансових активів, а також операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Суб'єктами або учасниками ринку фінансових послуг є власники фінансових ресурсів, користувачі фінансових ресурсів, фінансові посередники , які відповідно до закону мають право здійснювати діяльність з надання фінансових послуг на території України та держава. Фінансовими посередниками є юридичні та фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності, які сприяють укладанню угод між власниками і користувачами тимчасово вільних грошових коштів» [5].

Ознаки ринку фінансових послуг:

1. Ринок фінансових послуг є сферою взаємодії фінансових посередників та інших учасників фінансового ринку.
2. Надання послуг на ринку здійснюється шляхом проведення операцій із фінансовими активами.
3. На ринку фінансових послуг фінансові активи реалізуються на основі укладання відповідних угод.

Суть і значення ринку фінансових послуг в економіці держави найбільш повно розкривається в його функціях, серед яких:

1. Акумуляція тимчасово вільних заощаджень населення, бізнесу, державних органів і перетворення їх у позичковий та інвестиційний капітал.

2. Фінансове обслуговування учасників економічного кругообігу та фінансове забезпечення процесів інвестування у виробництво на основі визначення найбільш ефективних напрямів використання капіталу.

3. Реалізація вартості, втіленої у фінансові активи, й організація процесу їх доведення до споживачів (покупці, вкладники).

4. Вплив на грошовий обіг і прискорення обороту капіталу.

5. Формування ринкових цін на окремі види фінансових активів.

6. Забезпечення такої взаємодії покупців і продавців фінансових активів, у результаті якої встановлюються ціни на фінансові активи та врівноважується попит і пропозиція на них.

7. Створення умов для мінімізації фінансових і комерційних ризиків.

8. Обслуговування бюджетного процесу та кредитування уряду (місцевих органів самоврядування) шляхом розміщення урядових і муніципальних цінних паперів.

9. Розподіл державних кредитних ресурсів та розміщення їх серед учасників економічного кругообігу.

10. Інформування учасників ринку про рівень витрат, рентабельність і якість фінансових послуг.

Залежно від класифікаційної ознаки ринок фінансових послуг має таку структуру:

1. Залежно від напряму діяльності фінансових посередників ринок фінансових послуг охоплює:

- ринок фінансових послуг банків;
- ринок фінансових послуг небанківських кредитних установ (кредитних спілок, ломбардів, лізингових і факторингових компаній);
- ринок фінансових послуг небанківських фінансових установ (страхових компаній, інвестиційних фондів і компаній, недержавних пенсійних фондів, торговців цінними паперами тощо).

2. Залежно від об’єктів ринок фінансових послуг включає;

- ринок банківських послуг (розрахунково-касове обслуговування, надання кредитів, залучення депозитів тощо);
- ринок фінансових послуг кредитних спілок (надання споживчих кредитів членам кредитної спілки);
- ринок фінансових послуг ломбардів (надання фінансових кредитів під заставу майна);
- фінансові послуги у системі гарантування вкладів (забезпечення відшкодування вкладів фізичних осіб);
- фінансові послуги на валютному ринку (всі фінансові послуги на валютному ринку);
- ринок фінансових послуг лізингу (надання в довгострокову оренду майна з правом подальшого викупу);

- фінансові послуги з перейняття ризику страховими компаніями (забезпечення інвесторам захисту від різноманітних ризиків);

- ринок фінансових послуг недержавних пенсійних фондів (залучення коштів робітників і підприємств для забезпечення додаткового пенсійного забезпечення);

- фінансові послуги у сфері будівництва й операцій з нерухомістю (іпотечне кредитування, фінансові послуги фондів фінансування будівництва);

- ринок фінансових послуг професійних учасників фондового ринку (діяльність з торгівлі цінними паперами, депозитарна діяльність, реєстраторська діяльність тощо);

- ринок допоміжних і супутніх послуг у сфері фінансової діяльності (консалтингові, аудиторські послуги тощо).

3. Залежно від видів фінансових активів ринок фінансових послуг охоплює:

- послуги на кредитному ринку (кредитні послуги, лізинг, факторинг, іпотечне кредитування, кредитно-гарантійні послуги, ломбардні послуги тощо);

- послуги на ринку грошей (платіжні послуги, послуги за операціями з векселями, депозитні послуги тощо);

- послуги на ринку цінних паперів (послуги з купівлі-продажу цінних паперів, депозитарні, реєстраційні послуги, послуги зі зберігання цінних паперів тощо);

- послуги на валютному ринку (обмін валют, валютні розрахунки, послуги з банківськими металами);

- послуги на страховому ринку (послуги зі страхування життя, майна та відповідальності).

1.2. Суть і класифікація фінансових послуг

Відповідно до законодавства: «ринок фінансових послуг – це сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг (банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів).

До фінансових відносяться такі види послуг:

1. Випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та їх обслуговування, інші форми забезпечення розрахунків.

2. Довірче управління фінансовими активами.

3. Діяльність з обміну валют.

4. Залучення фінансових активів із зобов’язанням щодо подальшого їх повернення.

5. Фінансовий лізинг.

6. Надання коштів у позику, у тому числі й на умовах фінансового кредиту.

7. Надання гарантій та поручительств.

8. Переказ коштів.

9. Послуги у сфері страхування та у системі накопичувального пенсійного забезпечення.

10. Професійна діяльність на ринку цінних паперів, що підлягає ліцензуванню.

11. Факторинг.

11. Адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах.

12. Управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю відповідно до Закону України «Про фінансово-кредитні механізми й управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю».

13. Операції з іпотечними активами з метою емісії іпотечних цінних паперів.

14. Банківські та інші фінансові послуги» [5].

На ринку фінансових послуг державне регулювання здійснюють:

- Національний банк України - здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг;
- Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку - здійснює регулювання на ринку цінних паперів і похідних цінних паперів (деривативів).

Окрім зазначених сфер регулювання, вони також можуть приймати рішення в межах своєї компетенції, а саме: про визначення операцій, що належать до фінансових послуг і їх видів, а також приймати рішення про заборону з надання зазначеної послуги відповідно до законодавства України.

Класифікація фінансових послуг здійснюється за різними ознаками, основними з яких є: за юридичним статусом клієнта; за спрямованістю на задоволення потреб клієнтів; за рівнем складності та ін.

Залежно від юридичного статусу клієнтів послуги поділяють на:

- послуги для фізичних осіб.
- послуги для юридичних осіб.

За спрямованістю на задоволення потреб клієнтів фінансові послуги класифікуються:

- прямі послуги – безпосередньо спрямовані на задоволення інтересів клієнтів (платіжні, комерційні, інвестиційні, страхові);

- непрямі, або супутні – послуги без отримання клієнтом додаткового доходу (полегшують надання прямих послуг: клірингові послуги, телефонне управління рахунком, видача пластикових карток на основі депозитного рахунку);
- непрямі послуги, що дають додатковий дохід клієнту чи знижують витрати при отриманні прямих послуг (інвестування залишків на поточних рахунках в одноденні депозити).

За рівнем складності фінансові послуги класифікуються так :

І рівень складності – зорієнтовані на задоволення потреби великої кількості клієнтів і не потребують від них професійних знань, навичок (відкриття рахунків, переказ грошей, обмін валюти, страхові послуги).

ІІ рівень складності – клієнти повинні мати спеціальний рівень підготовки (Інтернет-страхування, Інтернет-банкінг, послуги з управління майном, торгівля цінними паперами), для споживання переважної більшості фінансових послуг II-IV рівнів складності необхідне технічне обладнання (комп'ютери, програмне забезпечення);

ІІІ рівень складності – задоволення спеціальних фінансових потреб клієнтів, які мають відповідний рівень професійної підготовки в галузі фінансів (послуги в системі Інтернет-трейдингу, фінансові послуги з формування портфеля цінних паперів);

IV рівень складності – обмежене коло клієнтів - споживачів фінансових послуг з метою отримання специфічних фінансових послуг у вузькоспеціалізованих сферах (послуги у сфері біржової торгівлі).

Отже, фінансові послуги є основним елементом ринку фінансових послуг України. Від їх різноманіття та якості надання залежить загальна ефективність функціонування ринку фінансових послуг і фінансового ринку країни в цілому.

1.3. Учасники ринку фінансових послуг

Відповідно до Закону України: «**учасниками ринку фінансових послуг** є суб'єкти підприємницької діяльності, які мають право здійснювати діяльність із надання фінансових послуг на території України, та споживачі таких послуг.

Суб'єктами ринку фінансових послуг є:

- фізичні особи;
- юридичні особи;
- фінансові посередники, які отримують для управління фінансові активи клієнтів і повинні, виконуючи правила й вимоги

банківського та інвестиційного менеджменту, одержати дохід у розмірі, що дозволяє задовольнити вимоги клієнтів, і мати норму прибутку, середню цього виду діяльності» [5].

Основними учасниками ринку фінансових послуг є фінансові посередники, що виконують такі функції:

- придбання на ринку фінансових активів та їх перетворення на інші активи, які задовольняють певні вимоги (трансформація активів);
- торгівля фінансовими активами за власний рахунок;
- купівля-продаж фінансових активів від імені клієнтів;
- допомога у створенні й розміщенні на ринку нових фінансових активів;
- надання консультацій учасникам ринку щодо інвестування;
- управління активами інших учасників ринку.

Фінансові послуги, як правило, надають: «фінансові установи, які можуть бути створені у будь-які організаційно-правовій формі, передбаченій законодавством України.

Фінансова установа – юридична особа, котра відповідно до закону надає одну чи кілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, і внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку (банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, винятковим видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, - інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг.

Кредитна установа – це фінансова установа, яка відповідно до закону має право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик. Надання фінансових кредитів здійснюють кредитні установи, до котрих відносять: банки, кредитні спілки, факторингові та лізингові компанії, ломбарди» [5].

Важливу роль на ринку фінансових послуг відіграють **саморегулівні організації** - це об'єднання фінансових установ, які безпосередньо не надають фінансових послуг, проте мають значний вплив на розвиток ринку фінансових послуг шляхом виконання певних регульованих функцій.

Таблиця 1

Прямі учасники ринку фінансових послуг

Фінансові ринки	Основні прямі учасники фінансових операцій
На ринку банківських послуг, фінансових послуг кредитних спілок та ломбардів	- кредитори - позичальники
На ринку банківських послуг при здійсненні операцій з дорогоцінними металами та камінням	- продавці дорогоцінних металів та каміння; - покупці дорогоцінних металів та каміння
На ринку фінансових послуг професійних учасників фондового ринку	емітенти; інвестори
На ринку фінансових послуг валютного ринку	продавці й покупці валюти
На ринку страхових послуг	- страховики; - страхувальники
На ринку фінансових послуг у сфері будівництва та операцій з нерухомістю	- продавці на первинному ринку нерухомості є будівельні фірми та муніципальна влада. На вторинному – рієлторські фірми. - покупці – рієлторські фірми, юридичні та фізичні особи
На ринку фінансових послуг з лізингу	- лізингодавець; - лізинг одержувач
На ринку фінансових послуг недержавних пенсійних фондів (НПФ)	- вкладник НПФ - учасник НПФ

Діяльність на ринку фінансових послуг ґрунтується на основі дотримання таких принципів :

- **добровільність** при виборі спеціалізації фінансових та банківських установ на окремих видах діяльності, продуктах або операціях; неприпустимі застосування адміністративних методів запровадження конкретних форм спеціалізації, а також добровільності реорганізації стійких кредитних установ;

- **відповідальність** при виборі сфери діяльності, яка покладається на засновників (учасників) фінансово-кредитних установ;

- **відповідність нормам права** у процесі здійснення діяльності за умов, що параметри прийнятих організацією ризиків знаходитимуться у межах загальновстановлених пруденційних норм.

Продавці й покупці фінансових активів (послуг) складають групу прямих учасників ринків фінансових послуг.

Отже, основне завдання розвитку фінансово-кредитного сектора економіки – створення ефективного ринку фінансових послуг, який би зміг задовольнити у найкоротший термін різноманітні потреби його учасників в отриманні фінансових послуг.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Назвіть основні ознаки ринку фінансових послуг.
2. Назвіть прямих учасників ринку фінансових послуг.
3. У чому полягає суть і структура ринку фінансових послуг?
4. Хто є суб'єктами ринку фінансових послуг?
5. Назвіть функції ринку фінансових послуг.
6. Що є предметом, метою та завданням курсу «Ринок фінансових послуг»?
7. Яке місце займає фінансовий ринок у фінансовій системі та процесі надання фінансових послуг споживачам?
8. Розкрийте економічну суть і значення ринку фінансових послуг.
9. Розкрийте зміст понять «послуга» та «фінансова послуга».
10. У чому суть і особливості фінансової послуги на відміну від інших видів послуг?
11. Дайте визначення «фінансової послуги».
12. Перелічіть види фінансових послуг.
13. Назвіть об'єкти та суб'єкти ринку фінансових послуг.
14. У чому проявляються переваги фінансового посередництва?

Практичні заняття

1. Ринок фінансових послуг: функції та структура
2. Суть і класифікація фінансових послуг
3. Учасники ринку фінансових послуг

Теми індивідуальних робіт

1.Фінансові установи як головні учасники ринку фінансових послуг.
2.Сутність ринку фінансових послуг, його роль, місце та функції в системі ринкових відносин.
3. Стратегія розвитку ринку фінансових послуг в Україні.

Тема 2. Суб'єкти ринку фінансових послуг

2.1.Суб'єкти ринку фінансових послуг, їх класифікація.
2.2. Організаційні правила діяльності фінансових установ.
2.3. Порядок створення та види діяльності фінансових установ.

Основні терміни та поняття: Склад суб’єктів ринку фінансових послуг. Суб'єкти ринку фінансових послуг, їх класифікація. Організаційні правила діяльності фінансових установ. Державний реєстр фінансових установ. Класифікація та характеристика основних інструментів ринку фінансових послуг. Об’єкти ринку фінансових послуг. Основні фінансові інструменти ринку фінансових послуг.

2.1. Суб'єкти ринку фінансових послуг, їх класифікація

Усі суб’єкти ринку фінансових послуг можна розглядати: «за різними ознаками: економічною, юридичною, функціональною.

1. *З економічної точки зору* основними суб’єктами на ринку фінансових послуг є:

- домашні господарства (населення);
- суб’єкти господарювання різноманітних форм власності;
- держава та місцеві органи влади;
- фінансові посередники.

2. З *правової точки зору* у ролі суб’єктів ринку фінансових послуг виступають індивідуальні, інституціональні учасники й органи державного регулювання.

Індивідуальні учасники – це фізичні особи, які мають певні права та зобов’язання на фінансовому ринку згідно з чинним законодавством. У цій ролі можуть виступати громадяни певної держави, особи без громадянства та іноземні громадяни.

Інституціональні учасники – це юридичні особи, які не є органами державного регулювання. До них належать підприємства, організації, товариства, компанії, фонди тощо. Ці учасники мають відокремлене

майно, характеризуються організаційною єдністю, мають змогу виступати від свого імені, наділені певними правами й обов'язками, мають розрахункові рахунки в банку та інше.

Особливе місце займають на фінансовому ринку *органи державного регулювання.* У їх ролі виступають органи законодавчої, виконавчої та судової влади, а також інші державні органи.

3. *Залежно від функцій,* які виконуються суб'єктами фінансового ринку та ринку фінансових послуг, їх можна поділити на такі групи:

1) основні, або прямі учасники ринку фінансових послуг – продавці та покупці фінансових активів (інструментів, послуг);

2) інфраструктурні – фінансові посередники (фінансові інститути);

3) професійні учасники ринку фінансових послуг – суб'єкти, що виконують допоміжні функції (функції обслуговування основних учасників або окремих операцій на ринку фінансових послуг тощо). Вони теж відносяться до складу інфраструктури ринку фінансових послуг, але виконують допоміжні, обслуговуючі за своїм характером, функції, на відміну від фінансових інституційних посередників» [5].

Отже, основними суб'єктами ринку фінансових послуг є:

Оференти фінансових послуг - це особи, що займаються наданням фінансових послуг на професійній основі. Ними є фінансові установи, а також юридичні особи та фізичні особи - суб'єкти господарювання, яким надано право забезпечувати реалізацію окремих фінансових послуг.

Споживачі фінансових послуг - фізичні, юридичні особи та державні органи, які звертаються до послуг фінансових посередників з метою реалізації своїх намірів на ринку. У ролі споживачів фінансових послуг можуть бути фінансові установи, якщо на їх користь реалізацію фінансових операцій забезпечують інші професійні учасники ринку.

Домашні господарства – господарства окремих громадян та їх сімей. На розвиненому ринку фінансових послуг домашні господарства є важливим постачальником інвестиційних ресурсів і вагомим споживачем різноманітних фінансових послуг.

Суб'єкти господарювання завдяки одержанню фінансових послуг реалізують свої потреби щодо проведення розрахункових операцій, залучення додаткових фінансових ресурсів, забезпечення гарантування господарських операцій, здійснення інвестування та страхування.

Держава на ринку фінансових послуг забезпечує функції регулювання, що полягають у розробці стандартів діяльності суб'єктів ринку, визначенні правил проведення фінансових операцій, забезпеченні нагляду та контролю за діяльністю професійних учасників ринку. Поряд з реалізацією функцій регулювання державні органи є

споживачами кредитних, розрахункових послуг, послуг з розміщення на ринку державних боргових зобов'язань тощо.

Емітенти – держава, підприємства, установи, організації, що випускають в обіг грошові знаки, цінні папери, платіжно-розрахункові документи. За допомогою емісії платіжних документів (чеків, векселів, акредитивів) учасники ринку за посередництва банківських установ забезпечують грошові розрахунки. Випуск цінних паперів створює суб'єктам господарювання можливість залучити в господарський оборот додаткові фінансові ресурси, а державним органам одержати додаткові кошти для фінансування видатків держави та реалізації державних програм. Професійні учасники ринку надають емітентам послуги з розміщення цінних паперів на ринку і, як наслідок, забезпечують одержання останніми додаткових фінансових ресурсів.

Інвесторами є суб'єкти інвестиційної діяльності, які здійснюють вкладення власних, позичених або залучених цінностей в об'єкти інвестування з метою одержання прибутку. На ринку фінансових послуг індивідуальні інвестори за посередництва фінансових установ здійснюють вкладення капіталу у фінансові активи, зокрема у цінні папери, валютні цінності, на депозитні рахунки, у банківські метали. Здійснення таких вкладень за правилами ринку неможливе без участі фінансових посередників.

Інституційні інвестори об'єднують капітал індивідуальних інвесторів з метою здійснення спільного фінансового інвестування. Представниками інституційних інвесторів на ринку фінансових послуг є банки, інвестиційні та недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, кредитні спілки, які реалізують свою професійну діяльність через спільне вкладення залучених коштів у обрані фінансові активи.

Інституційні інвестори як професійні учасники ринку самостійно забезпечують вкладення нагромаджених коштів у фінансові активи або доручають таке вкладення іншій фінансовій установі (банку, компанії з управління активами). На ринку фінансових послуг інституційні інвестори можуть виступати в ролі як оферентів, так і споживачів фінансових послуг.

Фінансовими посередниками є фінансові установи, які через реалізацію різноманітних фінансових операцій забезпечують акумулювання наявного капіталу в суспільстві та його перерозподіл. Фінансові посередники реалізують себе як оференти фінансових послуг.

Інститути інфраструктури ринку фінансових послуг – система інститутів, що забезпечують обіг фінансових активів та обслуговують процеси надання фінансових послуг. Такими інститутами є: фондові біржі, позабіржові торговельні системи, депозитарні та розрахунково-клірингові установи, інформаційно-аналітичні системи. У формі

торговельно-інформаційних систем в Україні функціонують міжбанківський валютний, міжбанківський кредитний ринки, позабіржовий ринок цінних паперів. Участь фінансових установ у діяльності інститутів інфраструктури ринку є необхідною умовою виконання доручень клієнтів на купівлю-продаж цінних паперів, валютних цінностей, банківських металів, що є об'єктами торгівлі на таких ринках.

Класифікація учасників ринку фінансових послуг за найпоширенішими ознаками представлена в таблиці 2.

Таблиця 2

Класифікація суб'єктів ринку фінансових послуг

Ознаки класифікації	Суб'єкти ринку
Залежно від ролі, яку виконують на ринку	оференти *(особи, які займаються наданням фінансових послуг на професійній основі);* споживачі
За формою господарювання	господарюючі суб'єкти; домашні господарства; держава; місцеві органи влади
За функціями учасників	емітенти; інвестори; інституційні інвестори; індивідуальні інвестори; фінансові посередники; інститути інфраструктури ринку
За формою укладання договорів	продавці та покупці фінансових активів; фінансові посередники; суб'єкти, які виконують допоміжні функції
Залежно від видів та особливостей надання фінансових послуг	кредитори; страховики; торговці цінними паперами; зберігачі цінних паперів; депозитарії ті інші
Залежно від сегментів ринку	прямі; допоміжні
Залежно від виду фінансової установи	банки; кредитні спілки; ломбарди; довірчі товариства; торговці цінними паперами; страхові компанії; факторингові компанії; брокерські контори; компанії з управління активами; лізингові компанії; недержавні пенсійні фонди; інші
Залежно від належності до певної країни	внутрішні; зовнішні

З кожним роком чітко виокремлюється роль ринку фінансових послуг у розвитку економіки країни.

2.2. Організаційні правила діяльності фінансових установ

Основними цілями діяльності фінансових установ є:

• завоювання частини (сегмента) ринку фінансових послуг;

• максимізація доходу і мінімізація витрат від реалізації фінансових послуг;

• максимізація прибутку власників фінансової установи;

• обмеження або уникнення ризиків, що супроводжують реалізацію фінансових послуг;

• підвищення якісних характеристик фінансових послуг;

• підтримка фінансової стабільності та ліквідності фінансової установи;

• фінансовий і соціальний захист членів фінансової установи;

• найбільш повне задоволення потреб клієнтів у фінансових послугах.

Фінансові установи мають відповідні організаційні правила й умови початку своєї діяльності. Дані інститути утворюються і започатковують свій бізнес у три етапи. На першому етапі відбувається утворення фінансової установи як юридичної особи, її реєстрація в місцевих органах влади і реєстрація першого випуску акцій (для акціонерних товариств).

Фінансові установи створюються:

- за рішенням власника (власників) майна або уповноваженого ним органу, підприємства засновника або за рішенням трудового колективу;

- шляхом реорганізації внаслідок виділення зі складу діючого підприємства чи організації;

- унаслідок примусового поділу відповідно до антимонопольного законодавства.

Засновниками фінансової установи можуть бути як фізичні так і юридичні особи, крім випадків передбачених законодавством. Для створення фінансової установи та її реєстрації необхідно подати до місцевих органів виконавчої влади комплект установчих документів певної форми, на основі яких установа функціонує. Для цього необхідно мати:

- рішення власника майна й уповноваженого органу щодо створення юридичної особи. Якщо власників два і більше, необхідний засновницький договір і протокол зборів засновників;

- статут фінансової установи, в якому вказується власник, найменування установи, її місцезнаходження, предмет і мета діяльності, органи управління, порядок їх формування, повноваження і компетенція

трудового колективу, порядок придбання майна установи, умови її реєстрації та припинення діяльності;

- реєстраційну картку.

Реєструючий орган під час реєстрації фінансової установи вносить її до державного реєстру підприємств України. Відмова фінансовій установі у державній реєстрації як юридичної особи вважається законною лише внаслідок порушення встановленого законом порядку створення підприємства й у порядку невідповідності установчих документів вимогам законодавства. Фінансова установа стає юридичною особою з дня її державної реєстрації.

Скасування державної реєстрації установи може бути добровільним (за заявою установи) або примусовим (на підставі судового рішення господарського суду).

Другий етап – ліцензування діяльності фінансової установи за окремими видами діяльності. Верховна Рада України за поданням Кабінету Міністрів України встановлює відповідний перелік видів діяльності, що підлягають ліцензуванню. Без ліцензії не може здійснюватися банківська, аудиторська, страхова діяльність, діяльність з реалізації дорогоцінних металів і каміння тощо.

При виявленні недостовірних даних у документах, пред'явлених заявником, а також у випадку неможливості здійснення заявником певного виду діяльності відповідно до ліцензійних умов у видачі ліцензії може бути відмовлено.

Третій етап – це набуття статусу фінансової установи і реєстрація її як фінансової установи.

Державний реєстр фінансових установ є системою одержання, нагромадження, зберігання, захисту, використання та поширення адміністративної інформації (даних) про фінансову установу.

У межах завершення приймання функцій регулювання ринку небанківських фінансових послуг Національний банк відкрив на офіційному веб-сайті Комплексну інформаційну систему Національного банку України (КІС НБУ). КІС НБУ дозволяє учасникам ринку та зовнішнім користувачам здійснювати розширений пошук інформації про фінансову установу у Державному реєстрі фінансових установ та інформації з Реєстру осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, в режимі онлайн. Водночас КІС НБУ дає змогу учасникам ринку подавати реєстраційні картки для внесення записів до Державного реєстру фінансових установ. Відкривши КІС НБУ, Національний банк забезпечує рівень функціоналу з ведення реєстрів небанківських фінансових установ на рівні попереднього регулятора та готовий до його подальшого вдосконалення. КІС НБУ призначена лише для ведення реєстрів

фінансових установ, а звітність учасників ринку подаватиметься через веб-портал НБУ.

Відповідно до законодавства: «фінансова установа може розпочати надання фінансових послуг, лише якщо:

1) облікова і реєструюча система відповідає вимогам, встановленим нормативно-правовими актами;

2) внутрішні правила фінансової установи, узгоджені з вимогами законів України та нормативно-правових актів державних органів, що здійснюють регулювання та нагляд за ринками фінансових послуг;

3) професійні якості та ділова репутація персоналу відповідають встановленим законом вимогам» [5].

Пріоритетними чинниками при виборі фінансової установи, яка спроможна забезпечити реалізацію намірів споживачів, є: надійність фінансової установи та позитивний досвід її діяльності на ринку; зручність розташування; прийнятні ціни фінансових операцій та прибутковість фінансових послуг; стандартний комплексний набір фінансових послуг; реалізація індивідуального підходу до клієнта; можливість одержання супутніх фінансових послуг тощо.

2.3.Класифікація та характеристика основних інструментів ринку фінансових послуг

Відповідно до законодавства: «***Об'єктами ринку фінансових послуг*** є різні ***інструменти*** ринку (фінансові активи – грошові кошти, цінні папери, позичкові угоди, валютні цінності), в яких знаходять своє відображення тимчасово вільні кошти (фінансові ресурси) суб'єктів ринку фінансових послуг.

Здійснюючи операції на фінансовому ринку, його учасники обирають відповідні фінансові інструменти їх проведення.

Фінансові інструменти - це різноманітні фінансові документи, які обертаються на ринку, мають грошову вартість і за допомогою яких здійснюються операції на ринку фінансових послуг.

З економічної точки зору фінансові інструменти - це особливі товари ринку фінансових послуг, які мають фінансове походження та виступають об'єктом купівлі-продажу на відповідних сегментах фінансового ринку.

Товарами ринку фінансових послуг, у першу чергу, є грошові кошти та цінні папери.

Фінансові інструменти, які обертаються на окремих сегментах ринку фінансових послуг, характеризуються на сучасному етапі великою різноманітністю. Їх можна класифікувати за такими критеріями» [5].

Треба розуміти, що законодавство: «***за окремими сегментами ринку фінансових послуг розрізнять такі інструменти, які їх обслуговують.***

Інструменти грошового ринку та ринку позичкових капіталів. До них відносять гроші, грошові сурогати, розрахункові документи, цінні папери, які обертаються на грошовому ринку та ринку позичкових капіталів.

Інструменти ринку цінних паперів – різноманітні цінні папери, що обертаються на цьому ринку (склад цінних паперів за їх видами, особливостями емісії та обігу затверджується відповідними нормативно-правовими актами).

Інструменти валютного ринку. До них відносять іноземну валюту, розрахункові валютні документи, а також окремі види цінних паперів, які обслуговують цей ринок.

Інструменти страхового ринку - страхові послуги, які пропонуються на продаж (страхові продукти), а також розрахункові документи та окремі види цінних паперів, які обслуговують цей ринок.

Інструменти ринку золота (срібла, платини) та дорогоцінного каміння.

До них належать указані види цінних металів і каменів, які купуються з метою формування фінансових резервів і тезаврації, а також розрахункові документи і цінні папери, що обслуговують цей ринок.

До *інструментів ринку нерухомості* відносять цінні папери та документи, що засвідчують право власності на той чи інший вид нерухомості» [5].

Що стосується термінів обігу, то тут: «***виділяють такі види фінансових інструментів.***

Короткострокові фінансові інструменти (з періодом обігу до одного року). Цей вид фінансових інструментів найбільш чисельний і покликаний обслуговувати операції на ринку грошей.

Довгострокові фінансові інструменти (з періодом обігу більше одного року). До цього виду фінансових інструментів належать і так звані «безтермінові фінансові інструменти», кінцевий термін погашення яких не встановлено (наприклад, акції). Вони обслуговують операції на ринку капіталу.

За характером фінансових зобов'язань фінансові інструменти поділяються на наступні види. *Інструменти, наступні фінансові зобов'язання за якими не виникають (інструменти без наступних фінансових зобов'язань).* Вони, як правило, є предметом самої фінансові операції, і при їх передачі покупцю не несуть додаткових фінансових зобов'язань з боку продавця (наприклад, валютні цінності, золото тощо).

Боргові фінансові інструменти. Ці інструменти, характеризуючи кредитні відносини між їх покупцем і продавцем, зобов'язують боржника погасити в передбачені терміни їх номінальну вартість і заплатити додаткову винагороду у формі відсотка (якщо він не входить до складу номінальної вартості боргового фінансового інструменту, який погашається). Прикладом боргових фінансових інструментів є облігації, векселі, чеки тощо» [5].

В залежності від значимості: «***розрізняють такі види фінансових інструментів.***

Первинні фінансові інструменти (фінансові інструменти першого порядку). Такі фінансові інструменти (як правило, цінні папери) характеризуються їх випуском в обіг первинним емітентом і підтверджують прямі майнові права або відносини кредиту (акції, облігації, чеки, векселі і т.п.).

Вторинні фінансові інструменти або ***деривативи*** (фінансові інструменти другого порядку) характеризують винятково цінні папери, які підтверджують право або зобов'язання їх власника купити або продати первинні цінні папери, які обертаються, валюту, товари або нематеріальні активи на попередньо визначених умовах у майбутньому періоді. Основними видами деривативів є опціони, свопи, ф'ючерсні та форвардні контракти.

За гарантованістю рівня доходності фінансові інструменти бувають таких видів.

Фінансові інструменти з фіксованим доходом. Вони характеризують фінансові інструменти з гарантованим рівнем доходності при їх погашенні (або протягом періоду їх обігу) незалежно від кон'юнктурних коливань ставки позикового відсотка (норми прибутку на капітал) на фінансовому ринку.

Фінансові інструменти з невизначеним доходом. Вони характеризують фінансові інструменти, рівень доходності яких може змінюватись залежно від фінансового стану емітента (прості акції, інвестиційні сертифікати) або у зв'язку зі зміною кон'юнктури фінансового ринку (боргові фінансові інструменти із плаваючою відсотковою ставкою, «прив'язаною» до встановленої облікової ставки, курсу певної «твердої» іноземної валюти і т.п.)» [5].

За рівнем ризику виділяють такі: ***«види фінансових інструментів.***

Безризикові фінансові інструменти. До них відносять державні короткострокові цінні папери, короткострокові депозитні сертифікати найбільш надійних банків, «тверду» іноземну валюту, золото та інші цінні метали та каміння, придбані на короткий період.

Фінансові інструменти з низьким рівнем ризику. До них належать, як правило, короткострокові боргові фінансові інструменти, що

обслуговують ринок грошей, виконання зобов’язань за якими гарантовано стійким фінансовим станом і надійною репутацією позичальника (характеризується терміном «першокласний позичальник»)» [5].

Наведена у таблиці 3 класифікація відображає поділ фінансових інструментів лише за найбільш суттєвими загальними ознаками (Табл.3)

Таблиця 3

Класифікація інструментів ринку фінансових послуг

Критерії класифікації	**Види фінансових інструментів**
За окремими сегментами ринку фінансових послуг	- інструменти грошового ринку; - інструменти ринку позичкових капіталів; - інструменти ринку цінних паперів; - інструменти валютного ринку; - інструменти страхового ринку; - інструменти ринку золота (срібла, платини) та дорогоцінного каміння; - інструменти ринку нерухомості
За термінами обігу	- короткострокові фінансові інструменти; - довгострокові фінансові інструменти
За характером фінансових зобов'язань	- інструменти без наступних фінансових зобов'язань; - боргові фінансові інструменти; - дольові (пайові) фінансові інструменти
Залежно від пріоритетної значимості	- первинні фінансові інструменти; - вторинні фінансові інструменти або деривативи
За гарантованістю рівня дохідності	- фінансові інструменти з фіксованим доходом; - фінансові інструменти з невизначеним доходом
За рівнем ризику	- безризикові фінансові інструменти; - фінансові інструменти з низьким рівнем ризику; - фінансові інструменти з помірним рівнем ризику; - фінансові інструменти з високим рівнем ризику; - фінансові інструменти з дуже високим рівнем ризику («спекулятивні»)

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Хто такі суб’єкти ринку фінансових послуг, яку роль вони виконують?
2. Як класифікуються суб’єкти ринку фінансових послуг за різними ознаками?
3. Які функції на ринку фінансових послуг виконують кредитори та позичальники, емітенти та інвестори, страховики та страхувальники?
5. У чому полягає роль фінансових посередників на ринку фінансових послуг? Дайте їх класифікацію та характеристику.

6. У чому полягає функціональна класифікація суб’єктів ринку фінансових послуг?
7. Дайте класифікацію та характеристику прямих учасників ринку фінансових послуг. Які в них відмітності та що їх об’єднує?
8. Охарактеризуйте їх діяльність як суб’єктів ринку фінансових послуг.
9. Дайте класифікацію та охарактеризуйте суб’єкти, що виконують допоміжні, обслуговуючі функції на ринку фінансових послуг.

Практичні заняття

1.Суб'єкти ринку фінансових послуг, їх класифікація
2. Організаційні правила діяльності фінансових установ
3. Порядок створення та види діяльності фінансових установ

Теми індивідуальних робіт

1. Фінансові посередники та їх роль на ринку фінансових послуг.
2. Правові основи розвитку інфраструктури ринку фінансових послуг.
3. Класифікація фінансових послуг.

Тема 3. Інституційна та сегментарна структура ринку фінансових послуг

3.1. Характеристика інституційної та сегментарної структури ринку фінансових послуг.

3.2.Економічна суть і місце ринку банківських послуг у структурі ринку фінансових послуг.

3.3.Небанківські фінансові установи в інституційній структурі ринку фінансових послуг.

Основні терміни та поняття: Характеристика інституційної та сегментарної структури ринку фінансових послуг. Сегментація ринку фінансових послуг. Інституційна структура ринку фінансових послуг. Небанківські кредитні установи. Небанківські фінансові установи. Ринок фінансових послуг фінансових компаній. Ринок фінансових послуг компаній з управління активами. Ринок фінансових послуг кредитних спілок. Ринок фінансових послуг ломбардів. Ринок

фінансових послуг страхових компаній. Ринок фінансових послуг торговців цінними паперами. Ринок фінансових послуг інститутів спільного інвестування. Ринок фінансових послуг недержавних пенсійних фондів. Ринок фінансових послуг суб'єктів господарювання, які за своїм статусом не є фінансовими установами. Інституційна структура ринку фінансових послуг. НБУ та комерційні банки. Небанківські фінансові установи в інституційній структурі ринку фінансових послуг. Лізингові компанії. Факторингові компанії. Страхові компанії. Пенсійні фонди. Ломбарди. Інвестиційні фонди (банки, компанії). Кредитні кооперативи (товариства, спілки).

3.1.Характеристика інституційної та сегментарної структури ринку фінансових послуг

Сегментація ринку фінансових послуг - це класифікація потенційних споживачів фінансових послуг згідно з їхніми вимогами до розвитку фінансового ринку. Вона базується на застосуванні різних критеріїв поділу споживачів на групи, що представляють різний за якістю й обсягом попит на окремі види фінансових активів (послуг).

Кожен сегмент ринку фінансових послуг залежно від того чи іншого критерію може бути поділений на більш вузькі мікросегменти.

Критеріями сегментації ринку фінансових послуг можуть бути:

- групи та види фінансових активів (інструментів, послуг);
- галузева належність споживачів;
- місцезнаходження споживачів;
- оцінка й прогнозування фінансового стану і кредитоспроможності споживачів;
- поділ споживачів фінансових послуг на юридичних та фізичних осіб з урахуванням їх вимог та особливостей функціонування як суб’єктів фінансового ринку.

В основі сегментації ринку фінансових послуг за першим критерієм лежить *певна група фінансових активів (фінансових інструментів), що обертаються на ньому*. Тоді сегментарну структуру ринку фінансових послуг можна подати у такому вигляді:

- грошовий ринок;
- валютний ринок;
- ринок позичкових капіталів (кредитний ринок);
- ринок цінних паперів;
- страховий ринок;
- ринок дорогоцінних металів і каміння;

- ринок інструментів нерухомості.

Кожен виділений структурний сегмент ринку фінансових послуг можна розбити на окремі сектори (мікро сегменти). В основу виділення того чи іншого сектора (мікро сегмента) покладено конкретний вид фінансового активу.

Кожний із указаних сегментів фінансового ринку с самостійною ланкою ринку фінансових послуг.

Сегментація ринку фінансових послуг передбачає також визначення територіальних меж різних ділянок ринку. З цією метою він розбивається на географічні зони (країна, регіон, район, область, місто, населений пункт), характеристика яких дається за такими показниками, як фінансова база, інвестиційні потреби, інвестиційна привабливість, галузеві ознаки тощо.

Інституційна структура ринку фінансових послуг – це сукупність окремих складових ринку фінансових послуг, фінансові операції на яких здійснюються визначеними видами фінансових установ. Інституційна структура ринку фінансових послуг об'єднує дві складові – ринок банківських послуг і ринок фінансових послуг небанківських фінансових установ.

Наданням фінансових послуг на професійній основі на ринку банківських послуг займається Національний банк України, вітчизняні й іноземні універсальні та спеціалізовані банки.

Відповідно до законодавства: *«до небанківських кредитних установ* належать кредитні спілки, факторингові та лізингові компанії, ломбарди. До небанківських фінансових установ належать страхові компанії, інститути спільного інвестування, установи накопичувального пенсійного забезпечення, компанії з довірчого управління, компанії з управління майном при фінансуванні будівництва житла, торговці цінними паперами й ін.» [5].

Ринок фінансових послуг небанківських установ поділяється на окремі складові (сегменти ринку) залежно від складу інституційних учасників небанківського фінансового сектора. Залежно від виду фінансових установ у складі даного ринку виділяють такі ринки: фінансових послуг кредитних спілок; ломбардів; компаній з управління активами; торговців цінними паперами; страхових компаній; недержавних пенсійних фондів; інститутів спільного інвестування; фінансових компаній; суб'єктів господарювання, що за своїм статусом не є фінансовими установами.

Інституційна структура вітчизняного ринку фінансових послуг (РФП) включає такі елементи:

- регулюючий (організаційно-технічний), представлений органами державного регулювання РФП (НБУ, НКЦПФР),

інформаційними центрами, засобами зв'язку. Відповідно до ст. 21 ЗУ «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг» НБУ здійснює державне регулювання ринку банківських послуг і небанківських послуг , НКЦПФР – ринку цінних паперів та похідних цінних паперів;

- фінансово-кредитну систему, яка охоплює банківську систему, небанківські кредитні та контрактні фінансові інститути.

За інституціональним критерієм ринок фінансових послуг також можна поділити на два сектори:

- сектор прямого фінансування;
- сектор опосередкованого фінансування.

У секторі прямого фінансування зв'язки між продавцями й покупцями фінансових активів здійснюються безпосередньо. У секторі опосередкованого фінансування зв'язки між продавцями і покупцями фінансових активів реалізуються через фінансових посередників, які спочатку акумулюють ресурси, що пропонуються на ринку, а потім продають їх кінцевим покупцям від свого імені.

Залежно від особливостей самих фінансових операцій, що є в основі фінансової послуги, у складі ринку фінансових послуг набувають активного розвитку такі ринки:

- депозитних послуг;
- послуг недержавного пенсійного забезпечення;
- страхових послуг;
- кредитних послуг;
- розрахункових послуг;
- довірчих послуг;
- консалтингових послуг та інші.

В Україні серед зазначених ринків найбільш розвинені ринки кредитних, депозитних, страхових і розрахункових послуг.

3.2.Економічна суть і місце ринку банківських послуг у структурі ринку фінансових послуг

Банківська система України як складова інституціональної структури ринку фінансових послуг представлена НБУ та банками. Тобто, згідно з вітчизняним законодавством, банківська система країни складається з Національного банку України (НБУ) та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені й діють на території країни відповідно до положень Закону «Про банки і банківську діяльність» та інших законів України.

В Україні центральним банком є Національний банк України (НБУ).

Він являє собою перший рівень банківської системи. НБУ створений згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» і діє на підставі Закону «Про Національний банк України».

Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, цим Законом та іншими законами України.

Відповідно до Конституції України, основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України. При виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі.

Відповідно до законодавства: **«Національний банк виконує такі функції:**

1) відповідно до розроблених Радою Національного банку України Основних засад грошово-кредитної політики визначає та проводить грошово-кредитну політику;

2) монопольно здійснює емісію національної валюти України та організовує її обіг;

3) виступає кредитором останньої інстанції для банків і організовує систему рефінансування;

4) установлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів і майна;

5) організовує створення та методологічно забезпечує систему грошово-кредитної та банківської статистичної інформації та статистики платіжного балансу;

6) визначає систему, порядок і форми платежів, у тому числі між банками;

7) визначає напрями розвитку сучасних електронних банківських технологій, створює, координує та контролює створення електронних платіжних засобів, платіжних систем, автоматизації банківської діяльності та засобів захисту банківської інформації;

8) здійснює банківське регулювання та нагляд;

9) здійснює погодження статутів банків і змін до них, ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законом випадках, веде Державний реєстр банків, Реєстр аудиторських фірм, які мають право на проведення аудиторських перевірок банків;

10) веде офіційний реєстр ідентифікаційних номерів емітентів платіжних карток внутрішньодержавних платіжних систем;

11) здійснює сертифікацію тимчасових адміністраторів і ліквідаторів банку;

12) складає платіжний баланс, здійснює його аналіз і прогнозування;

13) представляє інтереси України в центральних банках інших держав, міжнародних банках та інших кредитних установах, де співробітництво здійснюється на рівні центральних банків;

14) здійснює відповідно до визначених спеціальним законом повноважень валютне регулювання, визначає порядок здійснення операцій в іноземній валюті, організовує і здійснює валютний контроль за банками та іншими фінансовими установами, які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій;

15) забезпечує накопичення та зберігання золотовалютних резервів і здійснення операцій з ними та банківськими металами;

16) аналізує стан грошово-кредитних, фінансових, цінових і валютних відносин;

17) організовує інкасацію та перевезення банкнот і монет та інших цінностей, видає ліцензії на право інкасації та перевезення банкнот і монет та інших цінностей;

18) реалізує державну політику з питань захисту державних секретів у системі Національного банку;

19) бере участь у підготовці кадрів для банківської системи України;

20) визначає особливості функціонування банківської системи України в разі введення воєнного стану чи особливого періоду, здійснює мобілізаційну підготовку системи Національного банку;

21) вносить у встановленому порядку пропозиції щодо законодавчого врегулювання питань, спрямованих на виконання функцій Національного банку України;

22) здійснює методологічне забезпечення з питань зберігання, захисту, використання та розкриття інформації, що становить банківську таємницю;

23) здійснює інші функції у фінансово-кредитній сфері в межах своєї компетенції, визначеної законом» [3].

Головною ланкою фінансової системи та ринку фінансових послуг країн з розвиненою ринковою економікою є ***банки.***

Банк є юридичною особою, економічно самостійною і повністю незалежною від виконавчих та розпорядчих органів державної влади в рішеннях, пов’язаних з його оперативною діяльністю, а також щодо вимог і вказівок, які не відповідають чинному законодавству. В умовах ринкової економіки банківській системі, як сукупності банків, притаманна різноманітність форм власності, відсутність монополії держави, тобто будь-які юридичні та фізичні особи можуть створювати банки згідно з чинним законодавством країни.

Банки виконують такі функції:

1) утворення платіжних засобів, тобто на їх базі виникають кредитні

гроші (чеки, банківські векселі, ощадні сертифікати);

2) забезпечення функціонування розрахунково-платіжного механізму, здійснення й організація розрахунків в економічній системі та організація платіжного обороту;

3) акумуляція тимчасово вільних коштів, заощаджень і нагромаджень держави, підприємницьких структур і населення (депозитні операції);

4) кредитування суб'єктів підприємницької діяльності, юридичних і фізичних осіб, а також держави;

5) кредитно-фінансове обслуговування внутрішнього та зовнішнього господарського обороту;

6) облік векселів та операції з ними;

7) інвестиційні операції та емісія власних цінних паперів;

8) операції з валютними цінностями;

9) збереження фінансових і матеріальних цінностей;

10) довірче управління майном клієнтів (трастові операції) та ін.

У сучасних умовах банки здійснюють нехарактерні в минулому операції, що охоплюють операції з цінними паперами, лізинг, факторинг та інші види кредитно-фінансових операцій. Така тенденція є наслідком розширення сфери фінансових послуг, підвищенням їх якості, зростанням конкуренції в залученні перспективних клієнтів. Діяльність банківських інститутів спрямована на реалізацію головної мети – отримання максимального прибутку.

До основних банківських послуг сьогодні, як і раніше, відносяться залучення коштів (пасивні операції) та надання позик (активні операції). Від різниці у відсотках за цими послугами банк одержує банківську маржу, яка являє собою основу банківського прибутку.

Реалізація банківських послуг має два аспекти:

1) просторовий (вибір місця розташування і каналів збуту) і часовий (години роботи банку і терміновість обслуговування).

Комплекс послуг банку має специфічні особливості:

- абстрактний характер і їх невідчутність (послугу не можна побачити, відчути матеріально, оцінити можна тільки після її отримання);
- зміни в якості послуг і невіддільність їх від кваліфікації людей, які їх надають);
- незбереженість послуг - не можна берегти послуги як, наприклад, товар;
- надання банківських послуг пов'язано з використанням грошей у різноманітних формах (готівкові, безготівкові);

- більшість банківських послуг мають протяжність у часі - угода не обмежується одноразовим актом, установлюються певні зв'язки з клієнтом.

Усі операції та послуги сучасних банків поділяють на традиційні та нетрадиційні.

Традиційні - це операції та послуги банків, які переважно включають:

- операції та послуги, пов'язані з формуванням банківських ресурсів;
- розміщення банківських ресурсів в активи;
- здійснення розрахунків між клієнтами.

Нетрадиційні - це нові операції та послуги, які з'явились на початку 90-х років, у період початкового формування національної банківської системи.

- Причинами виникнення та подальшого розвитку нетрадиційних банківських операцій та послуг стали:
- загострення конкуренції між самими банками, а також між банківськими та небанківськими установами. Банки почали займатися видами діяльності, які могли здійснювати і небанківські інститути;
- зниження рівня дохідності традиційних банківських операцій;
- підвищення якості обслуговування своїх клієнтів, яке відбувається шляхом закріплення за кожним солідним клієнтом окремого менеджера, який надає весь комплекс послуг і здійснює необхідні операції;
- необхідність підвищення ліквідності та платоспроможності банку;
- диверсифікація банківських доходів, зокрема шляхом збільшення в них частки непроцентних доходів, включаючи комісійні;
- залучення нових клієнтів з метою розширення та вдосконалення структури ресурсної бази банку;
- необхідність зменшення ризиків, пов'язаних зі здійсненням традиційних операцій і наданням традиційних послуг.

В останні роки на розвиток банківської діяльності, яка забезпечує появу нових послуг, впливає велика кількість чинників:

- зміни та розвиток зовнішнього середовища (поява конкурентів, політична ситуація в країні, фінансова криза у світовій банківській системі тощо);
- диверсифікація самої банківської індустрії;
- розвиток інформаційних технологій і засобів комунікації;
- розвиток конкуренції всередині банківської системи, а також між банками і небанківськими фінансовими інститутами;

- розвиток спеціалізованих методів запозичення коштів (наприклад, випуск банками цінних паперів) та інші.

Усі зазначені чинники зумовлюють появу нових ознак класифікації операцій і послуг банків. Крім поділу банківських послуг на традиційні і нетрадиційні, можна виділити з усієї сукупності послуг такі їх види:

• основні - це послуги, які надаються кожний день (послуги за розрахунками, операції з валютою, кредитування, послуги щодо вкладення капіталу);

• поточні - послуги, які постійно змінюються і розвиваються, не торкаючись базової спрямованості банку та спрямовані на спонукання клієнта до придбання якомога більшої кількості послуг. Це можуть бути платіжні послуги, бухгалтерське обслуговування, консультації щодо оподаткування, вкладення коштів в інвестиції, операції з цінними паперами та ін.;

• розширені - послуги, спрямовані на формування дружніх стосунків із клієнтом, надання йому всебічної допомоги. Це може бути обслуговування зовнішньоекономічних зв'язків, допомога у сфері фінансів, менеджменту, використання зв'язків і фінансових вигод.

Залежно від об'єкта укладання угоди щодо надання фінансових послуг банки є постачальниками 3-х основних послуг:

1) портфельні послуги;

2) послуги обробки інформації та даних;

3) послуги щодо укладання договорів.

Останнім часом банки постійно намагаються розширити коло своїх послуг. У межах комерційних банківських організацій з'явились інвестиційні банки, які сприяли появі нових для банківської діяльності послуг.

Залежно від видів банківської діяльності розрізняють:

• послуги банків зі страхування;

• послуги з інвестиційної діяльності банків;

• розрахункові (клірингові) послуги;

• послуги, пов'язані з нерухомістю та інші.

Банки виступають одночасно у ролі покупця і продавця існуючих у суспільстві тимчасово вільних грошових коштів.

Залежно від ролі, яку виконують грошові кошти у банківській діяльності, банківські послуги поділяють на такі групи:

1)послуги, пов'язані з активними операціями банків (продаж, інвестування);

2) послуги, пов'язані з пасивними операціями (купівля і залучення коштів);

3) посередницькі послуги (надання гарантій, консорціальні операції - кредитні операції, що здійснюються для одного клієнта двома або кількома банками);

4) додаткові послуги - забезпечують максимальне задоволення індивідуальних потреб клієнтів, що стимулює вкладення в банк (консультування, аналіз кредитоспроможності, трастові послуги тощо).

Під час надання банківських послуг керуються такими принципами:

- чіткість - розрахунки веде автоматизований електронний комплекс;
- швидкість - платежі відбуваються в режимі реального часу;
- зручність - банк враховує всі побажання клієнта.

Відносини між банками та клієнтами базуються на юридичній рівності сторін з використанням цивільно-правового методу регулювання. При цьому враховується принцип, при якому всі підприємства, установи й організації різних форм власності зобов'язані зберігати кошти на рахунках у банках і дотримуватися встановленого порядку.

Організація діяльності банку на ринку фінансових послуг передбачає висування на перший план завдання максимального задоволення потреб клієнтів, що забезпечує необхідний прибуток і виступає головною причиною, яка спонукає банки до розширення кола запропонованих послуг.

3.3.Небанківські фінансові установи в інституційній структурі ринку фінансових послуг

Сьогодні В Україні зростання ролі небанківських фінансових установ, до яких відносяться страхові компанії, пенсійні фонди, кредитні спілки, фінансові, інвестиційні фонди та компанії тощо, викликано такими основними чинниками:

1) страхових компаній - стало впровадження світового досвіду щодо забезпечення страхового захисту суб'єктів господарювання та громадян;

2) недержавних пенсійних фондів - вітчизняна пенсійна реформа;

3) кредитних спілок - потреби фінансового та соціального захисту громадян, здешевлення вартості кредитів для населення;

4) інвестиційних фондів - процеси приватизації державного майна за приватизаційні майнові сертифікати;

5) довірчих товариств - відсутністю досвіду щодо використання представницьких функцій, управління цінними паперами;

6) факторингових, лізингових, інших фінансових компаній - поглиблення спеціалізації в діяльності економічних суб'єктів і диверсифікація напрямів спрямування капіталу.

Але основну причину появи та розвитку небанківського сектора забезпечив розвиток вітчизняного фінансового ринку та залучення населення і суб'єктів господарювання до інвестиційних процесів.

Спеціалізація небанківських посередників здійснюється за двома критеріями:

1) за характером залучення вільних грошових коштів кредиторів;

2) за тими додатковими послугами, які надають фінансові посередники своїм кредиторам.

В інституційній структурі ринку фінансових послуг основна роль відводиться банкам і небанківським фінансовим установам, у діяльності яких є багато спільних рис і відмітносте (Таблиця 4).

Таблиця 4

Спільні риси та відмінності у діяльності банків і небанківських фінансових установ

Спільні риси	**Відмітності**	
	Банки	***НФУ (небанківські фінансові установи)***
Здійснення операцій в одному середовищі, на одному ринку	Менша ризикованість за операціями	Висока ризикованість фінансових операцій
Забезпечення опосередкованого фінансування учасників економічної діяльності	Широка спеціалізація фінансової діяльності	Вузька спеціалізація діяльності
Формування фінансових ресурсів шляхом емісії фінансових активів	Мають прямий вплив на формування пропозиції грошей на ринку	Відсутній вплив на формування грошового механізму
Конкуренція за клієнтів	Мають дозвіл на здійснення великої кількості операцій	Дозвіл на здійснення фінансових операцій визначається спеціалізацією НФУ
Єдина мета - задовольнити інтереси споживачів фінансових послуг	Окремий банк діє на всіх сегментах РФП	Окрема фінансова установа діє тільки на окремих сегментах РФП

Відповідно до законодавства: «небанківські фінансово-кредитні установи є фінансовими посередниками ринку фінансових послуг, які здійснюють акумуляцію заощаджень і нагромаджень, розміщення їх у дохідні активи: у цінні папери та кредити (переважно довгострокові).

Спеціалізація небанківських посередників здійснюється за двома критеріями:

1) за характером залучення вільних грошових коштів кредиторів;

2) за тими додатковими послугами, які надають фінансові посередники своїм кредиторам.

Формування грошових ресурсів небанківських фінансово-кредитних установ має ту особливість, що воно ***не є депозитним***, тобто переданими їм коштами власники не можуть так вільно скористатися, як банківськими вкладами. Як правило, ці кошти вкладаються на тривалий, заздалегідь визначений строк. Чим довший цей строк, тим з більшими ризиками пов'язане таке розміщення і тим вищі доходи воно повинно приносити» [5].

Недепозитне залучення коштів може здійснюватися у два способи:

- на договірних засадах;
- шляхом продажу посередником своїх цінних паперів (акцій, облігацій).

Тому всіх: «небанківських посередників поділяються на:

1) договірних фінансових посередників, які залучають кошти на підставі договору з кредитором (інвестором);

2) інвестиційних фінансових посередників, які залучають кошти через продаж кредиторам (інвесторам) своїх власних акцій, облігацій, паїв тощо.

Усередині кожної з цих груп фінансові посередники класифікуються за видами послуг, які вони надають своїм клієнтам понад доходи за залучені кошти.

Усередині групи ***договірних посередників*** за цим критерієм можна виокремити:

- страхові компанії;
- пенсійні фонди;
- ломбарди;
- лізингові та факторингові компанії.

Усередині групи ***інвестиційних посередників*** за цим критерієм можна виокремити:

- інвестиційні фонди;
- фінансові компанії» [5].

Законодавством визначено, що: «***страхові компанії*** - це фінансові посередники, що спеціалізуються на наданні страхових послуг. Їх діяльність полягає у формуванні на підставі договорів з юридичними і фізичними особами (через продаж страхових полісів) спеціальних грошових фондів, з яких здійснюються виплати страхувальникам грошових коштів в обумовлених розмірах у разі настання певних подій (страхових випадків).кредитні спілки тощо.

Пенсійні фонди - це спеціалізовані фінансові посередники, які на договірній основі акумулюють кошти юридичних і фізичних осіб у цільові фонди, з яких здійснюють пенсійні виплати громадянам після досягнення певного віку. За механізмом функціонування вони нагадують компанії страхування життя. У них внески у фонд здійснюються систематично протягом тривалого часу, в результаті чого накопичуються великі суми грошового капіталу. Оскільки строки виходу на пенсію відомі, фонду легко спрогнозувати розміри пенсійних виплат у часі і відповідно розмістити вільні кошти в довгострокові дохідні активи. Ними можуть бути корпоративні облігації, акції, державні цінні папери, довгострокові кредити. Надійне та дохідне розміщення коштів фонду є запорукою його успішного функціонування. За рахунок додаткових доходів вони не тільки покривають свої операційні витрати, а й виплачують пенсії понад суми пенсійних внесків.

Ломбарди - фінансові посередники, що спеціалізується на видачі позичок населенню під заставу рухомого майна. Кошти ломбардів формуються із внесків засновників, прибутку від його діяльності, виручки від реалізації заставленого майна. Вони можуть користуватися також банківським кредитом.

Відносини між ломбардами та позичальниками оформляються спеціальними документами (ломбардними квитанціями), які мають статус угоди між сторонами, що дає підстави відносити ломбард до групи договірних фінансових посередників.

Лізингові компанії - фінансові посередники, що спеціалізуються на придбанні предметів тривалого користування (транспортних засобів, обладнання, машин тощо) та передачі їх в оренду фірмам-орендарям для використання у виробничій діяльності, які поступово сплачують їх вартість протягом визначеного строку (5 - 10 і більше років). Оформляються лізингові угоди договорами оренди. Ресурси лізингових компаній формуються з власного капіталу та банківських позичок. Особливістю лізингового посередництва є те, що в ньому кредитування здійснюється в товарній формі і має довгостроковий характер, що дуже зручно для позичальників. В Україні лізинг поки що розвинений слабо, проте має перспективи в умовах економічного зростання, особливо в сільському господарстві, малому та середньому бізнесі.

Факторингові компанії (фактори) - фінансові посередники, що спеціалізуються на купівлі у фірм права на вимогу боргу. Ці права існують, як правило, у вигляді дебіторських рахунків за поставлені товари, виконані роботи, надані послуги. Сплату по цих рахунках при настанні строків одержує факторингова компанія. Оформляється така

операція спеціальним договором між фактором та його клієнтом, що продає свої вимоги.

Факторинг є складною фінансовою операцією, в якій поєднується елементи кредитування з посередницькими послугами. Тому дохід від факторингової операції формується з двох частин: з процента на виплачену клієнту суму та комісію, яка розраховується на суму куплених у клієнта розрахункових документів. Строк такого кредиту досить короткий, тому рівень процента по ньому невисокий. Однак великі суми платіжних документів, що купуються, та стягування комісії на всю їх суму забезпечують достатні доходи, щоб розвивати цей бізнес. Такі компанії звичайно створюються при банках і широко користуються позичками цих банків для здійснення своїх операцій. Окремі банки самостійно виконують такі операції для своїх клієнтів.

Інвестиційні фонди (банки, компанії) - це фінансові посередники, що спеціалізуються на управлінні вільними грошовими коштами інвестиційного призначення. Вони спочатку акумулюють грошові кошти дрібних приватних інвесторів шляхом випуску власних цінних паперів, а потім розміщують їх в акції інших корпорацій та в державні цінні папери.

Кредитні кооперативи (товариства, спілки) - це посередники, що працюють на кооперативних засадах і спеціалізуються на задоволенні потреб у кредиті своїх членів, переважно підприємств малого та середнього бізнесу будь-якої форми власності, фермерських і домашніх господарств, фізичних осіб.

Ресурси їх формуються шляхом продажу паїв своїм членам, стягування з них спеціальних внесків, одержання позичок у банках, одержання доходів від поточної діяльності» [5].

Згідно із Законом України «Про кредитні спілки» (від 20.12.01 р.), ***кредитна спілка*** - *це неприбуткова організація, заснована фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.*

Діяльність кредитної спілки ґрунтується на таких принципах: добровільності вступу та свободи виходу з неї; рівноправності членів; самоврядування; гласності.

Запитання та завдання для самоконтролю:

1. Дайте визначення фінансової та кредитної установи згідно із Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».

2. Розкажіть про умови створення та діяльності фінансових установ в Україні. Які існують організаційні правила діяльності фінансових установ?
3. Яку роль та функції виконують банківські фінансові посередники на ринку фінансових послуг? Як вони класифікуються?
4. Якими чинниками з обумовлений розвиток спеціалізованих небанківських фінансово-кредитних установ на ринку фінансових послуг?
5. Що спільного та що відрізняє небанківські фінансово-кредитні установи від банківських?
6. Які існують методи структуризації ринку фінансових послуг?
7. За якими критеріями формується часова та інституційна структура ринку фінансових послуг?
8. Як поділяється ринок фінансових послуг за часовою ознакою? Дайте характеристику його структурним сегментам.
9. Як поділяється ринок фінансових послуг за інституційною ознакою? Дайте характеристику його структурним сегментам.
10. Дайте характеристику грошовому ринку в цілому та його складовим елементам, зокрема.
11. Чим відрізняється ринок капіталів від ринку грошей, які сектори входять до його складу?
12. Як можна скласифікувати усю сукупність фінансових посередників? Дайте їм характеристику.
13. Що таке сегментація ринку фінансових послуг?
14. Які існують критерії сегментації ринку фінансових послуг?
15. Як поділяється ринок фінансових послуг за групами та видами фінансових активів (інструментів)?

Практичні заняття

1. Характеристика інституційної та сегментарної структури ринку фінансових послуг.
2. Економічна суть і місце ринку банківських послуг у структурі ринку фінансових послуг.
3. Небанківські фінансові установи в інституційній структурі ринку фінансових послуг.

Теми індивідуальних робіт

1. Функціонування та організація інфраструктури ринку цінних паперів.

2. Роль банків в інфраструктурному забезпеченні ринку фінансових послуг.
3. Факторингові операції та їх особливості
4. Лізингові операції та перспективи їх розвитку в Україні
5. Кредитні спілки на ринку фінансових послуг.
6. Факторингові компанії на ринку фінансових послуг.
7. Лізингові компанії на ринку фінансових послуг.
8. Інвестиційні трасти та фонди на ринку фінансових послуг.
9. Пенсійні фонди на ринку фінансових послуг.
10. Страхові компанії на ринку фінансових послуг.

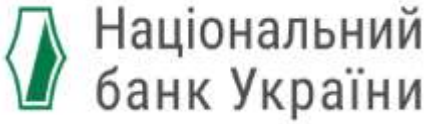

Тема 4. Державне регулювання та саморегулювання ринку фінансових послуг

4.1. Органи державного регулювання й основні форми державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг в Україні.

4.2. Зарубіжний досвід організації регулювання та нагляду за діяльністю фінансових посередників.

4.3. Розвиток саморегулювання на ринку фінансових послуг.

Основні терміни та поняття: Основні завдання державного регулювання ринку фінансових послуг. Основні форми державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг в Україні. Органи державного регулювання ринку фінансових послуг. Національний банк України. Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку. Основні завдання державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг. Зарубіжний досвід організації регулювання та нагляду за діяльністю фінансових посередників. Розвиток саморегулювання на ринку фінансових послуг. Саморегулююча організація. Антимонопольний комітет. Регулювання діяльності окремих видів фінансових інститутів.

4.1.Органи державного регулювання і основні форми державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг в Україні

Відповідно до законодавства: «***державне регулювання ринків фінансових послуг*** - здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг і запобігання кризовим явищам.

Основною метою регулювання ринку фінансових послуг є забезпечення стабільного та динамічного розвитку вітчизняного фінансового сектору та його ефективного впливу на розвиток усієї економічної системи.

До головних напрямів реалізації цієї мети належать:

- ❖ проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері фінансових послуг;
- ❖ захист інтересів споживачів фінансових послуг;
- ❖ створення сприятливих умов для розвитку та функціонування ринків фінансових послуг;
- ❖ створення умов для ефективної мобілізації та розміщення фінансових ресурсів учасниками ринків фінансових послуг з урахуванням інтересів суспільства;
- ❖ забезпечення рівних можливостей для доступу до ринків фінансових послуг і захисту прав їх учасників;
- ❖ додержання учасниками ринків фінансових послуг вимог законодавства;
- ❖ запобігання монополізації та створення умов для розвитку добросовісної конкуренції на ринках фінансових послуг;
- ❖ сприяння інтеграції в європейський та світовий ринки фінансових послуг» [5].

Державне регулювання діяльності на ринку фінансових послуг в Україні здійснюють:

1) щодо ринку банківських послуг і небанківських фінансових послуг - Національний банк України;

2) щодо ринків цінних паперів і похідних цінних паперів - Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку.

З 1 липня 2020 року функцію регулятора ринків небанківських фінансових послуг виконують Національний банк України та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, що передбачено Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг (так званий «спліт»).

Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку (НКЦПФР) мають право на доступ до інформаційних баз даних одне одного, які ведуться з метою регулювання ринків фінансових послуг, і зобов'язані своєчасно повідомляти один одному

про будь-які спостереження та висновки, необхідні для виконання покладених на них обов'язків.

Основні форми державного регулювання ринків фінансових послуг:

1) ведення державних реєстрів фінансових установ і ліцензування діяльності з надання фінансових послуг;

2) нормативно-правове регулювання діяльності фінансових установ;

3) нагляд за діяльністю фінансових установ;

4) застосування уповноваженими державними органами заходів впливу;

5) проведення інших заходів з державного регулювання ринків фінансових послуг.

Головними завданнями державного регулювання ринку фінансових послуг є:

- забезпечення стабільного розвитку та функціонування ринку фінансових послуг у цілому;
- гарантування прав і законодавче визначення діяльності усіх суб'єктів ринку фінансових послуг;
- узгодження інтересів усіх суб'єктів ринку встановленням необхідних нормативних правил у їх взаємовідносинах.

Державне регулювання ринку фінансових послуг охоплює три основні елементи:

1) законодавчі та підзаконні акти;

2) систему органів державного управління, що забезпечують пряме втручання у діяльність суб'єктів ринку фінансових послуг;

3) непряме втручання держави за допомогою використання економічних інструментів впливу (податкової, грошово-кредитної, валютної політики тощо).

До основних законодавчих актів, які приймалися з метою регулювання фінансового ринку та ринку фінансових послуг в Україні належать такі Закони України: «Про банки і банківську діяльність» (від 20.03.91); «Про цінні папери та фондову біржу» (від 18.06.91); «Про господарські товариства» (від 19.09.91); «Про приватизаційні папери» (від 6.03.92); «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» (від 30.10.96); «Про національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» (від 10.12.97); «Про Національний банк України» (від 20.05.99); «Про банки і банківську діяльність» (від 7.12.2000); «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (від 12.07.2001); «Про цінні папери та фондовий ринок» (від 23.02.2006) та інші.

Відповідно до Закону України: «державне регулювання ринку цінних паперів здійснює **Національна комісія з цінних паперів і**

фондового ринку. Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку утворена Указом Президента України №1063/2011 від 23.11.2011 р. з метою комплексного правового регулювання відносин, що виникають на ринку цінних паперів, забезпечення захисту інтересів громадян України та держави, запобігання зловживанням і порушенням у цій сфері.

Державне регулювання ринку цінних паперів - вжиття державою комплексних заходів щодо упорядкування, контролю, нагляду за ринком цінних паперів та їх похідних і запобігання зловживанням та порушенням у цій сфері.

Основними завданнями Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку (НКЦПФР) є:

1) формування та забезпечення реалізації єдиної державної політики щодо розвитку і функціонування ринку цінних паперів та похідних (деривативів) в Україні, сприяння адаптації національного ринку цінних паперів до міжнародних стандартів;

2) захист прав інвесторів шляхом вживання заходів щодо запобігання і припинення порушень законодавства на ринку цінних паперів та законодавства про акціонерні товариства, застосування санкцій за порушення законодавства у межах своїх повноважень;

5) сприяння розвитку ринку цінних паперів і похідних (деривативів);

6) здійснення у межах компетенції державного регулювання та контролю у сфері накопичувального пенсійного забезпечення;

9) здійснення у межах компетенції державного регулювання і нагляду у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

10) вживання у межах компетенції заходів щодо запобігання та протидії корупції;

11) здійснення у межах повноважень, визначених законодавством, нагляду на консолідованій та сконсолідованій основі за небанківськими фінансовими групами та їх підгрупами» [2].

Отже, державне регулювання ринків фінансових послуг здійснюється:

- щодо ринку банківських послуг та ринку небанківських фінансових послуг - Національним банком України;
- щодо ринків цінних паперів і похідних цінних паперів (деривативів) - Національною комісією з цінних паперів і фондового ринку;

Антимонопольний комітет України і інші державні органи здійснюють контроль за діяльністю учасників ринків фінансових послуг

і отримують від них інформацію у межах повноважень, визначених законом.

4.2.Зарубіжний досвід організації регулювання і нагляду за діяльністю фінансових посередників

Ефективне функціонування ринку фінансових послуг та його структурних елементів суттєво мірою залежить від організації регулювання та нагляду за діяльністю фінансових посередників.

Протягом останніх років фінансовий сектор багатьох країн зазнав значних трансформацій. Це, насамперед, стосується інституційних змін, появи фінансових конгломератів, вагомого зростання обсягів і зміни структури активів окремих підсекторів тощо. Такі зміни об'єктивно зумовили потребу в нових підходах до регулювання та нагляду за діяльністю установ на ринку фінансових послуг, а також необхідність запровадження нових моделей наглядових систем.

Ключовим аспектом організації систем регулювання та нагляду за діяльністю фінансових установ є забезпечення інституційної незалежності регуляторних органів.

Для реалізації цих функцій регулятори повинні бути забезпечені відповідними правами, захищені від втручання в їх діяльність інших органів державної влади, мати необхідний рівень матеріального забезпечення, гарантії від необґрунтованого звільнення фахівців, можливість ініціювати зміни законодавства, проводити самостійну кадрову політику тощо.

Головною проблемою організації регулювання та нагляду за установами фінансового сектору було забезпечення незалежності регуляторних органів, яка досягається шляхом законодавчого закріплення за регуляторами певних прав і обов'язків, а також їх підпорядкуванням відповідним державним органам

Зміни у системах регулювання та нагляду за діяльністю фінансових установ супроводжувалися процесом концентрації діяльності наглядових органів, унаслідок чого серед відомств, до яких належать органи банківського нагляду, скоротилася кількість центральних банків і департаментів уряду, а натомість зросла кількість самостійних наглядових органів.

Характерною рисою змін у системі нагляду за діяльністю установ фінансового сектору стало суттєве підвищення рівня інтеграції діяльності наглядових органів. Протягом останніх років головною сферою відповідальності регуляторних і наглядових органів практично в усіх країнах був пруденційний нагляд. Окрім того, майже 80 % наглядових органів додатково виконували функції щодо вивчення та

практичного розв'язання проблем забезпечення фінансової стабільності діяльності установ фінансового сектору.

За загальною оцінкою представників міжнародних фінансових організацій та національних органів регулювання і нагляду, зміни, що відбулися в інституційній структурі органів нагляду багатьох країн світу, сприяли підвищенню ефективності роботи наглядових органів, покращенню комунікацій та співробітництва, вдосконаленню підзвітності, поліпшенню структури фінансування, а також забезпеченню ефективного моніторингу найбільших системоутворюючих фінансових установ. Розгалуженість мережі фінансових установ, розширення спектра наданих фінансових послуг, взаємопроникнення та інтеграція фінансових ринків сприяли підвищенню рівня консолідації фінансового сектору, посиленню ролі центральних банків у пруденційному нагляді, вдосконаленню форм і методів співпраці між органами нагляду та влади з метою забезпечення фінансової стабільності.

У світовій практиці залежно від особливостей функціонування національних фінансових систем, зумовлених специфікою історичного розвитку, законодавства, традиціями, політичною структурою, рівнем економічного розвитку та регулювання економіки, виокремлюють три основні моделі наглядових систем: секторну, за завданнями та модель єдиного нагляду.

Секторна модель ґрунтується на чіткому розподілі завдань і функцій наглядових органів за діяльністю окремих секторів - банківського, страхового та фондового (інвестиційного). Для більшості країн така модель базова, оскільки становлення нагляду за діяльністю фінансового сектору починалося саме з неї. Це пояснюється тим, що окремі сектори історично з'являлися незалежно один від одного та розвивалися різними темпами на основі використання різного законодавства, різних інструментів і методів.

Відповідно до моделі за завданнями обов'язки наглядових органів розподіллено на основі завдань і функцій нагляду на: пруденційний нагляд за діяльністю фінансових посередників і регулювання бізнесу у фінансовому секторі (модель "двох вершин").

За умови використання моделі єдиного регулятора відбувається концентрація всіх наглядових функцій в єдиному наглядовому органі.

Вважається, що модель єдиного нагляду може бути найбільш прийнятною лише для невеликих країн з відносно малим або недостатньо розвиненим фінансовим сектором.

Зміни у структурі регуляторних органів зумовлені низкою чинників, головні серед яких такі:

- розширення та інтеграція міжнародних фінансових ринків, що потребує посилення координації зусиль та уніфікації відповідальності наглядових органів, які регулюють діяльність фінансових установ;

- інституційне, технологічне, технічне, правове та функціональне ускладнення бізнесу у фінансовій сфері;

- посилення взаємозв'язків між окремими складовими фінансового сектору;

- поява фінансових конгломератів, що об'єднують різні ринки фінансових послуг.

Незважаючи на те, що конкретну модель регулювання фінансового сектору визначає уряд окремої країни, для європейської спільноти існують домовленості про необхідність поліпшення співпраці та конвергенцію європейських органів нагляду за діяльністю фінансового сектору. Протягом останнього часу важливим напрямом співпраці є спрощення і прискорення законодавчого процесу шляхом відповідного узгодження нормативних і законодавчих актів для всіх установ фінансового сектору ЄС.

Суттєвий вплив на вибір моделі нагляду має рівень концентрації фінансового сектору. Перевагу єдиному регуляторному органу надають саме країни з високим і середнім рівнями концентрації фінансового капіталу.

Відповідальність за прийняття остаточного рішення щодо вибору моделі регулювання і нагляду за фінансовим сектором покладається на уряд кожної країни, який має обрати модель, що найповніше відповідає політичній та фінансовій структурам країни, а також забезпечить максимальну дієвість і ефективність відповідної системи нагляду за діяльністю фінансового сектору.

4.3.Розвиток саморегулювання на ринку фінансових послуг

Ринок фінансових послуг ефективно розвивається тоді, коли враховується принцип оптимальності державного регулювання: держава регулює діяльність учасників ринку лише у випадках, коли це абсолютно необхідно, в інших же випадках вона делегує частину своїх повноважень професійним учасникам ринку, які об’єднуються у *саморегулівні організації (СРО)*.

Саморегулівні організації ринку цінних паперів здійснюють свою діяльність відповідно до Законів України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» (від 30.10.1996), «Про цінні папери та фондовий ринок» (від 23.02.2006 р.) та Положення про саморегулівну

організацію ринку цінних паперів інших законодавчих та нормативних актів.

Саморегулівні організація - це добровільне об'єднання професійних учасників ринку цінних паперів, яке не має на меті одержання прибутку і створюється з метою захисту інтересів своїх членів, інтересів власників цінних паперів. Професійні учасники ринку цінних паперів об'єднуються у СРО за видами професійної діяльності. Кожний учасник ринку може входити до складу кількох СРО згідно з функціями, які він виконує відповідно до дозволів, або бути учасником однієї саморегулюючої організації.

Основними завданнями створення СРО в Україні були:

- забезпечення високого професійного рівня діяльності учасників
- фондового ринку;
- представництво членів СРО та захист їхніх професійних інтересів;
- професійна підготовка та підвищення кваліфікації членів СРО;
- інформування своїх членів стосовно законодавства та про всі зміни, що вносяться в нього;
- розробка норм і правил поведінки, регламентів, правил здійснення операцій з цінними паперами, вимог до професійної кваліфікації спеціалістів - учасників СРО, застосування ефективних способів розв'язання спорів між членами СРО, а також між ними та клієнтами;
- розробка та запровадження заходів із захисту клієнтів СРО, дотримання етичних норм поведінки членів у взаємовідносинах їх із клієнтами.

Основними ознаками саморегулівних організацій є:

- добровільність об'єднання;
- наявність різноманітних видів діяльності;
- захист інтересів членів організації;
- установлення для своїх членів «правил гри» на ринку;
- виконання ряду регулюючих функцій, які недоцільно виконувати державі.

Має давні традиції використання саморегулювання у секторі фінансових послуг Швейцарія, де саморегулювання має декілька форм: автономні кодекси поведінки (кодекси поведінки Асоціації швейцарських управляючих активами або Асоціації швейцарських фінансових аналітиків); правила саморегулювання, визнані державним регулятором як мінімальні стандарти (наприклад, Федеральною банківською комісією Швейцарії); саморегулівні повноваження, передбачені законодавством. Прикладом таких саморегулівних повноважень є повноваження фондових бірж установлювати і забезпечувати дотримання правил, включаючи правила лістингу, що

надається відповідно до законодавства про цінні папери і фондові біржі. Однак самі фондові біржі підлягають нагляду з боку Федеральної банківської комісії Швейцарії.

Досить широке застосування принципів саморегулювання можна відзначити у галузі регулювання фінансових ринків щодо таких професіональних співтовариств, як фінансові аналітики, професійні аудитори, інвестиційні консультанти. Стало вже позитивною світовою практикою широке залучення професійних асоціацій (які можуть і не називати себе СРО, але фактично такі функції виконують) до системи підготовки кадрів, причому на всіх рівнях, їх сертифікації та ліцензування, а також моніторингу діяльності щодо стандартів ведення бізнесу.

Саморегулювання зарекомендувало себе як ефективний механізм регулювання, оскільки СРО за своєю природою мають більшу гнучкість адаптувати регуляторні вимоги до бізнес-середовища, що швидко змінюється, і спроможні швидше, ніж державні відомства, реагувати на зміну ринкових умов. Декларація Міжнародної організації комісій з цінних паперів про Тридцять цілей і принципів регулювання в галузі цінних паперів заохочує використання СРО в рамках державного регулювання і рекомендує відповідне використання СРО з безпосередніми повноваженнями в сфері їх компетенції в обсязі, що залежить від розміру і складності ринків, з метою надання підтримки регуляторам у виконанні їх завдань щодо захисту інвесторів, забезпечення ефективності і прозорості ринків, зменшення системних ризиків. У цьому документі наголошується на перевагах СРО у таких аспектах: застосування спеціалізованих знань у відповідному секторі; забезпечення мотивації; фінансування сектору; договірні відносини між СРО і її членами; забезпечення прозорості, відповідальності і гнучкого дотримання відповідних правил. Також згадуються професійні перевірки; перевірки придатності для отримання доступу на ринок; врегулювання скарг і претензій споживачів; програми моніторингу для виявлення зловживань на ринку; забезпечення механізму вирішення спорів; а також співпраця з іншими СРО.

Що стосується країн Європейського співтовариства, то не можна стверджувати, що Директиви ЄС в галузі фінансових послуг заохочують або однозначно забороняють використання СРО в рамках регуляторної системи. У Директиві про ринки фінансових інструментів (ДРФІ) викладено вимоги, які повинні виконувати оператори регульованих ринків (тобто типові фондові біржі) в плані організації їх діяльності, правил допуску фінансових інструментів до торгів, правил членства, моніторингу дотримання правил, прозорості транзакцій до і після торгів

та механізму розрахунків. По суті, це надає операторам регульованих ринків повноваження здійснювати регулювання цих ринків.

Запитання та завдання для самоконтролю:

1.У чому полягає суть і необхідність державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні?
2. Яка основна мета державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні?
3. Перелічіть основні цілі та завдання державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні?
4. Назвіть основні форми державного регулювання ринків фінансових послуг в Україні.
5. Що таке саморегулювання ринку фінансових послуг, які організації відносяться до саморегулівних в Україні та які вони мають повноваження?
6. Якими Законами регулюється ринок фінансових послуг в Україні?
7. Які державні органи здійснюють регулювання ринків фінансових послуг в Україні?
8. У чому полягає непряме втручання держави у ринок фінансових послуг?
9. Які функції виконує Національний банк України в частині регулювання ринку банківських послуг і небанківських послуг?

Практичні заняття

1. Органи державного регулювання та основні форми державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг в Україні.
2. Зарубіжний досвід організації регулювання і нагляду за діяльністю фінансових посередників.
3. Розвиток саморегулювання на ринку фінансових послуг.

Теми індивідуальних робіт

1. Механізм державного регулювання ринку фінансових послуг.
2. Держава як суб'єкт фінансового ринку.
3. Нормативно-правові основи регулювання ринку цінних паперів України
4. Саморегулюючі організації ринку фінансових послуг: їх значення та перспективи розвитку

Змістовий модуль 2. Характеристика та види фінансових послуг

Тема 5. Фінансові послуги на грошовому ринку

5.1. Організація та особливості функціонування депозитного ринку
5.2. Послуги для здійснення грошових платежів і розрахунків
5.3. Операції з інструментами грошового ринку

Основні терміни та поняття: Організація та особливості функціонування депозитного ринку. Грошовий ринок. Інструменти грошового ринку. Депозит (вклад). Необхідність банківських установ в сфері акумулювання тимчасово вільних фінансових ресурсів. Класифікація видів депозитних рахунків. Безстрокові і термінові вклади (депозити). Ощадні вклади. Операції з інструментами грошового ринку. Операції з комерційними векселями.
Тезаврація золота. Золоті сертифікати. Банківська картка. Електронні гроші. Онкольний кредит. Вексельний кредит. Казначейський вексель. Банківський вексель. Комерційний вексель. Спеціальний позичковий рахунок. Інкасування векселів банком. Акцепт векселя. Облік векселя. Банківський акцепт. Казначейські зобов'язання. Депозитні сертифікати. Міжбанківські кредити. Взаємозв'язок грошово-кредитної та бюджетної політики держави.

5.1 . Організація та особливості функціонування депозитного ринку

Грошовий ринок - це особливий сектор ринку, де відбувається купівля-продаж грошей як специфічного товару, а також: «частина ринку позикових капіталів, де здійснюються переважно короткострокові (від одного дня до одного року) депозитно-позикові операції, що обслуговують головний рух оборотного капіталу фірм,

короткострокових ресурсів банків, установ, держави і приватних осіб» [15].

Об'єктом грошового ринку є гроші, які продаються і купуються на ньому.

Операція продажу грошей має специфічний характер і суттєво відрізняється від традиційної операції продажу на товарних ринках. Продаж грошей виступає переважно у формі кредитування, причому продавець відіграє роль кредитора, а покупець - позичальника. Операція купівлі-продажу грошей не є еквівалентним обміном рівних цінностей та не призводить до втрати продавцем права власності на відповідну суму грошей. Для забезпечення права власності на гроші і повернення власнику проданих коштів передбачений спеціальний механізм. Він базується на застосуванні спеціальних інструментів грошового ринку, які ще називають фінансовими інструментами.

Одним з основних критеріїв класифікації фінансових інструментів, що обертаються на грошовому секторі фінансового ринку, виступає час їх обігу. Як стверджують науковці: «функціонування грошового ринку як короткострокового сектора фінансового ринку дозволяє підприємствам розв'язувати такі проблеми, як поповнення недостатності грошових активів для забезпечення поточної платоспроможності, ефективність використання тимчасово вільного залишку грошових коштів тощо. Інструментами грошового ринку є казначейські та комерційні векселі, депозитні сертифікати, банківські акцепти та інші грошові сурогати. Інструменти грошового ринку використовуються на основі ставки дисконтування» [15].

Інструментами грошового ринку є векселі (казначейські та комерційні), чеки, депозитні та ощадні сертифікати, банківські акцепти та інші високоліквідні короткострокові інструменти (їх ще називають «грошові сурогати»).

Грошовому ринку властиві елементи звичайного ринку: попит, пропозиція, ціна. Особливості грошового ринку визначають особливості кожного з елементів: попит має форму попиту на позики, пропозиція – форму пропозиції позик, а ціна – форму відсотка на позичені кошти.

Інструменти грошового ринку функціонують на основі *облікової ставки (ставки дисконтування).* Рівень облікового відсотка стає об'єктом державного регулювання, а облікова політика Центрального банку країни – важливим інструментом грошово-кредитного регулювання економіки. Ставка облікового відсотка: «встановлюється Центральним банком на основі реального вивчення стану грошового ринку. Вона виступає своєрідним барометром цього ринку та орієнтиром для визначення відсоткових ставок з усіх інших видів операцій на грошовому ринку.

Облікова ставка Національного банку України - це виражена у відсотках плата, що береться Національним банком України за рефінансування комерційних банків шляхом купівлі векселів до настання строку платежу по них і утримується з номінальної суми векселя. Облікова ставка найнижча серед ставок рефінансування і є орієнтиром ціни на гроші.

Основними суб'єктами грошового ринку виступають банки, ломбарди, кредитні спілки, брокерські контори, дисконтні компанії та інші фінансово-кредитні інститути, які мобілізують і перерозподіляють грошові кошти підприємств, банків, населення, установ. Джерелами ресурсів є кошти, залучені банківською системою. Основними позичальниками є фірми, кредитно-фінансові інститути, держава, населення. Держава використовує ресурси грошового ринку для фінансування своїх видатків і покриття бюджетного дефіциту, грошовий ринок виступає важливим об'єктом державного регулювання. Грошовий ринок поєднує такі головні складові: депозитний, обліковий, міжбанківський та валютний ринки.

Депозит (вклад) - це грошові кошти (у готівковій або безготівковій формі, в національній або іноземній валюті), передані в банк їх власником для зберігання на певних умовах. Операції, пов'язані із залученням грошових коштів на вклади, називаються депозитними. Для банків вклади - головний вид їх пасивних операцій і, відповідно, основний ресурс для проведення активних кредитних операцій. Депозит виникає двома шляхами: банк може прийняти кошти від фізичної особи та фірми і помістити їх на депозитний рахунок або може «утворити» депозит, надаючи клієнту позичку і право розплачуватися чеками проти цього депозиту» [15].

Класифікація депозитних рахунків:

за строками до моменту вилучення депозити поділяються на:

- депозити до запитання - це ті, що сплачуються за першою вимогою вкладника без попереднього повідомлення;
- депозити на строк - сплачуються через певний час після внесення коштів на рахунок;

за категорією вкладника депозити поділяються на: рахунок приватної особи; рахунок корпорацій (акціонерних компаній); рахунок некорпоративних фірм; рахунок центрального уряду; рахунок фінансових установ; рахунок іноземних вкладників.

Особливості депозитів до запитання:

- вклад і вилучення здійснюється і частинами і повністю в будь-який час без обмежень;
- гроші вилучають з рахунка як у вигляді готівки, так і за допомогою чека;

- власник рахунку сплачує банку комісію за використання рахунку у вигляді постійної місячної ставки або за кожний виписаний чек;
- за депозитами до запитання банк повинен зберігати мінімальний резерв у Центральному банку в більшому відношенні, ніж за строковими вкладами.

Вкладнику відкривається рахунок, з якого в будь-який час можна отримати готівкові гроші, виписати чек або інший розрахунково-платіжний документ (платіжну вимогу, вимогу-доручення тощо). У розвинених країнах такі вклади називають чековими.

Види вкладів до запитання:

- безпроцентні поточні рахунки;

- рахунки, за якими виплачуються відсотки.

Термінові вклади (рахунки) мають такі особливості: рахунки не призначені для розрахунків, на них не виписуються чеки; попереднє повідомлення банку про зняття коштів; кошти на рахунках обертаються повільно; за рахунком виплачується процент, максимальна межа процента може регулюватися Національним банком; для вкладів установлюється більш низька норма обов'язкових резервів, ніж за депозитами до запитання.

На грошовому ринку надаються послуги з прийняття термінових депозитів строком до 1 року.

Види термінових депозитів.

- депозитні (ощадні) сертифікати - письмове свідоцтво про депонування в банку певної (великої суми грошей, у США не менше 100 тис. дол.), у якому вказується термін його обов'язкового викупу банком і розмір виплаченої надбавки, бувають іменні та на пред'явника;

- ощадні депозити - нечекові вклади, що приносять відсоток і які можна терміново вилучати, поділяються на:

а) ощадні вклади населення - не мають фіксованого строку та від вкладника не вимагають попереднього повідомлення про зняття коштів. Кошти вносяться та вилучаються в повній сумі або частково та засвідчуються видачею ощадної книжки;

б) рахунки з випискою стану ощадного вкладу;

в) депозитні рахунки грошового ринку;

г) цільові вклади.

У стані гострої конкурентної боротьби за заощадження клієнтів банківська практика висунула в остання роки нові форми вкладів, які надають клієнтам додаткових зручностей та підвищують ліквідність депонованих коштів. Прикладом можуть бути так звані АТС-рахунки. Це ощадні рахунки, з яких банк автоматично переводить кошти на поточний рахунок клієнта.

Рахунок одного банку в іншому має дві назви, залежно від того, чи йдеться про нього з погляду банку, що надає послугу за рахунком, чи з погляду банку, який користується цією послугою:

рахунок - лоро – «Ваш рахунок у нас»;

рахунок - ностро – «Наш рахунок у вас».

Пасивною операцією банків є отримання ними централізованих кредитів. ***Кредити Центрального банку*** надаються банкам у порядку рефінансування на конкурсній основі, переобліку векселів, а також у формі ломбардних кредитів (під заставу державних цінних паперів).

Ще одним методом залучення коштів для банків є ***угода про зворотний викуп (репо).*** Ця угода укладається між банком і центральним банком, коли останній купує у банків цінні папери на визначений термін на умовах їх зворотного викупу банком за заздалегідь обумовленою ціною. Банк бере на себе зобов'язання викупити цінні папери у центрального банку у визначений термін або на його вимогу, за ціною, що відрізняється від ціни первісного продажу. Ця ціна вища, а різниця є платою за кредит центральному банку з боку банку.

За останні роки набули розвиту євровалютні кредити як фінансовий інструмент управління пасивними операціями. ***Євровалютні кредити*** - це кредити, отримані від іноземних банків у євровалюті.

Одним і з способів накопичення грошових збережень, тобто акумуляції капіталу, є тезаврація дорогоцінних металів, перш за все, золота та срібла.

Тезаврація золота - це накопичення золота приватними власниками у вигляді скарбів або страхових фондів. Золото у приватному володінні накопичується у двох основних формах: у вигляді золотих монет і зливків.

Зливки золота зберігаються в основному в банках. Ці накопичення банки не трансформують у позичковий капітал, а це є грошовим капіталом у чистому вигляді без перспективи бути відданим у кредит. На сьогодні тезавратори не тримають у себе готівкового металу. Вони обмежуються придбанням відповідних титулів - золотих сертифікатів.

Золоті сертифікати є свідоцтвами про депонування золота в банку. Вони підлягають вільному розміну на визначену в них кількість золота або грошовий еквівалент золота за ринковою ціною. Золоті сертифікати, як правило, випускаються іменними з правом передачі їх шляхом індосаменту.

Різновидом золотих сертифікатів є ощадні книги, які видаються власнику депонованого золота і дозволяють йому проводити неодноразові операції із золотом.

5.2. Послуги для здійснення грошових платежів і розрахунків

Крім депозитних операцій, на грошовому ринку банки здійснюють і грошові платежі та розрахунки, які є системою організації та регулювання платежів за грошовими вимогами і зобов'язаннями. Вони здійснюються тільки через банки, але пересилка коштів здійснюється і через пошту.

До роздрібних фінансових послуг відносять широкий перелік послуг, що надаються фінансовими посередниками юридичним і фізичним особам. Серед них - платіжно-розрахункові послуги та послуги з переказу коштів.

Організації, які надають фінансові послуги з проведення платежів, представлені двома великими групами установ: кредитними організаціями й організаціями, які не є кредитними. Перші діють і здійснюють банківські операції на підставі ліцензії, що надається Центральним банком. До організацій, які не є кредитними, належать організації поштового зв'язку, оператори електронної готівки, оператори мобільного зв'язку, а також міжнародні та національні системи грошових переказів. Окремі платіжні послуги можуть здійснювати платіжні агенти і субагенти, котрі є юридичними особами, або індивідуальні підприємці, які здійснюють операції прийому платежів фізичних осіб.

Методами платежу є:

- готівково-грошові - в готівці або за допомогою кредитних чи дебетних карток;
- безготівкові - за допомогою спеціальних організаційних форм здійснення самого платежу.

Набір видів готівкових розрахунків визначається рівнем господарського розвитку. Клієнт здає гроші в банк, а той списує гроші з рахунка на підставі документів, оформлених клієнтом - платником чеків, платіжних доручень, вимог, простих і переказних векселів тощо.

Банки відкривають клієнтам різні види рахунків:

- розрахункові - відкриваються комерційним підприємствам та ін. Погашення платежів здійснюється у межах залишку коштів на рахунку;
- бюджетні - відкриваються бюджетним установам, платежі здійснюються не в сумі наявних залишків грошей, які на рахунок не надходять, а в межах бюджетних кредитів;
- позичкові рахунки - відкриваються для обліку виданих клієнтам кредитів банків:
- контокорентні рахунки;
- рахунки для цільового витрачання коштів;
- рахунки фінансування капіталовкладень тощо.

Залежно від виду платіжного інструменту, використовуваного для ініціювання розрахункових операцій між платником і одержувачем коштів, розрізняють роздрібні платежі в документарній та бездокументарній формі. Розрахунки на підставі нормативно встановлених розрахункових документів прийнято називати документарними формами розрахунків. Розрахункові документи являють собою: а) розпорядження платника (клієнта банку) на списання коштів зі свого рахунку і переказ їх на рахунок отримувача коштів; б) розпорядження одержувача (стягувача) на списання коштів із рахунку платника і перерахування їх на рахунок, указаний одержувачем коштів (стягувачам).

Розрахункові документи можуть бути представлені у паперовому варіанті або на електронному носії. До розрахункових документів, що використовуються для здійснення перерахувань коштів з ініціативи платників, належать платіжні доручення й акредитиви.

Переказ коштів одержувачу на підставі платіжного доручення є безумовним. При акредитивній формі розрахунків для переказу коштів на рахунок одержувача останній повинен виконати певні умови, передбачені в договорі, на підставі якого проводиться розрахунок між платником і одержувачем. Найпоширенішим видом безготівкових платежів є переказ на підставі платіжного доручення.

До розрахункових документів, що використовуються для одержання платежу за допомогою платника за ініціативою одержувача (стягувача), належать платіжні вимоги, інкасові доручення та чеки (якщо кредитні організації здійснюють їх інкасування). На підставі інкасового доручення кошти на рахунок отримувача переказуються в обов’язковому порядку. Розрахунок на підставі платіжної вимоги може передбачати згоду платника.

До бездокументарних форм платіжних інструментів відносять платіжні картки, електронні гроші, а також інструменти, що поєднують характеристики електронних форм розрахунків. Причому бездокументарні платіжні інструменти зазвичай є кредитовими видами інструментів, оскільки процедура ініціювання розрахункових операцій здійснюється платником.

Існує кілька видів електронних платіжних систем, що використовують бездокументарні форми розрахунків, які можна умовно класифікувати за трьома основними типами: 1)карткові системи; 2)оператори цифрової готівки; 3)платіжні шлюзи.

До карткового типу належать платіжні системи, що працюють із банківськими картками. Платіжна картка є видом інструменту для здійснення розрахунків, що призначений для здійснення фізичними та юридичними особами операцій з коштами, що знаходяться в емітента.

Платіжна картка містить певну інформацію про рахунок і є лише засобом доступу до коштів на рахунку власника. Вона є інструментом проведення платежу, а не власне засобом платежу.

Банківська картка - платіжний інструмент, за допомогою якого її власники можуть здійснювати безготівкові розрахунки за товари та послуги в пунктах прийому банківських карт, отримувати готівкові кошти в банкоматах або поповнювати свій картковий рахунок за допомогою платіжних терміналів і банкоматів. Емітентом платіжної картки виступає кредитна організація, що здійснює діяльність із випуску платіжних карток, відкриття рахунків та розрахунково-касового обслуговування клієнтів при здійсненні операцій з використанням виданих їм карток.

Електронні гроші - грошові зобов'язання емітента в електронній формі, облік яких здійснюється на спеціальному пристрої, наприклад, мікропроцесорній карті або жорсткому диску персонального комп'ютера.

Відповідно до законодавства: «банки усім суб'єктам господарювання для здійснення розрахунків можуть відкривати такі види рахунків:

- *поточні рахунки* - відкриваються для зберігання коштів і здійснення усіх видів банківських операцій;
- *депозитні рахунки* - відкриваються на підставі договору, який укладається між власником рахунка та банком з метою зберігання коштів на умовах, зазначених цим договором. Господарюючі суб'єкти не мають права проводити розрахункові операції та отримувати готівку з цього рахунка;
- *кредитні рахунки* - відкриваються з метою одержання кредиту у грошовій формі на основі кредитного договору, який укладається між банком-кредитором і позичальником - юридичною або фізичною особою;
- *бюджетні рахунки* - відкриваються господарюючим суб'єктам, які отримують гроші за рахунок державного або місцевого бюджетів для цільового використання.

Безготівкові розрахунки здійснюються у різних формах за допомогою розрахункових документів, які мають установлену форму» [6].

Залежно від форми розрахункових документів, способу платежу та організації документообігу в банку розрізняють форми безготівкових розрахунків:

- розрахунки платіжними дорученнями;
- платіжними вимогами - дорученнями;
- розрахунки акредитивами;

- розрахунки чеками;
- вексельна форма розрахунків.

Вибір форми розрахунків здійснюється з урахуванням:

- характеру взаємозв'язків між економічними суб'єктами;
- особливостей поставки та приймання продукції;
- розташування сторін;
- особливостей транспортування вантажів;
- фінансового становища юридичних осіб, які беруть участь в угоді.

5.3. Операції з інструментами грошового ринку

Як визначають фахівці: «на грошовому ринку короткострокові грошові ресурси перерозподіляються між кредитними інститутами шляхом купівлі-продажу інструментів грошового ринку - векселів і цінних паперів з термінами погашення, як правило, до одного року. Основними кредитними операціями грошового ринку є онкольний та вексельний кредити.

Онкольний кредит (on-call-credit) - короткостроковий кредит, який погашається на першу вимогу. Він видається під забезпечення комерційними, казначейськими й іншими векселями, цінними паперами, товарами; погашається позичальником зазвичай з попередженням за 2-7 днів. Онкольний кредит вважається найліквіднішою статтею активу банку після касової готівки. Відсоткові ставки за онкольними позиками нижчі порівняно з іншими видами позик.

Вексельний кредит - це банківська операція з урахування (дисконту) векселів і видачі позик до запитання під забезпечення векселів. Урахування, або дисконт, векселів полягає в тому, що банк, придбавши вексель за іменним індосаментом, негайно його оплачує пред'явникові, а платіж отримує тільки з настанням зазначеного у векселі терміну. За достроковий платіж банк отримує з номінальної суми векселя певну винагороду на свою користь, тобто вексель оплачується зі знижкою. Різниця між сумою, яку банк заплатив, придбавши вексель, і сумою, яку він отримує за цим векселем у термін платежу, називається зарахуванням, або дисконтом.

Основними інструментами грошового ринку є банківські, казначейські і комерційні векселі, інші види короткострокових зобов'язань.

Казначейський вексель - один із видів державних цінних паперів, що засвідчує внесення їхнім власником коштів до бюджету і дає право на одержання фіксованого доходу протягом строку володіння цими паперами. Це короткострокові зобов'язання держави (терміном до 12 місяців). Казначейські векселі випускаються на пред'явника і

обертаються на ринку цінних паперів. Випускають їх центральні банки за дорученням Міністерства фінансів (казначейства) за ціною, меншою від номіналу. Казначейські векселі можуть купувати комерційні банки, а також Центральний банк.

Банківський вексель - це вексель, що засвідчує право його власника одержати і безумовне зобов'язання векселедавця сплатити при настанні обумовленого терміну визначену суму грошей особі, яка дала гроші в кредит банку. Допомагає банкам акумулювати гроші, а векселетримачам - одержувати прибуток. Виконує функцію термінового депозиту (від тижня до року) і є засобом накопичення. Може використовуватися векселетримачем як застава.

Комерційний вексель - це вексель, який видається позичальником під заставу товару, він завжди пов'язаний з оплатою реальних товарів чи послуг, коли у покупця тимчасово відсутні кошти. Вексель, відповідно до Закону «Про цінні папери і фондовий ринок», - це боргове зобов'язання, що дає її власнику безумовне право вимагати при настанні терміну платежу від векселедавця простого і акцептанта переказного векселя сплати визначеної векселем суми. Тобто це зобов'язання, в основі якого лише гроші. Предметом векселя не можуть бути інші зобов'язання.

Спеціальний позичковий рахунок - це рахунок до запитання. Цей кредит має постійний характер. Погашення його може здійснюватись як самим позичальником, так і іншою особою, після чого їм повертається із забезпечення векселя сума погашеного боргу. Якщо ж від самого позичальника кошти не надходять, то на погашення кредиту спрямовуються гроші, які надійшли на оплату векселів.

Інкасування векселів банком - це виконання банком доручення векселетримача при отриманні платежу за векселем при настанні терміну оплати. Отримання в банку готівкових грошей за векселем - це інкасація векселя. Банківська черговість, яка полягає в отриманні банком грошей за різними документами (векселями, чеками) від імені та за рахунок своїх клієнтів, називається інкасо.

Акцепт векселя - це підтвердження платником згоди на оплату за переказним векселем. Він записується словами: «Акцептовано», «Прийнято», «Заплачу» на лицьовій стороні векселя. Векселі акцептовані банком, тобто банківський акцепт, широко застосовуються у зовнішньоторговельних операціях.

Акцептовані банками векселі використовуються при наданні банками позик один одному. Можливий облік (нотація) тратти - її продаж банку до настання терміну платежу. При цьому необхідний аваль векселя – гарантія платежу авалістом за траттою.

Облік векселя - це надання вексельного кредиту, за умови викупу його банком у власника до закінчення строку векселя, за вартістю, меншою від номінальної. Виконання функцій особливого платника за векселем - це взяття на себе і виконання банком функцій особливого платника за векселем.

Банківський акцепт - форма короткострокового банківського фінансування, при якому банк бере на себе відповідальність за своєчасну оплату переказного векселя, якщо у векселедавця будуть труднощі.

Казначейські зобов'язання - боргові цінні папери, що емітуються державою в особі уповноважених органів, розміщуються винятково на добровільних засадах серед фізичних і юридичних осіб, засвідчують внесення їхніми власниками грошових коштів до бюджету та дають право на отримання фінансового доходу або інші майнові права відповідно до умов їх випуску. Казначейство випускає свої векселі для покриття касового розриву при виконанні держбюджету.

Депозитні сертифікати - видані банками та іншими депозитними інститутами цінні папери. Угода про перепродаж - контракт, у якому одна зі сторін зобов'язується продати цінні папери іншій із обов'язковим викупом в обумовлену дату за наперед обумовленою і зафіксованою в контракті ціною.

Міжбанківські кредити - одне із джерел формування банківських кредитів. Одержання кредитів в інших банках дає можливість банківським установам поповнювати власні кредитні ресурси. При надлишку ресурсів банк розміщує їх на міжбанківському ринку, при нестачі - купує на ринку» [15].

На практиці використовуються такі основні різновиди міжбанківського кредиту:

- овердрафт за кореспондентськими рахунками: на відповідному рахунку обліковуються суми дебетових (кредитових) залишків на кореспондентських рахунках банків на кінець операційного дня;

- кредити овернайт, які надані (отримані) іншим банком: вони надаються банкам на термін не більше одного операційного дня. Цей вид міжбанківського кредиту використовується для завершення розрахунків поточного дня;

- кошти, які надані (отримані) іншим банком за операціями РЕПО. Ці операції пов'язані з купівлею цінних паперів на певний період з умовою зворотного їх викупу заздалегідь обумовленою ціною або з умовою безвідкличної гарантії погашення у разі, якщо термін операції РЕПО збігається із терміном погашення цінних паперів.

В Україні учасниками міжбанківського ринку є банки, які самостійно встановлюють рівень відсоткової ставки за міжбанківськими

кредитами відповідно до попиту і пропозиції на міжбанківському ринку та рівня облікової ставки.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Розкрийте суть і роль грошового ринку в економіці.
2. У чому особливості функціонування депозитного ринку ?
3. Що таке послуги для здійснення грошових платежів і розрахунків ?
4. Які бувають операції з інструментами грошового ринку ?
5. Міжбанківський ринок як частина грошового ринку. Розкрийте суть.
6. Які ринки входять до складу грошового ринку ?
7. Дайте класифікацію та характеристику основних інструментів грошового ринку.
8. Як здійснюється регулювання грошового ринку?
9. Що таке депозитний ринок і в чому полягають особливості його функціонування?
10. Наведіть класифікацію та характеристику основних видів депозитів.
11. Що таке депозитні та ощадні сертифікати, і як вони використовуються?
12. Що охоплює система безготівкових розрахунків, і на яких принципах вони здійснюються?
13. Які види рахунків можуть відкривати банки своїм клієнтам?
14. Які форми безготівкових розрахунків використовуються тепер в Україні? Дайте їм характеристику.
15. Охарактеризуйте простий (соло) та переказний векселі (тратту).
16. Що таке індосамент і як він виконується? Що таке алонж?

Що означає доміцильований вексель?

17.Які операції з векселями виконують банки та інші суб'єкти фінансового ринку? Дайте їм характеристику.

18.У чому полягають операції обліку та переобліку векселів?

19.Що таке акцепт і аваль векселя?

20.Розкрийте суть операцій доміціляції, інкасування та форфетування векселів.

201.Які фінансові операції та послуги здійснюються на міжбанківському ринку?

Практичні заняття

1. Організація та особливості функціонування депозитного ринку
2. Послуги для здійснення грошових платежів і розрахунків
3. Операції з інструментами грошового ринку

Теми індивідуальних робіт

1. Функції послуг на грошовому ринку.
2. Посередницькі операції банків.
3. Роль послуг на ринку позичкового капіталу.

Тема 6. Фінансові послуги на валютному ринку

6.1. Характеристика учасників валютного ринку послуг
6.2.Валютні операції та фінансові послуги на валютному ринку
6.3.Фінансові послуги на ринку банківських металів

Основні терміни та поняття: Характеристика учасників валютного ринку послуг. Валютний ринок послуг. Міжнародний валютний ринок. Професійна діяльність на валютному ринку. Валютні операції та фінансові послуги на валютному ринку. Обмінні операції на валютному ринку. Валютні ф'ючерси. Необхідність і суть розрахунків у міжнародних економічних відносинах. Основні форми державних розрахунків: акредитив, інкасо, банківський переказ, розрахунки по відкритому рахунку, клірингові розрахунки у валютних відносинах. Фінансові послуги на ринку банківських металів. Ринок банківських металів. Банківські метали.

6.1. Характеристика учасників валютного ринку послуг

Значну нішу на ринку фінансових послуг займають операції з валютою, які формують особливу сферу - валютний ринок послуг.

Валютний ринок послуг *- це сегмент ринку фінансових послуг, який охоплює сукупність економічних та організаційних відносин, що пов'язаних із здійсненням валютних операцій і наданням послуг.* Виділяється два види валютних ринків: *міжнародний валютний ринок і міжбанківський валютний ринок України.*

Міжнародний валютний ринок *- це сукупність відносин у сфері торгівлі іноземною валютою за межами України між суб'єктами ринку та іноземними контрагентами, які за дорученням і за рахунок суб'єктів ринку здійснюють торгівлю іноземною валютою за межами України.*

Міжбанківський валютний ринок України *- це сукупність відносин у сфері торгівлі іноземною валютою в Україні між суб'єктами ринку, між суб'єктами ринку та їх клієнтами (у тому числі банками-нерезидентами), між суб'єктами ринку і Національним банком, а також Національним банком і його клієнтами.*

Переважна частина діяльності, яка здійснюється на міжнародному і міжбанківському валютних ринках, незалежність до професійної.

Професійна діяльність на валютному ринку *- це діяльність юридичних осіб, які здійснюють операції з банківськими металами, валютні операції та надають послуги на ринку відповідно до вимог, установлених законодавством.* Основними професійними учасниками валютного ринку є його суб'єкти: *уповноважені банки та уповноважені фінансові установи,* регулювання діяльності яких щодо проведення валютних операцій і надання послуг здійснює Національний банк України. ***НБУ*** - є головним органом валютного регулювання та контролю.

На валютному ринку значна роль належить його суб'єктам, професійним учасникам ринку - уповноваженим фінансовим установам.

Уповноважені фінансові установи *- це фінансові установи, які одержали генеральну ліцензію на здійснення валютних операцій, що дає право на торгівлю іноземною валютою*. НБУ видає індивідуальні та генеральні ліцензії на здійснення валютних операцій, які підпадають під режим ліцензування. Ліцензія не може бути видана (отримана) на проведення валютної операції, що вже здійснена. Генеральні ліцензії видаються банкам, фінансовим установам України, національному оператору поштового зв'язку на здійснення валютних операцій, які не потребують індивідуальної ліцензії, на весь період дії режиму валютного регулювання. *Генеральні ліцензії* дають право здійснювати операції, пов'язані з торгівлею іноземною валютою, відкривати на території України пункти обміну іноземних валют, у тому числі на підставі агентських договорів з іншими юридичними особами - резидентами. Основне місце серед валютних операцій, які реалізуються фінансовими установами на сучасному етапі, належить валютно-обмінним операціям, операціям з купівлі-продажу валютних цінностей за дорученням клієнтів і переказам в іноземній валюті.

Індивідуальні ліцензії видаються резидентам і нерезидентам на здійснення разової валютної операції на період, необхідний для її здійснення. Індивідуальні ліцензії видають на здійснення таких операцій:

1) *вивезення, переказування і пересилання за межі України валютних цінностей* (за винятком: проведення цієї операції фізичними особами на суму, що визначена НБУ, або якщо ця валюта була ввезена в Україну на

законних підставах; здійснення платежів на виконання зобов'язань перед нерезидентами щодо оплати продукції, послуг, робіт, прав інтелектуальної власності та інших майнових прав, за винятком оплати валютних цінностей та за договорами страхування життя; оплати процентів за кредитами, доходу від іноземних інвестицій; вивезення за межі України іноземної інвестиції в разі припинення інвестиційної діяльності; здійснення платежів за межі України у вигляді плати за послуги з аеронавігаційного обслуговування повітряних суден, що справляється Європейською організацією з безпеки аеронавігації (Євроконтроль) та інших міжнародних договорів; здійснення переказу інвестором за межі України іноземної валюти іншим інвесторам за договором про розподіл продукції);

2) *увезення, переказування, пересилання в Україну національної валюти;*

3) *надання й одержання резидентами кредитів в іноземній валюті, якщо терміни і суми таких кредитів перевищують установлені законодавством межі;*

4) *використання іноземної валюти не території України як засобу платежу або як застави;*

5) *розміщення валютних цінностей на рахунках і у вкладах за межами України* (за винятком відкриття: фізичними особами - резидентами рахунків в іноземній валюті на час їх перебування за кордоном; кореспондентських рахунків уповноваженими банками; рахунків в іноземній валюті резидентами (фізичними особами резидентами і нерезидентами, юридичними особами, суб'єктами підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи, дипломатичними, консульськими, торговельними та іншими офіційними представництвами України за кордоном, які мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також філіями за кордоном, які не здійснюють підприємницької діяльності), рахунків в іноземній валюті інвесторами - учасниками договорів про розподіл продукції);

6) *здійснення інвестицій за кордон, у тому числі шляхом придбання цінних паперів, за винятком цінних паперів або інших корпоративних прав, отриманих фізичними особами - резидентами як дарунок або у спадщину.*

Порядок і терміни видачі ліцензій, перелік документів, необхідних для їх одержання, а також підстави для відмови у видачі ліцензій визначаються НБУ.

Учасниками валютного ринку є також юридичні особи, які уклали з уповноваженими банками агентські договори на відкриття пунктів обміну іноземних валют. Уповноважені банки можуть укладати агентські договори про відкриття пунктів обміну валюти з фінансовими

установами та з юридичними особами - резидентами, що за своїм статусом не є фінансовими установами.

Суб'єкти господарювання можуть відкривати пункти обміну валют за таких умов:

- наявність свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта господарювання - резидента та його установчих документів або нотаріально засвідченої копії витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців;
- укладення з уповноваженим банком агентського договору на здійснення валютно-обмінних операцій;
- статутний капітал суб'єкта господарювання становить не менше суми, визначеної для такої діяльності НБУ.

На міжбанківському валютному ринку України діють фінансові установи-нерезиденти (у тому числі іноземні банки), які одержали дозвіл НБУ на здійснення валютних операцій на території України. Фінансові установи нерезиденти мають право здійснювати валютні операції з урахуванням обмежень, установлених законодавчими актами України. Інші учасники валютного ринку послуг мають можливість здійснювати валютні операції та надавати послуги за посередництва професійних учасників ринку, як їх клієнти.

6.2.Валютні операції та види фінансових послуг на валютному ринку

Валютні операції - це певні дії, що здійснюються на основі угод, укладених між суб'єктами ринку щодо купівлі-продажу, обміну, залучення та надання у кредит валютних цінностей і проведення розрахунків за ними. *Основними функціями* валютних операцій є забезпечення руху позичкового капіталу й обслуговування світової торгівлі.

За економічним змістом валютні операції поділяються на такі види:

- операції, пов’язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України;
- операції, пов’язані з використанням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;
- операції, пов’язані з ввезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей.

Усі валютні операції, що поділяються за економічним змістом, пов'язані з *валютними цінностями,* які охоплюють:

• валюту України;

• платіжні документи та інші цінні папери, виражені у валюті України та в іноземній валюті або банківських металах;

• іноземну валюту;

• банківські метали.

Залежно від мети здійснення валютні операції поділяються на:

- ***валютно-обмінні операції*** - пов'язані з купівлею у фізичних осіб-резидентів і нерезидентів і продаж фізичним особам-резидентам іноземної валюти, зворотній обмін громадянами іноземних країн невикористаних грошових коштів на іноземну валюту, конвертація валютних цінностей однієї країни на валюту іншої країни, купівля-продаж дорожніх чеків за іноземну або національну валюту, прийняття на інкасо банкнот іноземних держав та іменних чеків.

Операції банків з купівлі (продажу, обміну) іноземної валюти, проведені на підставі банківської ліцензії та генеральної ліцензії на здійснення валютних операцій у межах лімітів відкритої валютної позиції, називають власними операціями банку;

- ***поточні торговельні*** - це операції, що супроводжують послуги щодо проведення розрахунків за експорт та імпорт товару без відстрочення та з відстроченням платежу, а також розрахунки на території України між резидентами - суб'єктами господарювання за товар на підставі індивідуальної ліцензії Національного банку. Так, уповноважені банки та резиденти-суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають право здійснювати на міжбанківському валютному ринку України валютні операції за гривні з іноземною валютою 1-ї групи Класифікатора на умовах "форвард" для хеджування ризику зміни курсу іноземної валюти щодо гривні на підставі індивідуальної ліцензії НБУ в строк, що не перевищує 365 календарних днів;

- ***поточні неторговельні*** операції спрямовані: на забезпечення переказів з оплати праці, авторських гонорарів, стипендій, пенсій, аліментів, державної та матеріальної допомоги, виплати премій та призів, успадкованих коштів; на оплату витрат іноземним судовим, слідчим, арбітражним та іншим повноважним органам; на оплату зборів (мита) за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності; на оплату за рахунок коштів фізичних осіб витрат на лікування в медичних закладах іншої держави, на придбання літератури, що видається за кордоном та інші операції;

- ***валютні операції, пов'язані з рухом капіталу,*** забезпечують: надання й отримання резидентами фінансових кредитів і позик; операції, пов'язані з виконанням зобов'язань за гарантіями, поруками та

заставою, за лізингом і факторингом; здійснення іноземних інвестицій в Україні та резидентами портфельних інвестицій за межами країни; виплату прибутків, доходів та інших коштів, отриманих іноземними інвесторами від інвестиційної діяльності в Україні; операції з цінними паперами й операції, які пов'язані з експортом та імпортом товарів; розміщення коштів на вкладних (депозитних) рахунках; міжнародні перекази за договорами, пов'язаними з накопиченням пенсійних активів; інші валютні операції, які не є поточними.

Залежно від терміну реалізації валютні операції, які забезпечують поставку валютних цінностей поділяють на *касові* і *термінові.*

Касові контракти являють собою договори з негайною поставкою валютних цінностей. Їх суть полягає в купівлі-продажу валюти на умовах її поставки контрагенту протягом 48 годин з моменту укладення договору за курсом, що є зафіксованим під час його укладення. Касові операції займають домінуючі позиції на валютному ринку. На ці операції припадає до 90 % обсягу валютних контрактів. Залежно від терміну поставки валютних цінностей *касові договори* поділяються на такі різновиди:

- ***"тод"*** - *валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції в день укладення договору;*
- ***"том"*** - *валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції в перший робочий день після дня укладення договору;*
- ***"спот"*** - *валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції на другий робочий день після дня укладення договору.*

Термінові контракти - контракти з датою валютування не раніше третього робочого дня після їх укладання. Термінові контракти мають свої особливості: а) наявність інтервалу в часі між укладанням і виконанням контракту; б) курс виконання договору не залежить від зміни курсу на валютному ринку; в) курс валютних цінностей фіксується на момент його укладення; г) ціна валютних цінностей за терміновими контрактами не збігається з їх ціною за касовими контрактами.

Інструментами термінового валютного ринку на міжнародних ринках є *валютні опціонні, ф'ючерсні та форвардні контракти.*

Відповідно до Правил випуску та обігу валютних деривативів *"форвард" є* валютною операцією за форвардним контрактом, умови якого передбачають виконання цієї операції (з поставкою валюти за договором) пізніше ніж на другий робочий день після дня укладення контракту.

Форвардний валютний контракт - це договір між двома банками, який має на меті запобігання ризиків щодо змін у майбутньому курсів валют і процентних ставок за депозитами в іноземній валюті.

Операції "своп"- це валютні операції за договором, умови якого передбачають купівлю (продаж, обмін) іноземної валюти зі зворотним її продажем (купівлею, обміном) на певну дату в майбутньому з фіксацією умов цих операцій (курсів, обсягів, дат валютування тощо) під час укладення договору.

Фінансові послуги, що реалізуються на валютному ринку, можуть бути поділені на такі групи:

1*) торговельні* - це група, яка охоплює у собі:

- *торгівлю валютними цінностями* - найпоширеніша послуга валютного ринку, яка поділяється на конкретні послуги, однією з яких є: *торгівля іноземною валютою* - послуга, що передбачає купівлю, продаж, обмін іноземної валюти та здійснення операцій з валютними деривативами. Купівля і продаж іноземної валюти здійснюються за гривні.

Торгівлю іноземною валютою на міжбанківському національному і міжнародному валютних ринках дозволяється здійснювати виключно НБУ та суб'єктам ринку. Суб'єкти ринку мають право здійснювати *купівлю, продаж* іноземної валюти винятково на *міжбанківському валютному ринку країни,* а операції з *обміну* іноземної валюти - на *міжбанківському* та на *міжнародному валютних ринках* відповідно до правил, що діють на цих ринках.

Також торгівля іноземною валютою як послуга охоплює:

- *купівлю готівкової валюти у фізичних осіб* - резидентів і нерезидентів і продаж готівкових валютних цінностей фізичним особам - резидентам;

- *купівлю-продаж дорожніх чеків, випущених в іноземній валюті;*

- *операції з валютними деривативами.*

Валютний дериватив - це стандартний документ, що засвідчує право та зобов'язання купити, продати або обміняти іноземну валюту на визначених у цьому документі умовах у майбутньому.

2) *конверсійні послуги* - передбачають конверсію валютних цінностей однієї держави на валютні цінності іншої. Обмін (конвертація) іноземної валюти - це операція з купівлі (продажу) однієї валюти за іншу іноземну валюту.

3) *розрахункові - група послуг, яка охоплює:* відкриття та обслуговування рахунків в іноземній валюті; випуск платіжних документів, платіжних карток в іноземній валюті та їх обслуговування; переказ валютних цінностей у межах України та за кордон, їх одержання із України та з-за кордону; забезпечення міжнародних

розрахунків; прийняття на інкасо пошкоджених банкнот грошових знаків іноземних держав та іменних чеків тощо;

4) *кредитні* - це група послуг, які пов'язані з наданням резидентам кредитів і позик в іноземній валюті та в банківських металах.

5) депозитні - група послуг, яка передбачає розміщення валютних цінностей на депозитних рахунках.

6) *довірчі* - група послуг, яка охоплює: купівлю, продаж та обмін валютних цінностей за дорученням клієнтів на міжбанківському ринку та міжнародному валютному ринку; купівлю і продаж цінних паперів, випущених в іноземній валюті, за дорученням клієнтів, та інші групи.

Перелік фінансових послуг, що надаються фінансовими установами на валютному ринку на користь юридичних і фізичних осіб, залежить від напрямів валютної політики держави й особливостей валютного регулювання. Зі зменшенням регулюючого впливу держави на функціонування валютного ринку перелік фінансових послуг на цьому ринку буде розширюватись.

6.3.Фінансові послуги на ринку банківських металів

Ринок банківських металів є складовою ринку фінансових послуг і *являє собою систему економічних відносин, що забезпечують регулярну купівлю-продаж банківських металів і проведення інших фінансових операцій з метою нагромадження, інвестування та перерозподілу наявного в суспільстві капіталу.*

Банківські метали **(відповідно до Положення про здійснення операцій з банківськими металами)** - це *золото, срібло, платина, метали платинової групи (береться лише паладій), доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.*

Об'єктом торгівлі на ринку банківських металів є зливки та монети, виготовлені із золота, срібла, платини та металів платинової групи.

Вітчизняний *сертифікат якості банківських металів* - це офіційний штамп (клеймо, товарний знак) або письмовий документ визнаного виробника чи виробника, що засвідчує пробу банківського металу та ідентифікує назву такого виробника.

Основними фінансовими послугами на ринку банківських металів є:

1) *здійснення операцій з банківськими металами* - це послуга , яку здійснюють уповноважені банки на міжбанківському і міжнародному валютному ринках. Операції з банківськими металами та їх облік здійснюються окремо за кожним видом банківських металів.

2) відкриття та обслуговування поточних і депозитних рахунків у банківських металах - *це послуга, яка є частиною операцій, що здійснюють уповноважені банки з банківськими металами.* її надають з метою забезпечення надійного розміщення та зберігання заощаджень і нагромаджень клієнтів - юридичних осіб - резидентів України та фізичних осіб.

3) торгівля банківськими металами - *одна з найпоширеніших послуг, яка включає: а) торгівлю-продаж банківських металів.* Операції з торгівлі банківськими металами дозволяється здійснювати виключно НБУ, уповноваженим банкам або за посередництвом цих банків; *б) конвертацію одного банківського металу в інший* - можуть проводити уповноважені банки тільки на міжбанківському ринку. Клієнт також може доручити банку здійснити продаж або конвертацію банківських металів, які зберігаються на поточних рахунках, на організованому ринку; *в) здійснення операцій з деривативами, базовим активом яких є банківські метали.* Основним деривативом є валютний, який засвідчує право або зобов'язання купити, продати або обміняти іноземну валюту на банківські метали на визначених у цьому деривативі умовах у майбутньому.

4) надання кредитів у банківських металах.

5) надання та отримання банківських металів у заставу.

Користування фінансовими послугами, що пропонуються на ринку банківських металів, створює клієнтам наступні *переваги:*

- забезпечення ліквідності вкладених заощаджень, адже банківські метали можна продати за ринковою ціною у будь-який час;
- можливість одержання прибутку на вкладений капітал за рахунок передбаченого доходу за інструментами ринку та зростання ринкової ціни банківського металу;
- гарантія збереження маси банківського металу, адже ці активи не втрачають вартості в результаті корозії, зносу, повені або пожежі;
- зручність зберігання та перевезення таких металів, адже металеві зливки компактні, займають мало місця і зручні при транспортуванні;
- надійне розміщення заощаджень домашніх господарств і нагромаджень суб'єктів господарювання, яке залишається таким навіть в умовах нестабільної економічної ситуації в країні та коливань курсу грошових валютних цінностей.

Запитання та завдання для самоконтролю:

1. Які види операцій здійснюються на валютному ринку? За якими критеріями вони класифікуються?
2. Назвіть суб'єкти валютного ринку. Які повноваження щодо здійснення валютних операцій закріплені за ними?

3. Які фінансові послуги надають на валютному ринку його суб'єкти?
4. Які послуги надають на ринку банківських металів?
5. Що означають поняття «валюта», «національна» та «іноземна» валюта?
6. За якими критеріями класифікується валюта, дайте характеристику основним видам валют.
7. Що таке валютна система, які елементи входять до складу національної та світової валютних систем?
8. Що таке валютний ринок, які об'єкти та суб'єкти є на цьому ринку?
9. Які види ринків виділяються на валютному ринку і за якими критеріями?
10. Що таке валютний курс, як він регулюється? Які види режимів валютних курсів застосовують центральні банки в процесі валютного регулювання?
11. Які види котирування валют Ви знаєте? Що таке пряме та непряме, тверде та номінальне котирування валют?
12. Що таке крос-курс, яким чином він визначається?
13. Що таке валютна позиція банку? Що означають закрита та відкрита, довга та коротка валютні позиції?
14. Які види операцій здійснюються на валютному ринку? За якими критеріями вони класифікуються?
15. Чим відрізняється ринок конверсійних та депозитно-кредитних валютних операцій?
16. Що таке касові валютні операції (спот)? Які види операцій спот здійснюються на валютному ринку?
17. Що таке строкові валютні операції, як вони класифікуються?
Дайте характеристику строкових валютних операцій: форвардних, ф'ючерсних, опціонних, валютних свопів, валютного арбітражу

Практичні заняття

1. Характеристика учасників валютного ринку послуг
2. Валютні операції та фінансові послуги на валютному ринку
3.Фінансові послуги на ринку банківських металів

Теми індивідуальних робіт

1. Конверсійні операції на валютному ринку. Поняття конверсії валюти.
2. Ринок дорогоцінних металів і каменів як сегмент фінансового ринку. Валютні ф'ючерси і опціони.

Тема 7. Фінансові послуги на ринку позик

7.1. Кредитування як фінансова послуга ринку позик
7.2. Факторингові послуги
7.3. Форфейтинг як послуга ринку позик
7.4. Лізингові операції на ринку позик
7.5. Інші фінансові послуги на ринку позичкового капіталу

Основні терміни та поняття: Кредитування як фінансова послуга ринку позик. Ринок позик. Ринок позичкового капіталу (кредитний ринок). Позичковий капітал. Банківські кредитні операції. Короткострокове фінансування на ринку позичкового капіталу. Банківський кредит. Грошова позика та її форми. Факторинг. Стандартний факторинг. Види факторингових угод. Методи оцінки ефективності факторингових послуг. Форфейтинг. Середньо- та довгострокове фінансування (кредитне) через посередників. Позики фізичним особам. Споживчий кредит. Іпотечний кредит. Позики на будівництво та придбання житла. Інвестиційний кредит. Позики під боргові зобов'язання, які надаються виробничим компаніям. Лізинг: понятійні і правові основи. Податкові і правові аспекти лізингових угод. Критерії оцінки пропозицій лізингових послуг.

7.1.Кредитування як фінансова послуга ринку позик

Ринок позик - це сукупність відносин між юридичними та фізичними особами, між господарюючими суб'єктами, державами щодо процесу передачі грошових коштів, товарів або майна в борг на умовах платності, строковості й повернення.

Основними прямими учасниками ринку позик є позикодавці (кредитори) - особи, які надають позику, і позичальники - ті, хто позичає предмети позики на певний термін.

Фінансові послуги на ринку позик надають фінансові установи, найпоширенішими із яких є банки, кредитні спілки, лізингові та факторингові компанії, ломбарди ті інші. Найбільшу кількість послуг на ринку позик, як і на інших сегментах ринку фінансових послуг, надають банки.

Ринок позичкового капіталу (кредитний ринок) - це частина ринку капіталів, де продаються та купуються грошові кошти (кредитні ресурси) на тривалий термін (більше 1 року) на певних умовах у формі надання позичок під зобов'язання позичальників повернути кошти та сплатити відсотки у встановлені строки. Кредитний ринок дозволяє здійснити нагромадження, розподіл, перерозподіл і рух позичкового капіталу між сферами економіки, суб'єктами фінансового ринку.

Позичковий капітал - це кошти, віддані в позику за визначений відсоток на засадах зворотності, строковості, забезпеченості, платності, добровільності.

Банк виступає головною ланкою кредитної системи та забезпечує широкий комплекс різноманітних банківських послуг. Ця кредитна установа приймає та розміщує грошові внески громадян та юридичних осіб, надає різні види позик, здійснює розрахунки за дорученням клієнтів та їх касове обслуговування; випускає чеки, акредитиви, акції, облігації тощо; купує, зберігає та продає цінні папери; здійснює валютні операції; надає консультаційні послуги.

Банківські кредитні операції - це дії банків, пов'язані з розміщенням від свого імені, на власних умовах і на власний ризик залучених коштів юридичних осіб і громадян.

Згідно з Законом України: «на підставі банківської ліцензії ***банки в Україні мають право здійснювати такі банківські операції:*** 1) приймання вкладів (депозитів) від юридичних та фізичних осіб; 2) відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них; 3) розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Банк, крім перелічених у частині першій, має право здійснювати такі операції та угоди: 1) операції з валютними цінностями; 2) емісію власних цінних паперів; 3) організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів; 4) здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені, включаючи андеррайтинг); 5) надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі; 6) придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, беручи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів (факторинг); 7) лізинг; 8) послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів; 9) випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів; 10) випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використання цих карток; 11) надання

консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій» [6].

При наданні кредитних послуг банки переважно враховують параметри кредитної політики, принципи кредитування та умови надання кредитів суб'єктам господарювання.

7.2.Факторингові послуги

З розвитком вітчизняного ринку фінансових послуг набуває поширення такий вид операцій, як факторинг, який віднесений до переліку фінансових послуг.

Відповідно до законодавства: «***факторинг*** - це купівля банком (фактором) у клієнта права на вимогу боргу. Як правило, банк купує дебіторські рахунки, пов'язані з постачанням товарів або наданням послуг. ***Головна мета факторингу*** - інкасування дебіторських рахунків клієнта й отримання платежів, що надходять від боржників. За ці послуги фактор отримує комісійну винагороду у розмірі 1,5-3,0% від загальної суми придбаних рахунків. Факторингова послуга оформлюється шляхом укладання договору між фактором та його клієнтом. У ньому визначаються вид факторингу, розмір кредиту та відсоткова ставка, сума винагороди, гарантія виконання взаємних зобов'язань і матеріальна відповідальність за їх невиконання, порядок оформлення документів» [5].

У міжнародній практиці існують такі ***види факторингового обслуговування:*** 1) придбання рахунків зі знижкою та зі сплатою фактору; 2) прийняття фактором усіх операцій з обліку продажу; 3) ведення рахунків дебіторів клієнта; 4) підготовка звітів про стан рахунків клієнта та інкасування боргів; 5) надання гарантій повної оплати товарів.

Існують різні ***види факторингових операцій***: «відкриті (конвенційні) та закриті (конфіденційні), з правом регресу і без нього, внутрішній та зовнішній факторинг, повний та частковий факторинг, з попередньою оплатою та без попередньої оплати.

При *відкритому (конвенційному) факторингу* підприємство-постачальник повідомляє підприємство-покупця (дебітора) про те, що права на одержання оплати переуступлено банку або факторинговій компанії і всі платежі спрямовуються на адресу банку (фактору).

При *закритому (конфіденційному) факторингу* боржники не повідомлені про посередництво банку (фактора). Закритий факторинг передбачає, що ніхто з контрагентів постачальника не знає про переуступку ним прав на одержання оплати банку чи факторинговій компанії.

Факторинг *з правом регресу* означає, що банк має право зворотної вимоги до постачальника відшкодувати сплачену суму, тобто постачальник несе кредитний ризик. Це дозволяє банку (факторинговій компанії) повернути підприємству-постачальнику розрахункові документи, від оплати яких відмовився покупець, і вимагати повернення підприємством-постачальником коштів.

Факторинг *без права регресу* у світовій практиці укладається досить рідко, оскільки вважається, що вона виправдана лише в тому випадку, коли можливість появи суперечливих моментів або настання неплатоспроможності платника зведена до мінімуму. Від виду операції залежить ступінь ризику, яка визначає і вартість операції (комісійну винагороду банку). Факторинг без права регресу означає, що банк (факторингова компанія) бере на себе весь ризик щодо платежу.

Внутрішній факторинг передбачає, що постачальник, його контрагент і банк перебувають у тій самій країні.

Зовнішній факторинг передбачає, що одна зі сторін факторингової угоди перебуває за кордоном.

Повне факторингове обслуговування включає, крім суто факторингових послуг, надання ряду інших: аудиторських, обліку дебіторської заборгованості, повного управління борговими зобов'язаннями тощо.

Частковий факторинг - це оплата банком (факторинговою компанією) лише рахунків-фактур постачальника.

Факторинг з попередньою оплатою передбачає негайну оплату розрахункових документів постачальника, як тільки їх буде надано банку (факторинговій компанії).

Факторинг без попередньої оплати - це такий вид факторингу, коли банк (факторингова компанія) зобов'язується оплатити передані йому постачальником розрахункові документи лише в день оплати документів боржником» [5].

7.3.Форфейтинг як послуга ринку позик

Відповідно до законодавства: «***форфейтинг*** - це операція з купівлі боргу, при якій форфейтор (той, хто купує борг) бере на себе зобов'язання відмови (форфейтинг) звертатися до кредитора при неспроможності стягнення боргу з боржника.

Форфейтинг - це своєрідна форма кредитування експортерів-продавців у процесі купівлі їх векселів при продажу товарів і послуг шляхом комерційного кредиту. У проведенні форфейтингу беруть участь такі сторони:

- експортер - продавець товарів і послуг;

- імпортер - покупець товарів і послуг;
- форфейтор (банк або фінансова компанія)» [5].

Фортфейтування як метод рефінансування комерційного кредиту має ряд *переваг для експортера:*

- спрощення балансового співвідношення можливих зобов'язань;
- підвищення ліквідності;
- зменшення можливості витрат, пов'язаних з частковим державним чи приватним страхуванням;
- відсутність ризиків, пов'язаних з коливанням процентних ставок;
- відсутність ризиків, пов'язаних з курсовими коливаннями валют і змінами фінансового стану боржника;
- відсутність ризиків і витрат, пов'язаних з діяльністю кредитних органів і стягненням грошей за векселями та іншими платіжними документами.

Недоліки для експортера - можливі більші витрати, пов'язані з передачею ризиків форфейтору.

Переваги для імпортера (покупця):

- простота і швидкість оформлення документів;
- можливість використання кредитної лінії;
- можливість отримання довгострокового кредиту за фіксованою процентною ставкою.

Недоліками для імпортера є висока маржа для форейтора та необхідність сплачувати комісійні за гарантію.

Переваги для форейтора:

- простота і швидкість оформлення документів;
- можливість легко і швидко реалізувати придбані активи на вторинному ринку;
- ширша маржа, ніж при операціях кредитування.

Недоліки для форейтора:

- відсутність права регресу;
- необхідність знання вексельного законодавства держави-імпортера;
- відповідальність за визначення кредитоспроможності гаранта;
- високі проценті ризики.

7.4.Лізингові операції на ринку позик

Щодо лізингу, то законодавство його визначає таким чином: «***лізинг*** - це господарська діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів і полягає в наданні лізингодавцем у винятков користування на визначений строк

лізингоодержувачу майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність за дорученням, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів.

Об'єктом лізингу може бути будь-яке майно, що його можна віднести до основних фондів, яке не заборонене до вільного обігу на ринку і щодо якого немає обмежень на передачу в лізинг (оренду). До об'єктів лізингу належать: машини й обладнання; засоби обчислювальної техніки; транспортні засоби; виробничі будівлі та споруди; інші основні фонди.

Класичному лізингу притаманний тристоронній характер взаємовідносин між трьома основними ***суб'єктами лізингу***: лізингодавцем, лізингоодержувачем, постачальником лізингового майна.

Лізингодавець - суб'єкт підприємницької діяльності, у тім числі банківська (небанківська) фінансова установа, яка передає в користування об'єкти лізингу згідно з договором. Лізингодавцями можуть бути: лізингові компанії; комерційні банки; філії, підрозділи підприємств – виробників обладнання.

Лізингоодержувач - суб'єкт підприємницької діяльності, який отримує в користування об'єкти лізингу за договором. Лізингоодержувачами можуть бути юридичні особи, зайняті виробництвом тієї чи іншої продукції; фізичні особи, що займаються підприємницькою діяльністю.

Постачальник лізингового майна - суб'єкт підприємницької діяльності, який виготовляє машини, обладнання тощо і передає власне майно, яке є об'єктом лізингу. До категорії продавців майна належать: виробники машин та обладнання; оптово-збутові організації; торгові фірми; власники майна і інші учасники угоди. Крім основних учасників, у лізинговому бізнесі беруть участь ***посередники***, тобто особи, що репрезентують економічні інтереси як продавців, так і покупців об'єктів лізингу. До таких належать: страхові компанії; брокерська-дилерські фірми; сервісні центри з обслуговування машин та устаткування; інші посередники» [5].

Залежно від особливостей здійснення лізингових операцій, лізинг: «може бути двох видів - *фінансовий* або *оперативний*.

Фінансовий лізинг - це договір лізингу, в результаті укладання якого лізингоодержувач на своє замовлення отримує в платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк, не менший строку, за який амортизується 60 відсотків вартості об'єкта лізингу, визначеної в день укладання договору.

Оперативний лізинг - це договір лізингу, в результаті укладання якого Лізингоодержувач на своє замовлення отримує у платне

користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк, менший від строку, за який амортизується 90 відсотків вартості об'єкта лізингу, визначеної в день укладання договору.

Залежно від форми здійснення лізинг може бути *зворотним, пайовим, міжнародним.* ***Форми лізингу:***

зворотний лізинг – це договір лізингу, який передбачає придбання лізингодавцем майна у власника і передачу цього майна йому у лізинг;

пайовий лізинг – це здійснення лізингу за участю суб'єктів лізингу на основі укладення багатостороннього договору та залучення одного або кількох кредиторів, які беруть участь у здійсненні лізингу, інвестуючи свої кошти;

міжнародний лізинг – це договір лізингу, що здійснюється суб'єктами лізингу, які перебувають під юрисдикцією різних держав, або в разі, якщо майно чи платежі перетинають державні кордони. Міжнародний лізинг здійснюється відповідно до законодавства України, міжнародних договорів, у яких бере участь Україна, та договорів, укладених суб'єктами лізингу. При здійсненні операцій міжнародного лізингу сплачуються мито, податок на додану вартість і акцизний збір відповідно до законодавства України» [5].

Для кожного з учасників лізингової діяльності цей вид підприємницької діяльності має певні переваги. Для продавця майна лізинг є зручним засобом вирішення не тільки виробничо-технічних, а й фінансових проблем.

7.5.Інші фінансові послуги на ринку позичкового капіталу

Крім традиційних послуг на ринку позичкового капіталу, що надаються банками та іншими фінансовими установами своїм клієнтам, з розвитком ринкових відносин з'являється попит на нетрадиційні операції та послуги, такі як ***трастові (довірчі), гарантійні, посередницькі, консультаційні, зберігальні та інші фінансові послуги.***

Отже, як визначено законодавством: «***трастові (довірчі) послуги*** - це послуги, що ґрунтуються на довірчих правовідносинах, коли одна особа - засновник (довіритель майна), передає своє майно у розпорядження іншій особі - довіреній особі (трасту), для управління в інтересах третьої особи - бенефіціара.

Траст-операції (від англ. *trust* - довір'я, взяти на себе зобов'язання, відповідальність, управління за дорученням) - це довірчі операції банків, фінансових компаній, інвестиційних фондів з управління майном клієнта та виконання інших послуг в інтересах і за дорученням клієнта на правах довіреної особи. За останній час трастові операції набувають усе більшого розвитку.

Гарантія - це зобов'язання гаранта, що видається на прохання іншої особи *(принципала)*, за яким гарант зобов'язується сплатити кредитору принципала відповідно до умов гарантійного зобов'язання певну грошову суму. Гарант має право зажадати від принципала в порядку регресу відшкодування сплачених за гарантією сум, якщо інше не передбачено договором гарантії з принципалом.

Аваль - це гарантія, згідно з якою особа-аваліст бере на себе відповідальність за сплату боргів, найчастіше перед власником векселя. Ця згода оформлюється підписом аваліста на лицьовій (зворотній) стороні векселя або на спеціальному гарантійному листі, який прикріплюється до векселя - *алонжі.* Наявність авалю збільшує надійність та привабливість векселя. За способом виставлення гарантії діляться на *прямі* (гарантія виставляється банком-платником) і *непрямі* (гарантія виставляється через третій банк)» [5].

Залежно від ступеня участі інших гарантів розрізняють: «*прості гаранти, контр-гарантії, синдиковані гарантії.* Також *гарантії* поділяють на *платіжні та договірні.* За способом реалізації гарантій їх поділяють на *умовні та безумовні.* Послуги банка при переводі цінних паперів від одного власника до іншого, тобто при передачі права власності на володіння цими цінними паперами від однієї особи іншій - це *трансфертні послуги*.***Зберігальні послуги*** банків пов'язані з тим, що банки мають спеціально обладнані, важкодоступні для викрадачів приміщення. Вони надаються у двох формах: надання клієнтам сейфів для зберігання цінностей, зберігання цінностей у сталевій камері. Банки здійснюють також ***консультаційні послуги*** для клієнтів у галузі економічного (фінансового) аналізу та бухгалтерського обліку, вивчення платоспроможності господарських партнерів клієнта, організації емісії та повторного обігу цінних паперів, вибору напряму інвестування коштів тощо» [15].

Запитання та завдання для самоконтролю:

1. Що таке ринок позичкових капіталів, які його особливості та роль на ринку фінансових послуг?
2. У чому полягає економічна суть і механізм здійснення лізингових операцій? Які форми та види лізингу Ви знаєте?
3. Охарактеризуйте основні переваги та недоліки лізингу, факторингу, форфейтингу, порівнюючи їх з іншими аналогічними чи подібними послугами.
4. У чому полягає суть і механізм факторингових і форфейтинговий операцій?
5. Дайте характеристику трастовим, гарантійним, посередницьким, консультаційним та іншим послугам на ринку позичкових капіталів.

6. Що є формою руху позичкового капіталу?
7. У чому полягає економічна суть кредиту та які він виконує функції?
8. Охарактеризуйте об’єкти та суб’єкти кредитних відносин.
9. Які Ви знаєте форми та види кредиту?
10. За якими критеріями класифікуються основні види кредиту?
11. Дайте характеристику форм і видів кредиту.
12. Які функції та операції виконують комерційні банки на ринку позичкових капіталів?
13. Що таке банківський кредит? На яких принципах здійснюється банківське кредитування?
14. Як класифікуються банківські кредити? Дайте їм характеристику.
15. З якою метою здійснюється кількісна оцінка грошей у часі? Що таке компаундування та дисконтування?
16. Що таке прості та складні відсотки, номінальна й ефективна ставка складних відсотків, ануїтет?
17. Якими методами може здійснюватися погашення боргу позичальником?
18. У чому полягає економічна суть і механізм здійснення лізингових операцій? Які форми та види лізингу Ви знаєте?
19. Дайте характеристику трастовим, гарантійним, посередницьким, консультаційним та іншим послугам на ринку позичкових капіталів.

Практичні заняття

1. Кредитування як фінансова послуга ринку позик
2. Факторингові послуги
3. Форфейтинг як послуга ринку позик
4. Лізингові операції на ринку позик
5. Інші фінансові послуги на ринку позичкового капіталу

Теми індивідуальних робіт

1. Факторинг, види факторингових угод.
2. Форфейтинг і його особивості.
3. Розвиток лізингових послуг в Україні.

Тема 8. Фінансові послуги на фондовому ринку

8.1.Фінансові послуги на фондовому ринку
8.2.Інструменти фондового ринку
8.3.Професійна діяльність з торгівлі цінними паперами

Основні терміни та поняття: Фінансові послуги на фондовому ринку. Фондовий ринок (ринок цінних паперів). Цінні папери. Інструменти фондового ринку. Фінансування операцій по емісії цінних паперів. Види обслуговування емісійних операцій на фондовому ринку. Андерайтинг. Емісійна діяльність на фондовому ринку. Види облігацій, державних позик та бюджетна політика держави. Вкладання капіталу в цінні папери. Поняття і види цінних паперів. Пайові, боргові та похідні цінні папери. Посередницькі послуги при вкладанні капіталу в цінні папери. Брокерські (комісійні) послуги торговців цінними паперами. Строкові операції з цінними паперами. Опціонні операції. Біржові операції з цінними паперами. Особливості біржового обігу цінних паперів. Ф'ючерсні та опціонні біржі. Депозитні операції та послуги. Номінальне утримання цінних паперів. Реєстраційні послуги. Управління портфелем цінних паперів. Поняття портфельного інвестування. Основні теорії портфельного інвестування й управління портфелем. Довірче управління. Інвестиційні трасти. Операції зі спільного інвестування. Вкладення капіталу в інвестиційні сертифікати. Основні концепції форми організації інвестиційних фондів та інвестиційних компаній. Професійна діяльність з торгівлі цінними паперами. Дилерська діяльність. Брокерська діяльність. Діяльність з управління цінними паперами.

8.1.Фінансові послуги на фондовому ринку

Фондовий ринок (ринок цінних паперів) - частина ринку капіталів, де здійснюються емісія, купівля і продаж цінних паперів.

Розрізняють такі РЦП (фондові ринки):

- за сферою поширення - світові, національні, регіональні;
- за формою організації ринку - біржовий і позабіржовий;
- за стадією обігу - первинний (первинні угоди купівлі-продажу тільки-що випущених цінних паперів) і вторинний (подальший обіг цінних паперів);

- за емітентами - ринок корпоративних цінних паперів, випущених юридичними особами;
- ринок муніципальних цінних паперів, випущених органами місцевого самоврядування; ринок державних цінних паперів, випущених державою.

Суб'єкти РЦП:

- ✓ *емітенти* (компанії, товариства, підприємства, держава) - випускники цінних паперів;
- ✓ *інвестори* (індивідуальні, інституційні, стратегічні - фізичні та юридичні особи, держава) - покупці цінних паперів;
- ✓ *посередники* (брокери, дилери, андерайтери);
- ✓ *органи регулювання та контролю* (НКЦПФР, арбітражні та дисциплінарні комісії, асоціації брокерів і дилерів тощо);
- ✓ *інфраструктурні учасники* (біржі, торгово-інформаційні системи - ТІС, депозитарії, зберігачі, клірингово-розрахункові установи, інформаційно-рейтингові та аналітичні агентства).

Відповідно до законодавства: «**цінні папери** - це грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики між особою, яка їх випустила, та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або процентів, а також можливість передання грошових та інших прав, що випливають із цих документів, іншим особам.

Види послуг на фондовому ринку:

Професійна діяльність на фондовому ринку – це діяльність юридичних осіб з надання фінансових та інших послуг у сфері розміщення й обігу цінних паперів, обліку прав за ними, управління активами інституційних інвесторів, що відповідає встановленим вимогам.

Відповідно до законодавства, не допускається поєднання професійної діяльності на фондовому ринку з іншими видами професійної діяльності, за винятком банківської. Не допускається також поєднання окремих видів професійної діяльності на фондовому ринку.

На фондовому ринку існують такі види професійної діяльності:

- ❖ діяльність з торгівлі цінними паперами;
- ❖ діяльність з управління активами інституційних інвесторів;
- ❖ депозитарна діяльність;
- ❖ діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку» [4].

Необхідні умови ведення професійної діяльності на фондовому ринку такі наявність ліцензії, що видається Національною комісією з цінних паперів і фондового ринку, та членство, щонайменше, в одній

саморегулівній організації (крім випадків, що стосуються професійної діяльності депозитаріїв і фондових бірж).

8.2.Інструменти фондового ринку

Відповідно до законодавства: «***цінні папери*** – це грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, що визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила, та їхнім власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків, а також можливість передачі грошових та інших прав, що випливають із цих документів, іншим особам.

1. *Цінні папери* - документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що випливають із цих документів, іншим особам.

2. Цінні папери за порядком їх розміщення (видачі) поділяються на емісійні та неемісійні. Емісійні цінні папери - цінні папери, що посвідчують однакові права їх власників у межах одного випуску стосовно особи, яка бере на себе відповідні зобов'язання (емітент).

До емісійних цінних паперів належать: акції; облігації підприємств; облігації місцевих позик; державні облігації України; іпотечні сертифікати; іпотечні облігації; сертифікати фондів операцій з нерухомістю; інвестиційні сертифікати; казначейські зобов'язання України.

3. Цінні папери за формою існування поділяються на документарні та бездокументарні.

4. Цінні папери за формою випуску можуть бути на пред'явника, іменні або ордерні.

Права, посвідчені цінним папером, належать:

- пред'явникові цінного паперу (цінний папір на пред'явника);
- особі, зазначеній у цінному папері (іменний цінний папір);
- особі, зазначеній у цінному папері, яка може сама здійснити ці права або призначити своїм розпорядженням (наказом) іншу уповноважену особу (ордерний цінний папір)» [4].

5. В Україні у цивільному обороті можуть бути такі: «групи цінних паперів:

1) *пайові цінні папери* - цінні папери, які посвідчують участь їх власника у статутному капіталі (крім інвестиційних сертифікатів), дають власнику право на участь в управлінні емітентом і отримання частини прибутку, зокрема у вигляді дивідендів, та частини майна у разі ліквідації емітента. До пайових цінних паперів відносяться:

а) акції;

б) інвестиційні сертифікати;

2) *боргові цінні папери* - цінні папери, що посвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти відповідно до зобов'язання. До боргових цінних паперів відносяться:

а) облігації підприємств;

б) державні облігації України;

в) облігації місцевих позик;

г) казначейські зобов'язання України;

ґ) ощадні (депозитні) сертифікати;

д) векселі;

3) *іпотечні цінні папери* - цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям (іпотечним пулом) та які посвідчують право власників на отримання від емітента належних їм коштів. До іпотечних цінних паперів відносяться:

а) іпотечні облігації;

б) іпотечні сертифікати;

в) заставні;

г) сертифікати ФОН;

4) *приватизаційні цінні папери* - цінні папери, які посвідчують право власника на безоплатне одержання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду;

5) *похідні цінні папери* - цінні папери, механізм випуску й обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів;

6) *товаророзпорядчі цінні папери* - цінні папери, які надають їхньому держателю право розпоряджатися майном, указаним у цих документах» [4].

Використовується також класифікація цінних паперів за старшинством: акції акціонерних товариств, як класичний вид цінних паперів, - на першому місці. Друге місце посідають державні облігації, а облігації місцевих органів влади і корпорацій - на третьому. На четвертому місці знаходяться похідні фінансові інструменти. Цінні папери можна купувати, продавати, закладати, зберігати, передавати у

спадщину, дарувати, обмінювати. Вони можуть виконувати окремі функції грошей (засобу платежу, розрахунків). Але, на відміну від грошей, вони не можуть виступати як загальний еквівалент.

Цінні папери – це інструмент залучення коштів, об'єкт вкладання фінансових ресурсів. Капітал, який вкладений у цінні папери, має назву *фондовий (фіктивний)*.

8.3.Професійна діяльність з торгівлі цінними паперами

Що стосується законодавства, то воно визначає: «професійна діяльність з торгівлі цінними паперами на фондовому ринку провадиться торговцями цінними паперами - господарськими товариствами, для яких операції з цінними паперами є винятково видом діяльності, а також банками.

Професійна діяльність з торгівлі цінними паперами охоплює:

1) брокерську діяльність;

2) дилерську діяльність;

3) андеррайтинг;

4) діяльність з управління цінними паперами.

Брокерська діяльність - укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів (зокрема договорів комісії, доручення) щодо цінних паперів від свого імені (від імені іншої особи), за дорученням і за рахунок іншої особи.

Дилерська діяльність - укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів щодо цінних паперів від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу, крім випадків, передбачених законом.

Андеррайтинг - розміщення (підписка, продаж) цінних паперів торговцем цінними паперами за дорученням, від імені та за рахунок емітента.

Діяльність з управління цінними паперами - діяльність, яка провадиться торговцем цінними паперами від свого імені за винагороду протягом визначеного строку на підставі договору про управління переданими йому цінними паперами та грошовими коштами, призначеними для інвестування в цінні папери, а також отриманими в процесі цього управління цінними паперами та грошовими коштами, які належать на праві власності установнику управління, в його інтересах або в інтересах визначених ним третіх осіб» [4].

Не вважається професійною діяльністю з торгівлі цінними паперами:

- розміщення емітентом власних цінних паперів; паперів;

- проведення юридичними особами та фізичними особами-підприємцями розрахунків з використанням векселів та/або заставних;

- провадження юридичними

- викуп емітентом власних цінних

особами на підставі договорів комісії або договорів доручення купівлі - продажу (обміну) цінних паперів через торговця цінними паперами, який має ліцензію на провадження брокерської діяльності;

- внесення цінних паперів до статутного капіталу юридичних осіб.

Запитання та завдання для самоконтролю:

1. У чому полягає економічна роль і особливості ринку цінних паперів на ринку фінансових послуг? Які він виконує функції?
2. Як структурується ринок цінних паперів залежно від основних видів цінних паперів, стадій їх обігу та місць торгівлі?
3. Чим відрізняється первинний та вторинний ринки цінних паперів?
4. Охарактеризуйте основних учасників фондового ринку - споживачів послуг фондового ринку.
5. Що охоплює професійна діяльність з торгівлі цінними паперами, хто її може здійснювати?
6. За якими критеріями класифікуються цінні папери? Які основні групи цінних паперів можуть перебувати в обігу згідно із Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок»?
7. Наведіть класифікацію та характеристику пайових цінних паперів.
8. Наведіть класифікацію та характеристику боргових цінних паперів.
9. Наведіть класифікацію та характеристику похідних цінних паперів.
10. За якими показниками здійснюється комплексна фінансова оцінка цінних паперів? Як визначається курс цінного паперу на фондовому ринку?
11. Яким чином визначається сукупна дохідність акції та облігації?
12. Охарактеризуйте механізм первинного розміщення та вторинного обігу цінних паперів на фондовому ринку.
13. Чим відрізняється первинний та вторинний ринки цінних паперів? Що таке андерайтинг, глобальний сертифікат і проспект емісії цінних паперів?
14. Які функції виконує фондова біржа? Як здійснюється організація торгівлі на фондовій біржі? Що таке лістинг і котирування на біржі?
15. Що таке ПФТС та яка її роль на ринку цінних паперів в Україні?
16. Що охоплює в себе професійна діяльність з торгівлі цінними паперами та хто її може здійснювати?

17. Яка роль Національної депозитарної системи України, яка її структура та функції? Хто такі зберігачі та реєстратори цінних паперів?

Практичні заняття

1. Фінансові послуги на фондовому ринку
2. Інструменти фондового ринку
3. Професійна діяльність з торгівлі цінними паперами

Теми індивідуальних робіт

1. Функції маркет-мейкерів фондового ринку.
2. Саморегулівні організації професійних учасників фондового ринку.
3. Фактори формування та розвитку ринку державних цінних паперів в Україні.

Тема 9. Фінансові послуги з перейняття ризику

9.1.Види ризиків та умови їх виникнення у процесі здійснення операцій на ринку фінансових послуг.
9.2.Методи управління фінансовими ризиками.

Основні терміни та поняття: Види ризиків та умови їх виникнення у процесі здійснення операцій на ринку фінансових послуг. Ризики, які виникають або потенційно можливі у сфері діяльності фінансових установ. Види ризиків: зовнішні (кредитний, депозитний, процентний (ризик облікової ставки, інфляційний, валютний, ризик ліквідності, ризик за операціями з цінними паперами); внутрішні (оперативно-технічні, комерційні). Переймання ризику страховими компаніями. Форми страхування. Угоди про страхування життя як спосіб вкладення капіталу. Переймання ризику як вид фінансової послуги. Посередницькі операції на фінансовому ринку. Страхові брокери. Операційний ризик. Інвестиційний ризик. Фінансовий ризик. Методи управління фінансовими ризиками. Диверсифікація портфелю цінних паперів.

Хеджування фінансових ризиків. Форвардні контракти. Ф'ючерсні контракти. Опціони. Своп-контракти. Варранти.

9.1.Види ризиків та умови їх виникнення у процесі здійснення операцій на ринку фінансових послуг

Ризики у сфері діяльності фінансових установ - це невизначеність, пов'язана з ситуацією, яка склалася протягом певного періоду у сфері фінансової діяльності, а також з макроекономічною ситуацією та грошово-кредитною політикою.

Ризики переважно поділяють на зовнішні та внутрішні. *До зовнішніх ризиків належать:* ризик ліквідності, кредитний, інфляційний, валютний, депозитний, процентний (ризик облікової ставки, ризик за операціями з цінними паперами). До *внутрішніх ризиків належать:* комерційні, оперативно-технічні.

У практиці фінансової діяльності розроблені методи управління ризиками, які використовують фінансові установи для забезпечення мінімізації фінансових ризиків. Найпоширенішими із таких методів є: ***ухилення від ризику, передача ризику іншій особі, зниження рівня ризику*** (диверсифікація, лімітування, придбання додаткової інформації, самострахування).

Сукупний ризик підприємства складається із системи окремих видів ризиків:

- ✓ ***операційний ризик***, формування якого притаманне господарським операціям, які реалізуються в межах операційної діяльності підприємства;
- ✓ ***інвестиційний ризик***, формування якого притаманне господарським операціям, які реалізуються в межах інвестиційної діяльності підприємства;
- ✓ ***фінансовий ризик***, формування якого притаманне господарським операціям, які реалізуються в межах фінансової діяльності підприємства.

До фінансових ризиків можна віднести такі їх види: кредитний ризик; відсотковий ризик; курсовий ризик; валютний ризик; ризик упущеної фінансової вигоди; інвестиційний ризик, ризик ліквідності, інфляційний ризик та інші.

Кредитний ризик - це 1) ризик того, що позичальник не сплатить по позичці; 2) імовірність того, що вартість частини активів фірми, а особливо кредитів, або буде зведена до нуля, або фактична прибутковість по даній частині активів виявиться значно нижчою від очікуваного рівня; 3) імовірність неповернення кредитів; 4) імовірність

значних збитків по кредитах та інших активах унаслідок невиконання позичальником своїх зобов'язань.

Відсотковий (ринковий, курсовий) ризик - це:

1) ризик того, що ціна активів упаде через зростання норми відсотка;

2) імовірність того, що зміна процентних ставок зменшить чисту процентну маржу банку;

3) несприятливі зміни вартості активів і пасивів унаслідок зміни процентних ставок;

4) імовірність скорочення спреда банку між процентними доходами і процентними витратами внаслідок зміни процентних ставок;

5) невизначеність доходу від цінного папера з фіксованим доходом, що виникає внаслідок несподіваних коливань вартості активу через зміни процентної ставки.

Валютний ризик – це:

1) імовірність того, що зміна курсів іноземних валют приведе до збитків унаслідок зміни ринкової вартості активів і пасивів суб'єкта господарювання;

2) невизначеність у прибутковості іноземного фінансового активу, пов'язана з невідомим заздалегідь курсом, за яким іноземна валюта буде обмінюватися на валюту інвестора.

Інвестиційний ризик - це ризик утрати всього інвестованого капіталу, а також очікуваного доходу.

Ризик ліквідності – це:

1) імовірність того, що кошти, необхідні для покриття депозитів, які вилучаються, і задоволення попиту на кредити, виявляться в потрібний момент недоступні, що приведе до несподіваних збитків для банку;

2) імовірність появи дефіциту наявних коштів у момент, коли в них відчувається потреба;

3) ризик, пов'язаний з можливістю втрат при реалізації цінного папера через зміну в оцінці його якості.

Інфляційний ризик - ризик того, що при високій інфляції доходи, які отримують інвестори за фінансовими інструментами, знецінюються швидше, аніж зростають, інвестор зазнає реальних втрат.

9.2.Методи управління фінансовими ризиками

Фінансовими ризиками управляють за допомогою різних методів і способів.

У сукупності основних ***стратегій нейтралізації фінансових ризиків***, що найчастіше використовуються у сучасній практиці, виділяють дві альтернативні її форми:

- *стратегія уникнення ризику;*

- *стратегія утримання ризику.*

Будь-яка стратегія нейтралізації фінансових ризиків суб'єкта господарювання передбачає принаймні один (або кілька) методів нейтралізації ризиків, заснованих на фінансових, математичних та статистичних технологіях.

Загалом, у сукупності таких методів нейтралізації фінансових ризиків можна виділити кілька основних ***методів:***

- ✓ *страхування фінансових ризиків;*
- ✓ *диверсифікація фінансових ризиків;*
- ✓ *хеджування фінансових ризиків на основі похідних цінних паперів.*

Стратегію уникнення ризиків можна ідентифікувати також як *пасивну стратегію управління ризиком,* адже суб'єкт господарювання абстрагується від здійснення будь-яких заходів, спрямованих на попередження негативних наслідків для його фінансово-господарської діяльності, джерелом яких є сукупність ризиків. *Активна стратегія нейтралізації фінансових ризиків* на противагу пасивній стратегії (стратегії уникнення ризиків) реалізується на основі сукупності спеціальних методів, зокрема:

1) страхування фінансових ризиків;

2) диверсифікація фінансових ризиків;

3) хеджування фінансових ризиків.

У рамках ***страхування ризиків*** як форми їх нейтралізації можна виділити *самострахування* та *комерційне страхування* (страхування фінансових ризиків із залученням страхових компаній).

Під *самострахуванням* належить розуміти створення певних резервних фондів коштів з метою фінансового покриття потенційних збитків (а також негативних фінансових результатів, додаткових витрат фінансових, матеріальних та інших ресурсів) суб'єкта господарювання - децентралізованих фондів страхового відшкодування.

Диверсифікація ризиків - модель оптимізації прийняття управлінських фінансових рішень з метою зменшення сукупного фінансового ризику за рахунок його усереднення між складовими, що характеризуються різним рівнем специфічного ризику. Загалом під диверсифікацією необхідно розуміти специфічну технологію обґрунтування управлінських фінансових рішень щодо розподілу сукупного ризику суб'єкта господарювання шляхом розширення сукупності носіїв такого ризику.

Диверсифікація портфеля цінних паперів - це один із напрямків інвестиційної політики підприємства у процесі формування портфеля цінних паперів, що спрямований на зниження портфельного несистематичного ризику.

Одним із напрямів нейтралізації фінансових ризиків є активна стратегія нейтралізації з використанням похідних цінних паперів - ***хеджування ризиків.***

Хеджування - купівля та/або продаж похідних цінних паперів для того, щоб знизити ризик можливих втрат від майбутніх біржових угод. Термін «хеджування» використовується у банківській, біржовій і комерційній практиці для визначення різних методів страхування, а також валютних ризиків.

Тестові завдання

1. За економічною суттю ринок фінансових послуг - це:

а) сукупністю фінансових установ, що забезпечують рух коштів від власників фінансових ресурсів до їх користувачів;

б) укладання ресурсів одних економічних суб'єктів у діяльність інших на невизначений термін;

в)економічні відносини, що виникають між фінансовими посередниками та іншими економічними агентами з приводу розподілу фінансових ресурсів, купівлі продажу тимчасово вільних коштів і цінних паперів.

2. Фінансові послуги - це:

а) операції, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках передбачених законодавством, і за рахунок залучених від інших фізичних осіб активів, з метою отримання прибутків або збереження реальної вартості активів;

б) операції, що забезпечують інвестування коштів в основний та оборотний капітал суб'єктів ринку;

в) операції, що забезпечують укладання ресурсів одних економічних суб'єктів у діяльність інших на не визначений термін.

3. Визначте, хто з наведених суб'єктів є професійним учасником ринку фінансових послуг:

а) держава;

б) біржі та позабіржові системи;

в) банківські та небанківські фінансові установи.

4. На ринку позикового капіталу фінансові посередники забезпечують:

а) передачу ресурсів на визначений термін і під проценти за допомогою боргових цінних паперів або кредитних інструментів;

б) вкладання ресурсів одних економічних суб'єктів у діяльність інших на невизначений термін;

в) здійснення операцій економічних суб'єктів з валютними цінностями.

5. Інститутами інфраструктури ринку фінансових послуг є:

а) фізичні та юридичні особи;

б) біржі та позабіржові системи;

в) банківські та небанківські фінансові установи.

6. Послуги на валютному ринку пов'язані з:

а) перерозподілом фінансових ресурсів за допомогою цінних паперів;

б) обслуговуванням обігу іноземних валют;

в) здійснюються за допомогою строкових угод.

7. Послуги на страховому ринку забезпечують:

а) процес купівлі-продажу специфічного товару - страхового захисту;

б) обслуговування обігу іноземних валют;

в) перерозподіл фінансових ресурсів за допомогою цінних паперів.

8. Послуги на ринку цінних паперів передбачають:

а) перерозподіл фінансових ресурсів за допомогою цінних паперів;

б) обслуговування обігу іноземних валют;

в) здійснюються за допомогою строкових угод.

9. Послуги на ринках похідних фінансових інструментів здійснюються за допомогою:

а) валютних цінностей;

б) цінних паперів;

в) строкових угод.

10. Послуги банківських установ реалізують:

а) комерційні, ощадні, інвестиційні та інші банківські інститути;

б) кредитні спілки, ломбарди, пенсійні фонди, фінансові компанії та ін.;

в) інші фінансові установи.

11. Професійними учасниками ринку фінансових послуг є:

а) фінансові посередники;

б) інститути інфраструктури;

в) держава.

12. На ринку позикового капіталу фінансові посередники забезпечують:

а) передачу ресурсів на визначений термін і під проценти за допомогою боргових цінних паперів або кредитних інструментів;

б) укладання ресурсів одних економічних суб'єктів у діяльність інших на невизначений термін;

в) перерозподіл фінансових ресурсів за допомогою цінних паперів.

13. Хто на ринку фінансових послуг може виступати у ролі емітента?

а) фізичні та юридичні особи;

б) суб'єкти господарювання;

в) домашні господарства;

г) юридичні особи.

14. На ринку фінансових послуг можуть виступати чи виступають у ролі інвестора:

а) фізичні та юридичні особи;

б) суб'єкти господарювання;

в) домашні господарства;

г) юридичні особи.

15. Які функції виконує держава на ринках фінансових послуг?

а) консультаційні;

б) інформаційні;

в) регулювання та контролю;

г) перерозподілу коштів між суб'єктами господарювання.

16. Головною функцією ринку фінансових послуг є:

а) купівля-продаж фінансових інструментів;

б) регулювання обмінного курсу валют;

в) розподіл грошових потоків усередині країни;

г) трансформація бездіючих грошових коштів в позиковий капітал.

17. Фінансові інститути, залучаючи вільні грошові кошти, відіграють роль:

а) позичальника;

б) посередника;

г) інвестора.

18. До основних суб'єктів ринку фінансових послуг відносяться:

а) фінансові інститути, держава, комерційні організації;

б) фінансові інститути, домашні господарства, підприємства, суспільні організації;

в) домашні господарства, підприємства, фінансові інститути, держава.

19. Міжнародний фінансовий ринок - це:

а) ринок, здійснення операцій, на якому не підпадають під регулювання жодної країни та мають свої специфічні особливості;

б) ринок, здійснення операцій на якому визначається законодавством США;

в) ринок, здійснення операцій на якому визначається національними законодавчими актами;

г) ринок, здійснення операцій на якому визначається нормативними актами країн, що входять до ЄС.

20. За інституційною структурою ринок фінансових послуг охоплює:

а) банківську систему та систему спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів;

б) систему спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів і систему фондових інститутів;

в) кредитну систему та систему фондових інститутів;

г) усі відповіді правильні.

21. Державне регулювання ринку фінансових послуг здійснюється:

а) Міністерством фінансів України;

б) Національним банком України;

в) Кабінетом Міністрів України;

г) Фондом державного майна України;

22. Основною установою, що регулює ринок цінних паперів, є:

а) Національний банк України;

б) Кабінет Міністрів України;

в) Фонд державного майна України;

г) Міністерство фінансів України.

23. Які функції виконує держава на ринку фінансових послуг?

а) консультаційні;

б) інформаційні;

в) регулювання та контролю;

г)перерозподілу коштів між суб'єктами господарювання.

24. До повноважень НБУ у сфері регулювання фінансового ринку належить:

а) видання нормативних актів щодо ведення валютних операцій;

б) купівля банківського золота та іноземної валюти;

в) видача та відкликання ліцензій на здійснення операцій з валютними цінностями;

г) установлення лімітів відкритої валютної позиції банків при купівлі-продажу іноземної валюти.

25. Державне регулювання фондового ринку здійснюється через:

а)спеціальні державні органи (комісії);

б) законодавчі та нормативні акти;

в) відповідальних осіб на виборних основах;

г) депутатів;

ґ) саморегульовані організації;

д) НБУ, Міністерство фінансів,

26. Головним органом державного регулювання ринку фінансових послуг є:

а) Національний банк України;

б) Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку;

в) Фонд Держмайна;

ґ) Міністерство фінансів.

27. Саморегулівні організації – це:

а) добровільне об’єднання професійних учасників фінансового ринку, яке не має на меті одержання прибутку і створюється з метою захисту інтересів своїх членів;

б) добровільне об’єднання професійних учасників фінансового ринку, яке має на меті одержання прибутку і має право займатись підприємницькою діяльністю;

в) добровільне об’єднання професійних учасників фінансового ринку, яке не має на меті одержання прибутку і має право втручатись у діяльність її членів.

28. Основною установою, що регулює функціонування ринку цінних папері, є:

а) Міністерство фінансів України;

б) Національний банк України;

в) Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку;

г) Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства.

29. Лізингова компанія – це:

а) об’єкт лізингу;

б) інвестиційний керуючий;

в) лізингоотримувач ;

г) лізингодавець.

30. Яке визначення Ви вважаєте правильним?

а) банк – це посередник грошового ринку;

б) банк – це підприємство, яке виготовляє гроші;

в) банк – це фінансова установа, що бере участь у процесі створення кредитних і депозитних грошей;

г) банк – це місце, де акумулюються заощадження населення;

ґ) разом а) і в).

31. Інвестиційні компанії – це:

а) різновиди кредитно-фінансових інститутів, які акумулюють грошові кошти приватних інвесторів шляхом емісії власних паперів та розміщують їх в акції та облігації підприємств у своїй країні та за кордоном;

б) державні організації, що здійснюють страхування банківських депозитів, контроль і регулювання діяльності банків;

в) кредитні установи, що позичають гроші під заставу рухомого майна;

г) фінансові посередники, що спеціалізуються на купівлі у фірм права на вимогу боргу.

32. Інвестиційні банки – це:

а) різновид банків спеціального призначення, які мобілізують фінансові ресурси держави для здійснення її зовнішньоекономічної діяльності;

б) різновид комерційних банків, які здійснюють довгострокове кредитування та інвестування капіталовкладень у різні галузі економіки;

в) різновид комерційних банків, які мобілізують дрібні вклади для наступного інвестування різних галузей економіки;

г) різновид банків спеціального призначення, які мобілізують фінансові ресурси за допомогою продажу страхових полісів.

33. Ощадний банк – це:

а) різновид банків спеціального призначення, які мобілізують фінансові ресурси держави для здійснення її зовнішньоекономічної діяльності;

б) різновид комерційних банків, які здійснюють довгострокове кредитування та інвестування капіталовкладень у різні галузі економіки;

в) різновид комерційних банків, які мобілізують дрібні вклади для наступного інвестування різних галузей економіки;

г) різновид банків спеціального призначення, які мобілізують фінансові ресурси за допомогою продажу страхових полісів.

34. Страхова компаня – це:

а) різновид банків спеціального призначення, які мобілізують фінансові ресурси держави для здійснення її зовнішньоекономічної діяльності;

б) різновид комерційних банків, які здійснюють довгострокове кредитування та інвестування капіталовкладень у різні галузі економіки;

в) різновид комерційних банків, які мобілізують дрібні вклади для наступного інвестування різних галузей економіки;

г) різновид установ спеціального призначення, які мобілізують фінансові ресурси за допомогою продажу страхових полісів.

35. До складу кредитних установ України входять:

а) Національний банк;

б) Міністерство фінансів;

в) страхові компанії;

г) пенсійні фонди.

36. Пенсійний фонд – це:

а) різновид установ спеціального призначення, які мобілізують фінансові ресурси за рахунок внесків працюючих громадян і роботодавців;

б) фінансові установи, які здійснюють операції з нерухомістю;

в) різновид установ спеціального призначення, які мобілізують фінансові ресурси держави для її зовнішньоекономічної діяльності;

г) різновид установ спеціального призначення, які мобілізують фінансові ресурси за допомогою продажу страхових полісів.

37. Реєстратори та депозитарії належать до групи:

а) основних учасників ринку цінних паперів;

б) головних учасників ринку цінних паперів;

в) допоміжних учасників ринку цінних паперів.

38. Чи можуть інвестиційні фонди та компанії емітувати облігації та векселі:

а) так, можуть необмежено;

б) ні;

в) можуть в обсягах, згідно з ліцензією НКЦПФР;

г) можуть у межах 50 % статутного фонду за відсутності збитків.

39. Інвестиційний керуючий, який працює з інвестфондами і компаніями, це:

а) фізична особа;

б) юридична особа, що ліцензована і працює на фінансовому ринку;

в) будь-яка юридична особа.

40. Як здійснюється посередницька діяльність інвестиційної компанії?

а) шляхом акумуляції коштів юридичних і фізичних осіб (вклади, депозити) та розміщення їх у прибуткові активи;

б) виступає посередником між різними інвесторами;

в) виступає посередником між індивідуальними інвесторами та позичальниками;

г) разом а) і в).

41. Чи можуть інвестиційні фонди та компанії емітувати облігації і векселі?

а) так, можуть необмежено;

б) ні;

в) можуть в обсягах згідно з ліцензією НКЦПФР;

г) можуть в межах 50 % статутного фонду за відсутності збитків.

42. Емітентом інвестиційних сертифікатів пайових інвестиційних фондів (ПІФів) може виступати:

а) безпосередньо ПІФ;

б) компанія з управління активами цього фонду;

в) компанія-юридичний радник цього фонду.

43. Андеррайтинг – це:

а) підписка на цінні папери, які розміщуються на фондовому ринку;

б) страхування від неприємних змін ринкової кон’юнктури;

в) складова частина грошового обороту;

г) строкові валютні операції на біржовому ринку.

44. На первинному ринку цінних паперів функціонують:

а) андеррайтери;

б) дилери;

в) брокери;

г) маклери.

45. На відміну від дилера, брокер:

а) отримує комісійні, а не зарплату;

б) отримує бонусну винагороду за попередньою домовленістю;

в) заключає угоди на вимоги і за рахунок клієнтів, а не від свого імені і за свій рахунок;

г) тільки купує активи на вимогу клієнта;

ґ) тільки продає активи на вимогу клієнта.

46. Яка сукупність операцій характеризує діяльність комерційного банку?

а) касові, депозитні, кредитні операції;

б) розрахункові, кредитні, інвестиційні, валютні операції;

в) депозитні, кредитні, розрахунково-касові операції;

г) депозитні, кредитні, розрахунково-касові, інвестиційні операції.

47. Які види операцій головні для комерційного банку?

а) депозитні, кредитні;

б) розрахунково-касові;

в) разом а) і б);

г) інвестиційні, трастові.

48. Операції фізичних чи юридичних осіб з отриманням коштів від юридичної фінансової установи під заставу товарів чи інших цінностей характеризуються як:

а) фінансовий кредит;

б) ломбардна операція;

в) лізингова операція;

г) фінансовий селенг.

49. Як здійснюється посередницька діяльність інвестиційної компанії?

а) шляхом акумуляції коштів юридичних і фізичних осіб (вклади, депозити) та розміщення їх у прибуткові активи;

б) виступає посередником між різними інвесторами;

в) виступає посередником між індивідуальними інвесторами та позичальниками;

г) разом а) і в).

50. На валютному ринку відбуваються такі операції:

а) з опціоном і «спот»;

б) форвардні і ф’ючерсні;

в) конверсійні;

г) всі разом.

51. Торговці цінними паперами мають право здійснювати такі види діяльності:

а) випускати цінні папери;

б) комісійну діяльність з цінними паперами;

в) комерційну діяльність з цінними паперами;

г) зазначене в пунктах а), б), в).

52. Депозитарна діяльність передбачає:

а) надання послуг щодо зберігання цінних паперів;

б) відкриття та ведення розрахунків цінними паперами, включаючи кліринг;

в) обслуговування операцій емітента щодо випущених ним цінних паперів;

г) зазначене в пунктах а), в);

ґ) зазначене в пунктах а), б), в).

53. Гарантоване розміщення цінних паперів здійснюють:

а) венчурні фонди;

б) інвестиційні банки;

в) інвестиційні компанії;

г) інвестиційні фонди;

ґ) трасти (довірчі товариства);

д) зазначене в пунктах а), б), в), г), ґ);

е) зазначене в пунктах б), в), г);

54. Лістинг – це:

а) список членів фондової біржі;

б) котирування акцій;

в) котирування всіх цінних паперів, на які є попит;

г) правила допуску цінних паперів до біржової торгівлі.

55. Організований фондовий ринок України – це:

а) сукупність біржових торговельних майданчиків;

б) сукупність позабіржових торговельних майданчиків;

в) сукупність частини біржових і всіх позабіржових торговельних угод;

г) сукупність біржових і частини позабіржових торговельних майданчиків.

56. Інфраструктурні інститути, які спеціалізуються на виконанні функцій зберігання цінних паперів та обліку прав власності, – це:

а) реєстратори;

б) клірингово-розрахункові установи;

в) довірчі товариства (трасти);

г) депозитарії.

57. Функції нагляду за процесами переходу права власності на випущені цінні папери виконують:

а) агенти з трансферту;

б) інститути-регулятори;

в) депозитарії;

г) довірчі товариства (трасти).

58. Послуги, пов'язані зі збором, фіксацією, обробкою, зберіганням і наданням даних щодо іменних цінних паперів, їх емітентів і власників, визначається як:

а) діяльність з управління цінними паперами;

б) розрахунково-клірингова діяльність;

в) діяльність з ведення реєстру власників іменних цінних паперів;

г) депозитарна діяльність;

д) діяльність з організації торгівлі на ринку цінних паперів.

59. Чим відрізняється ринок грошей від ринку капіталу?

а) ринок грошей і ринок капіталу – це різні назви одного поняття;

б) ринок грошей – складова частина фінансового ринку як і ринок капіталу.

На ринку грошей здійснюють обіг короткострокові активи, на ринку капіталу – довгострокові;

в) фінансовий ринок поєднує ринок цінних паперів і ринок довгострокових банківських позичок, ринок грошей охоплює грошовий ринок короткострокових позичок і фінансових активів;

г) ринок грошей поєднує валютний і фінансовий ринок, одночасно він є частиною грошового ринку.

60. Функціями грошового ринку є:

а) забезпечення ліквідності короткострокових вкладень;

б) формування ринку грошей як засобу платежу;

в) касове виконання державного бюджету

г) забезпечення міжнародного переміщення капіталу.

61. Депозитні операції, які мають право здійснювати уповноважені банки, реалізуються на основі:

а) наказу Міністерства фінансів України;

б) ліцензії Національного банку;

в) спільного дозволу Міністерства фінансів і Національного банку;

г) ліцензії Національної Комісії з цінних паперів і фондового ринку.

62. До якого виду операцій належать одержання позики на міжбанківському ринку?

а) до активних;

б) до послуг;

в) до пасивних;

г) до активно-пасивних.

63. Підвищення вартості грошової одиниці – це:

а) ревальвація;

б) деномінація;

в) рефінансування;

г) реновація.

64. Операції фізичних чи юридичних осіб з отриманням коштів від юридичної фінансової установи під заставу товарів чи інших цінностей характеризуються як:

а) фінансовий кредит;

б) ломбардна операція;

в) лізингова операція;

г) фінансовий селенг.

65. Ставку облікового відсотка встановлює:

а) Міністерство фінансів України;

б) Національний банк України;

в) Кабінет Міністрів України.

66. Які види процентних ставок пов'язані з діяльністю грошового ринку?

а) облікова, банківська, міжбанківська;

б) депозитна, позикова;

в) облігаційна;

г) усі разом.

67. Вексель- це:

а) доручення банку покупця, адресоване до банку постачальника здійснити оплату рахунків постачальника;

б) інструмент комерційного кредиту;

в) форма розрахунку, за допомогою якої здійснюються платежі;

г) письмове зобов'язання відповідної форми, яке надає право його власнику вимагати сплати відповідної суми у відповідний термін.

68. Доміцильований вексель - це вексель:

а) який сплачується негайно за рахунок коштів платника, заздалегідь депонованих у його банку;

б) в якому вказане конкретне місце платежу;

в) який існує в бездокументарній формі;

г) який сплачується за рахунок третьої особи.

69. Ощадні сертифікати можуть емітувати:

а) інвестиційні фонди і компанії;

б) банки;

в) пенсійні фонди;

г) будь-які фінансові посередники;

ґ) будь-які підприємства й організації.

70. Операція, яка складається з двох частин і при якій укладається генеральна угода між учасниками ринку про продаж (купівлю) цінних паперів на певний строк із зобов'язанням зворотного продажу (купівлі) у визначений термін і заздалегідь обумовленою ціною, – це:

а) операція з дисконтом;

б) операція РЕПО;

в) операція з фіксованим прибутком;

г) операція з премією.

71. Як встановлюється в Україні валютний курс?

а) указом Президента України;

б) шляхом проведення торгів на валютній біржі;

в) постановою Кабінету міністрів України;

г) постановою Міністерства фінансів.

72. При перевищенні на валютних торгах попиту на національну валюту над пропозицією валютний курс:

а) зростає;

б) падає;

в) не змінюється;

г) змінюється незалежно від цього.

73. Змінний курс – це:

а) курс валюти, що вільно підвищується і знижується незалежно від попиту і пропозиції;

б) курс валюти, що вільно підвищується і знижується залежно від попиту і пропозиції;

в) курс валюти, що штучно підвищується і знижується указами уряду;

г) привильної відповіді немає.

74. Фіксований курс – це:

а) офіційно встановлене співвідношення між національними валютами, засноване на визначених попитом і пропозицією валютних паритетах;

б) офіційно встановлене співвідношення між національними валютами, засноване на визначених у законодавчому порядку валютних паритетах;

в) вільно встановлене співвідношення між національними валютами, засноване на визначених попитом і пропозицією валютних паритетах;

г) правильної відповіді немає.

75. Валютна інтервенція – це:

а) дії банків закордонних країн, спрямовані на підтримку курсу національної грошової одиниці;

б) дії центрального банку на валютному ринку, спрямовані на підтримку курсу національної грошової одиниці;

в) дії центрального банку на валютному ринку, спрямовані на підтримку курсу грошової одиниці іншої країни;

г) дії банків зарубіжних кран, спрямовані на підтримку курсу грошової одиниці інших країн.

76. На валютному ринку відбуваються такі операції:

а) з опціоном і «спот»;

б) форвардні та ф'ючерсні;

в) конверсійні;

г) всі разом.

77. Якщо чистий додатковий грошовий потік при використанні лізингу перевищує лізингову плату, то це означає, що:

а) застосування лізингу економічно вигідне;

б) застосовувати лізинг недоцільно;

в) між ними немає ніякого впливу.

78. Для яких типів проєктів лізинг не підходить:

а) реконструкція підприємства;

б) модернізація підприємства;

в) злиття підприємства;

г) технічне переозброєння підприємства.

79. Яку максимальну компенсаційну частку об'єкта лізингу сплачує лізингоодержувач?

а) 30%;

б) 50%;

в) 70%;

г) 90%.

80. Якщо умовами лізингу передбачено право викупу майна в кінці строку дії договор, то це:

а) оперативний лізинг;

б) зворотній лізинг;

в) фінансовий лізинг;

г) чистий лізинг.

81. Якщо сплата лізингової плати передбачає застосування ануїтету, то це означає що:

а) відсотки не сплачуються;

б) не сплачується залишкова вартість об'єкта лізингу;

в) не сплачується страховка;

г) усі періодичні лізингові платежі однакові за розміром.

82. Що не може бути базою обчислення лізингової плати?

а) балансова вартість об'єкта лізингу;

б) середньорічна залишкова вартість об'єкта лізингу;

в) виручка лізингоодержувача;

г) первісна вартість об'єкта лізингу;

д) витрати лізингоодержувача.

83. Лізинговий платіж складається з:

а) суми, яка при кожному платежі відшкодовує частину вартості предмета лізингу, що амортизується за строк, за який вноситься лізинговий платіж;

б) суми, що сплачується лізингодавцю як процент за залучений ним кредит для придбання майна за договором лізингу;

в) винагороди лізингодавцю за отримане в лізинг майно;

г)відшкодування страхових платежів за договором страхування предмета лізингу;

д) інших витрат лізингодавця, безпосередньо пов'язаних з виконанням договору лізингу.

84. Лізингова ставка при застосуванні кредитування для придбання предмета лізингу лізингодавцем:

а) нижча за кредитну;

б) вища за кредитну;

в) рівна кредитів.

85. Що раніше відбувається при лізингу?

а) укладення лізингової угоди;

б) подання замовлення на устаткування або інший об'єкт лізингу;

в) одержання банківської позики;

г) сплата авансового платежу.

86. Хто не є учасником лізингу?

а) виробник обладнання;

б) кредитор;

в) страхова компанія;

г) лізингова компанія;

д) фонд держмайна.

87. Чи може лізингова компанія і кредитуючий банк бути однією особою?

а) так;

б) ні;

в) ні, але це, як правило, афільовані особи.

88. Хто є основним споживачем фінансових ресурсів, акумульованих фондовим ринком?

а) фізичні особи;

б) іноземні держави;

в) суб'єкти господарювання;

г) держава;

д) суб'єкти господарювання і держава.

89. До основних функцій фондового ринку не входить:

а) отримання прибутку від операцій на даному ринку;

б) цінова;
в) інформаційна;
г) регулююча;
д) підготовка висновків і оформлення звітів.

90. До суб'єктів фондового ринку відносять:

а) емітентів;
б) інвесторів;
в) фондових посередників;
г) державні органи регулювання;
д) усіх перелічених вище.

91. Фондова біржа створюється для:

а) зосередження попиту та пропозиції цінних паперів, сприяння формуванню їх біржового курсу;
б) отримання прибутку;
в) надання фінансових та інших послуг у сфері розміщення та обігу цінних паперів, обліку прав за цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів;
г) правильної відповіді немає.

92. Основними чинниками, що впливають на стан фондового ринку, є:

а) розмір попиту і пропозиції;
б) ситуація на суміжних ринках;
в) політична ситуація в країні;
г) якість товарі;
д) рівень диверсифікації.

93. До основних критеріїв класифікації фондового ринку не відносять:

а) вид розміщення цінних паперів;
б) місце операцій з цінними паперами;
в) економічну природу цінних паперів;
г) термін обігу та механізм виплати доходу;
д) прозорість біржової інформації.

94. До загальних принципів функціонування ринку цінних паперів не відносять:

а) збалансованість обсягів збуту;
б) прозорість біржової інформації;
в) рівність можливостей суб'єктів;
г) упорядкованість «правил гри»;
д) фінансування і кредитування товаровиробників.

95. До загальнокомерційних показників біржової торгівлі акціями не відносять:

а) капіталізовану вартість акцій;

б) віддачу акціонерного капіталу;

в) балансову вартість акцій;

г) коефіцієнт відношення ринкової і балансової вартостей акцій;

д) котирувальну ціну акцій.

96. Які фінансові ресурси акумулюються на фондовому ринку?

а) власні;

б) позичкові;

в) власні і позичкові;

г) власні і залучені;

д) позичкові і залучені.

97. Який порядок цінних паперів відображає зниження їх доходності?

а) облігації, кредити, акції;

б) кредити, облігації, акції;

в) кредити, акції, облігації.

98. Фінансові інструменти класифікують на:

а) цінні папери і похідні фінансові інструменти;

б) валюту, синтетичні та гібридні фінансові інструменти;

в) цінні папери, відсоткові ставки, валюту, похідні гібридні та синтетичні фінансові інструменти;

г) цінні папери та відсоткові ставки.

99. До боргових цінних паперів належать:

а) облігації та векселі;

б) облігації, зобов'язання, векселі, депозитні сертифікати;

в) акції;

г) варанти.

100. Торгова сесія – це…

а) час проведення біржових торгів;

б) час збирання реєстру акціонерів;

в) передторговий період;

г) після торговий період.

101. Лістинг – це:

а) внесення цінних паперів до котирувального списку біржі;

б) біржова експертиза;

в) процедура вилучення цінних паперів з котирувального списку біржі;

г) біржове котирування.

102. Переважне право – це…

а) право існуючого акціонера першочергово купити частину нового випуску;

б) право існуючого акціонера отримати частину прибутку підприємства;

в) право існуючого акціонера продати свої акції іншим акціонерам.

103. До основних ознак боргових цінних паперів належать:

а) терміни існування;

б) характер доходу;

в) забезпеченість відшкодування;

г) масовість;

д) замінність;

е) ліквідність.

104. Якщо коло інвесторів, серед яких розміщуються цінні папери, відоме до початку продажу, то це:

а) відкрита підписка,

б) закрита підписка.

105. Діяльність банку з надання комплексу послуг клієнтам за допомогою сучасних телекомунікаційних технологій - це:

а) електронний банкінг;

б) Інтернет-банкінг;

в) віртуальний банкінг;

г) мобільний банкінг.

106. Фінансовий продукт - це:

а) форма представлення фінансової послуги на ринку;

б) комплекс взаємопов'язаних фінансових послуг і операцій, спрямованих на задоволення потреб клієнтів;

в) результат діяльності фінансових посередників з трансформації фінансових активів;

г) сукупність фінансових послуг і операцій, пропонованих фінансовим посередником на ринку.

107. Сукупність фінансових продуктів, пропонованих фінансовим посередником на ринку, - це:

а) портфель фінансових послуг;

б) продуктовий ряд;

в) фінансовий кошик;

г) ринковий кошик.

108. Прийнятність фінансової послуги визначається як:

а) здатність фінансової послуги задовольнити в повному обсязі вимоги споживачів;

б) характеристика фінансової послуги з огляду на її відповідність потребам клієнтів;

в) характеристика фінансової послуги з огляду на її відповідність фінансовому стану клієнта;

г) варіанти а), б) і в) правильні.

109. До ознак ринку фінансових послуг не належить така:

а) ринок є сферою взаємодії фінансових посередників з клієнтами;

б) обслуговування клієнтів відбувається у процесі здійснення операцій з фінансовими активами;

в) ринок - це сфера трансформації неліквідних фінансових активів у високоліквідні;

г) має характер організованого ринку на основі укладання відповідних угод.

110. Фінансова установа - це:

а) юридична особа, яка здійснює господарську діяльність на ринку фінансових послуг;

б) установа, яка надає фінансові послуги і внесена до Державного реєстру фінансових установ;

в) установа, яка підпорядкована одному з регуляторів і виконує встановлені економічні нормативи;

г) установа, яка надає фінансові послуги, внесена до Державного реєстру фінансових установ, підпорядкована одному з регуляторів і виконує встановлені економічні нормативи.

111. Ломбард – це:

а) небанківська фінансова установа;

б) установа з надання фінансових послуг;

в) кредитна установа;

г) установа зі зберігання майна та ювелірних виробів.

112. Регулювання діяльності ломбардів здійснює:

а) Національний банк України;

б) Міністерство фінансів України;

в) НКЦФР;

г) варіанти відповіді а), б) і в) правильні.

113. Надання ломбардом фізичним особам у позику коштів, забезпечених заставою, на визначений строк і на умовах платності, визначається як:

а) кредит під заставу майна;

б) кредит під заставу майнових прав;

в) позика під заклад предметів домашнього вжитку;

г) фінансовий кредит ломбарду.

114. Ломбарди надають кредити:

а) фізичним і юридичним особам;

б) фізичним особам;

в) банківським і небанківським фінансовим установам;

г) підприємствам.

115. Ломбард надає фінансові кредити за рахунок коштів:

а) власних;

б) залучених від юридичних осіб;

в) залучених від юридичних і фізичних осіб;

г) власних і залучених від юридичних або фізичних осіб.

116. Застава майна при наданні ломбардом кредиту оформлюється:

а) договором поручительства;

б) заставним квитком або договором застави;

в) угодою про відповідальне зберігання;

г) квитанцією.

117. Договір про надання фінансового кредиту та договір застави, оформлені як один документ, називається:

а) змішаним;

б) спільним;

в) консолідованим;

г) кредитним.

118. Розмір фінансового кредиту, наданого ломбардом, залежить від:

а) ринкової вартості заставленого майна;

б) вартості, встановленої у заставному квитку;

в) ліквідності заставленого майна;

г) варіанти відповіді а), б) і в) правильні.

119. Послуги ломбарду, які є передумовою надання фінансового кредиту або випливають з його надання, називаються:

а) додатковими;

б) договірними;

в) супутніми;

г) заставними.

120. Дохід від продажу незатребуваного в зазначений термін майна використовується з метою:

а) відшкодування витрат ломбарду на зберігання майна;

б) відшкодування витрат ломбарду на страхування і продаж майна;

в) повернення залишку суми власнику майна або зарахування на його ім'я на депозит у нотаріальній конторі;

г) варіанти відповіді а), б) і в) правильні.

121. У разі реалізації незатребуваного в зазначений термін майна за рахунок коштів, виручених від його продажу, не можуть відшкодовуватися витрати ломбарду на:

а) зберігання майна;

б) страхування майна;

в) продаж майна;

г) обладнання приміщення для зберігання заставленого майна

122. Фондова біржа виконує три основні функції:

а) посередницьку, індикативну, регулятивну;

б) контрольну, розподільчу, стимулюючу;

в) селективну, фіскальну, розподільчу;
г) правильної відповіді немає.

123. Національному банку забороняється:

а) бути акціонером або учасником банків та інших підприємств, установ;
б)здійснювати операції з нерухомістю, крім тих, що пов'язані із забезпеченням діяльності Національного банку та його установ;
в) здійснювати торговельну, виробничу, страхову та іншу діяльність, яка не відповідає функціям Національного банку;
г) усі відповіді правильні.

124. Державне регулювання ринку цінних паперів - це:

а) вживання державою комплексних заходів з упорядкування, контролю, нагляду за ринком цінних паперів і їх похідних та запобігання зловживанням і порушенням у цій сфері;

б) вживання органами державної влади заходів з контролю і нагляду за ринком цінних паперів;

в) вживання державою комплексу заходів з регулювання та нагляду за ринком цінних паперів, запобігання зловживанням і порушенням у цій сфері;

г) вживання державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринком цінних паперів з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг і запобігання кризовим явищам.

125.Форми державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг передбачають:

а) ліцензування діяльності з надання фінансових послуг, ведення державних реєстрів, нормативно-правове регулювання та нагляд за діяльністю фінансових установ;

б) ліцензування діяльності з надання фінансових послуг, ведення державних реєстрів, нормативно-правове регулювання та нагляд за діяльністю фінансових установ, застосування уповноваженими державними органами заходів впливу;

в) ліцензування діяльності з надання фінансових послуг, нормативно-правове регулювання та нагляд за діяльністю фінансових установ, застосування уповноваженими державними органами заходів впливу;

г) ліцензування діяльності з надання фінансових послуг, нормативно-правове регулювання та нагляд за діяльністю фінансових установ.

ЛІТЕРАТУРА

Законодавча-Нормативна база

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р., № 436-IV. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.
2. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР (із змінами) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.
3. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679-XIV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.
4. Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 19.06.2020 р. №738-IX. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text.
5. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (із змінами) від 12.07.2001 р. № 2664-III [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua.
6. Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua
7. Закон «Про про лізинг» від 16 грудня 1997 року № 723/97-ВР. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua
8. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 № 85/96-ВР. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua
9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV-ВР. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua
10. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua
11. Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 № 2908-III. . [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua

Базова література

12. Близнюк О.П., Іванюта О.М. *Ринок фінансових послуг: навчальний посібник для студентів спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».* Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі. Харків, 2017. -255 с.
13. Близнюк О.П., Тупчій В.А. *Ринок фінансових послуг: практикум для проведення семінарських та практичних занять для тудентів спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» денної*

та заочної форм навчання. Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі. Харків, 2016. - 96 с.

14. Внукова Н.М., Грачов В.І., Кузьминчук Н.В. *Ринок фінансових послуг: навчально-методичний посібник.* Х.: ВД «ІНЖЕК», 2014. С.276.

15. Еш С. М. *Ринок фінансових послуг: підручник*. Київ: Центр учбової літератури, 2015. С. 400.

16. Клименко В.В. *Фінансовий ринок. Навч. посіб*. К.: ЦУЛ, 2017. С.359.

17. Літвінов Ю.В. *Ціноутворення в умовах ринку. Навч. посіб*. К.: ЦУЛ, 2017. С.400.

18. Маслова С.О., Опалов О.А. *Ринок фінансових послуг: Навчальний посібник.* К.: Кондор, 2014. С.192.

19. Мендрул О.Г., Павленко І.А. *Фондовий ринок: операції з цінними паперами: Навч. посібник. Вид. 2-ге, допов. та перероб.* К.: КНЕУ, 2014. С.156.

20. Науменкова С. В. *Ринок фінансових послуг: навч. посібник / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко.* К.: Знання, 2013. С.532.

21. Ринок фінансових послуг: навч. посібник для студентів вищих закладів освіти [перевидання] С. В. Черкасова. Львів : Магнолія 2006, 2019. С. 496. (Гриф МОН України).

22. Ринок фінансових послуг: навч. посібник Д.І. Дема, І.В. Абрамова, І.А. Шубенко, Л.В. Недільська, В.М. Трокоз. [2-е вид. перероб. і допов.]. – К.: Алерта, 2018. С.376.

23. Сич Є. М. Ринок фінансових послуг [текст] : навчальний посібник / Є. М. Сич, В. П. Ільчук, Н. І. Гавриленко. К.: Центр учбової літератури, 2012. – 428 с.

24. Фінанси : підручник, І.О. Лютий, С.Я. Боринець, З.С. Варналій та ін..; за ред.. І.О. Лютого. К.: Ліра-К, 2017. С.720.

25. Хома І.Б. Ринок фінансових послуг: Навч. посібник, І.Б. Хома, І.В. Алєксєєв, Л.С. Тревого, Н.І. Андрушко, 2-ге видання перероб. – Львів: Львівська політехніка, 2012. С.248.

26. Черкасова С.В. Ринок фінансових послуг: навч. посібник, С.В. Черкасова, Г.Є. Гаврилюк. Львів: ЛКА, 2016. С. 324.

27. Шелудько В.М. Фінансовий ринок: Підручник. – 3-тє вид., випр. І доп. К.: Знання-Прес, 2015. С.535.

Інформаційні ресурси

Офіційні сайти органів державного управління України:

1. Антимонопольний комітет України – http://www.amc.gov.ua
2. База українського законодавства в Інтернет – www.lawukraine.com
1. Державна служба фінансового моніторингу України - www.sdfm.gov.ua

2. Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України - www.ukrproject.gov.ua
3. Кабінет Міністрів України – http:// www.kmu.gov.ua
4. Міністерство фінансів України – http://www.minfin.gov.ua
7. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України - www.nssmc.gov.ua
8. Національний банк України – http://www.nbu.gov.ua
9.Пенсійний фонд України – http://www.pfu.gov.ua/
7. Рада національної безпеки і оборони України – http:// www.rainbow.gov.ua/
8. Рахункова палата України – http://www.ac-rada.gov.ua/
9. Фонд державного майна України – http://www.spfu.gov.ua/

Офіційні сайти міжнародних фінансових організацій:

1. Азіатський банк розвитку - http://www.adb.org/
2. Банк міжнародних розрахунків - http://www.bis.org/
3. Всесвітня торговельна організація (WTO) - http://www.wto.org/
4. Всесвітня туристична організація (WTO) - http://www.world-tourism.org/
5. Департамент статистики Організації Об'єднаних Націй - http://unstats.un.org/
6. Європейський банк реконструкції і розвитку - http://www.ebrd.com/
7. Європейський інвестиційний банк - http://www.eib.org/
8. Європейський центральний банк - http://www.ecb.int/
9. Зовнішньоторговельна організація Японії (JETRO) - http://www.jetro.go.jp/
10. Міжамериканський банк розвитку - http://www.iadb.org/
11. Міждержавний статистичний комітет Співдружності Незалежних Держав - http://www.cisstat.com/
12. Міжнародна асоціація з статистики (IAOS) - http://isi.cbs.nl/
13. Міжнародна організація праці (ILO) - http://www.ilo.org/
14. Міжнародна фінансова корпорація - http://www.ifc.org/
15. Міжнародний валютний фонд - http://www.imf.org/
16. Міжнародний інститут статистики (ISI) - http://isi.cbs.nl/
17. Організація економічної співпраці та розвитку (OESD) - http://www.oecd.org/
18. Світовий банк - http://www.worldbank.org/
19. Статистичний офіс Європейської співдружності - http://europa.eu.int/
20. Центральний Європейський банк - http://www.ecb.int/

Офіційні сайти науково-дослідних інститутів і центрів, пошукових систем:

1. База українського законодавства в Інтернет – www.lawukraine.com
2. Інститут глобальних стратегій – www.igls.com.ua

3. Інститут економічних досліджень і політичних консультацій – www.ier.kiev.ua
1. Інститут світової економіки і міжнародних відносин – www.iweir.org.ua
2. Інформаційний сервер про Україну – www.uazone.net
3. Консорціум економічних досліджень – www.eurasia.org/eerc/kiev/EERC
4. Український центр економічних і політичних досліджень ім. О.Разумкова –www.uceps.org

Офіційні сайти наукових і електронних бібліотек в Україні:

1. Електронна бібліотека – www.lib.com.ua
1. Електронна бібліотека Львівської комерційної академії – www.dev.lac.lviv.ua/lib
2. Дніпропетровська обласна наукова бібліотека – www.libr.dp.ua
3. Львівська електронна бібліотека ім. В. Стефаника – www.lsl.lviv.ua
4. Наукова бібліотека Донецького національного університету – http://library.dongu.donetsk.ua/
5. Наукова бібліотека ім. Максимовича – www.lib-gw.univ.kiev.ua
6. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського – www.nbuv.gov.ua
7. Національна парламентська бібліотека – www.alpha.rada.kiev.ua–
8. Одеська державна наукова бібліотека ім. М. Горького – www.ognb.odessa.ua

Укладачі

О.В. Третякова., В.М. Харабара., Р.І. Грешко

Ринок фінансових послуг

Навчальний посібник

Літературний редактор О.В. Лупул